

**Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Ιστορίας**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ιστορική Δημογραφία»**

Διπλωματική εργασία

**«Δημογραφική προσέγγιση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Καβάλας:
Η περίπτωση του Γυμνασίου Θηλέων (1937-1956)»**

**Φοιτήτρια: Καφτεράνη Αικατερίνη
Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ιωάννα Αθανασοπούλου**

Κέρκυρα

Νοέμβριος 2021

Τριμελής εξεταστική επιτροπή

Δημήτριος Ανωγιάτης-Πελέ	Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας Ιονίου Πανεπιστημίου
Αθανάσιος Γκότοβος	Καθηγητής του Τμήματος Φιλοσοφίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Ιωάννα Αθανασοπούλου	Ε.ΔΙ.Π. Ιστορική Δημογραφία και Ιστορική Γεωγραφία Ιονίου Πανεπιστημίου

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο στο Τμήμα Ιστορίας και στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών « Ιστορική Δημογραφία». Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας μου θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, την κα Ιωάννα Αθανασοπούλου, για τις υποδείξεις της, την επιστημονική της καθοδήγηση και τη συνεχή υποστήριξή της σε ό,τι χρειάστηκα από την έναρξη του μεταπτυχιακού ως την ολοκλήρωσή του. Επίσης ευχαριστώ τους καθηγητές μου, κ. Δημήτριο Ανωγιάτη-Πελέ και τον κ. Αθανάσιο Ε. Γκότοβο για τη συμβολή τους ως μέλη της τριμελούς επιτροπής.

Θα ήθελα να εκφράσω τη βαθύτατη ευγνωμοσύνη στο σύζυγό μου, Κωνσταντίνο, για όλη τη στήριξη, την κατανόηση και τη συμπαράσταση κατά τη διετή διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Κλείνοντας να ευχαριστήσω τους γονείς μου και ιδιαίτερα τον μπαμπά μου, που ως εκπαιδευτικός, μου εμφύσησε την αγάπη για τη γνώση, την πνευματική καλλιέργεια και την προσπάθεια για τη συνεχή εξέλιξή μου.

Κέρκυρα, Νοέμβριος 2021

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	3
Πίνακας Περιεχομένων	4
Περίληψη.....	5
Abstract	6
Σκοπός	7
1. Ιστορική αναδρομή	8
2. Εκπαιδευτική αναδρομή	13
2.1. Εκπαίδευση των Θηλέων στην Ελλάδα.....	13
2.2. Εκπαίδευση στην Καβάλα	30
2.3. Γυμνάσιο Θηλέων.....	48
3. Υλικό	53
3.1. Επεξεργασία αρχειακού Υλικού	53
4. Επεξεργασία Δεδομένων.....	55
4.1. Βαπτιστικά Ονόματα μαθητριών	60
4.2. Βαπτιστικά Ονόματα πατεράδων	63
4.3. Επίθετα	66
4.4. Επαγγέλματα	67
4.5. Τόπος Γεννήσεως.....	71
4.6. Μαθήτριες.....	74
4.7. Διάρκεια φοίτησης	81
4.8. Σχολεία φοίτησης.....	86
4.9. Ορφανές	90
5. Συμπεράσματα	93
6. Βιβλιογραφία.....	97
7. Παράρτημα.....	98
7.1. Γραφήματα	98
7.2. Πίνακες	99
7.3. Εικόνες.....	100

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διεξήχθη στα πλαίσια της εκπόνησης διπλωματικής εργασίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο στο Τμήμα Ιστορίας και συγκεκριμένα στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών « Ιστορική Δημογραφία». Σκοπός αυτής είναι η διερεύνηση των δημογραφικών δεδομένων όσον αφορά του μαθητικού συνόλου στο Γυμνάσιο Θηλέων της Καβάλας κατά τη χρονική περίοδο 1937-1956. Ωστόσο το αρχειακό υλικό που αξιοποιήθηκε στο ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας ήταν πολύ μικρό όσον αφορά τα έτη 1937-40, ώστε να δώσει ασφαλή συμπεράσματα για τα εκπαιδευτικά δρώμενα. Επίσης τις χρονιές 1940-45 το Γυμνάσιο Θηλέων παρέμεινε κλειστό, καθώς τη 10η Απριλίου 1941 ο γερμανικός στρατός εισέρχεται στην πόλη της Καβάλας. Έτσι αξιοποιήθηκε το αρχειακό υλικό των ετών 1945-56 που ήταν σε ψηφιακή μορφή από το Ιστορικό Αρχείο Καβάλας. Μέλημά μας ήταν να εξεταστεί ο αριθμός εκείνος των μαθητριών που αποφάσισαν να συνεχίσουν τη φοίτησή τους στη Μέση Εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο Γυμνάσιο Θηλέων, ο αριθμός εκείνων που ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους και ο αριθμός εκείνων των μαθητριών που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν ή να διακόψουν το Γυμνάσιο. Οι λόγοι που πιθανόν οδήγησαν σε αυτή την απόφασή τους κυρίως είχαν να κάνουν με τη δυσκολία μετακίνησης, τη μετεγγραφή τους, την επίδοσή τους και ίσως λόγω κάποιας ασθένειας που αντιμετώπισαν. Εξετάστηκε η συχνότητα των ονομάτων τόσο των μαθητριών όσο και των πατεράδων τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε για την έρευνά μας η επαγγελματική δραστηριότητα με τα πιο συχνά επαγγέλματα των πατεράδων. Ακόμη άξιο έρευνας ήταν ο τρόπος προέλευσης των μαθητριών που κατέδειξε ότι η εκπαιδευτική δραστηριότητα των μαθητριών του Γυμνασίου Θηλέων της Καβάλας περιορίστηκε στα στενά όρια της πόλης.

Abstract

This essay has been conducted in the context of a diploma thesis for the postgraduate study program "Historical Demography" of the Department of History, Ionian University. Its purpose is to investigate the demographic data of the students attended the Female High School of Kavala during 1937-1956. The archival material used in the research was too small for the years 1937-40 so we may not be able to give safe conclusions about the educational events of this specific period. During 1940-45 the Female High School was closed down because of the German occupation of April 10th, 1941. Thus, the archival material of the years 1945-56, which was in digital form from the Historical Archive of Kavala, was chosen. The aim of the essay is to examine the number of the students who decided to continue their studies in Secondary Education in the Female High School, as well as the number of those who completed their studies and the number of those students who were forced to stop their studies. The reasons why they were probably forced to take this decision were mainly related to the difficulty of commuting to school, their academic performance or maybe for medical reasons (e.g. illness). The frequency of the names of both the students and their fathers was examined. The professional status of their fathers is of particular interest. Additionally, the place of origin of the students was worth researching, as it revealed that the educational activity of the Female High School of Kavala was limited to the narrow borders of the city.

Σκοπός

Η περίοδος που αποφάσισα να εξετάσω είναι από το 1937 έως το 1956. Ωστόσο το αρχειακό υλικό των ετών από το 1937-1940 είναι πολύ μικρό, για να ερευνηθεί και να δώσει ασφαλή επιστημονικά συμπεράσματα ως προς τα εκπαιδευτικά δρώμενα της συγκεκριμένης περιόδου στην πόλη της Καβάλας. Κατά τα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής το Γυμνάσιο Θηλέων παρέμεινε κλειστό και διεκόπη εντελώς η λειτουργία του. Άλλωστε είναι μία περίοδος που δεν έχει ακόμη ερευνηθεί συνολικά και επιστημονικά ως προς τα εκπαιδευτικά. Ως σήμερα διαθέτουμε μόνο αποσπασματικές μελέτες και συγκεχυμένες πληροφορίες για τη σχολική πραγματικότητα της εποχής.

Σκοπός της διπλωματικής μου εργασίας είναι να ερευνηθεί για τη μαθητική δύναμη του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας το χρονικό διάστημα από το 1945-1956. Εξετάστηκε το πλήθος συνολικά των μαθητριών που είχαν εγγραφεί στο παραπάνω σχολείο στο διάστημα αυτό, πόσες μαθήτριες αποφάσισαν να συνεχίσουν τη φοίτησή τους στο Γυμνάσιο Θηλέων, το οποίο άρχισε να λειτουργεί από το έτος 1936, πόσες από αυτές τις μαθήτριες ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους και πόσες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Γυμνάσιο Θηλέων Καβάλας.

Μας ενδιέφερε ακόμη να δούμε ποια ήταν η κοινωνική διαστρωμάτωση των μαθητριών και αν τελικά το επάγγελμα του πατέρα τους ή κηδεμόνα, συνέβαλε, ώστε να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους ή αποτέλεσε ανατρεπτικό παράγοντα και εγκατέλειψαν τη φοίτησή τους. Επίσης ερευνήθηκε ο τρόπος καταγωγής των μαθητριών, γιατί άξιο αναφοράς ήταν να δούμε, αν η εκπαίδευση των θηλέων περιορίστηκε στα στενά όρια της πόλης της Καβάλας ή διευρύνθηκε και στην ύπαιθρο.

1. Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της Καβάλας είναι επικεντρωμένη σε τρεις περιόδους : την αρχαία ελληνική όπου εμφανίζεται ως «Νεάπολις», τη ρωμαϊκή – βυζαντινή κατά την οποία μετονομάστηκε ως «Χριστούπολις», και την οθωμανική όπου η πόλη τον 15ο αιώνα εμφανίζεται με το σημερινό όνομα « Καβάλα».¹

Η Νεάπολη περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας, γνωστή τότε ως Θράκη, ήταν αποικία των Θάσιων και ιδρύθηκε τον 7ο αιώνα σε μία προσπάθεια των Θάσιων να διεισδύσουν στην απέραντη θρακική παραλία. Προσέλκυσε η περιοχή το ενδιαφέρον των μεγάλων πόλεων της Νότιας Ελλάδας , οι οποίες αγωνίζονταν για την ίδρυση των πρώτων αποικιών στο βόρειο Αιγαίο. Αποτέλεσμα αυτού του συναγωνισμού ήταν η ίδρυση της πόλης της Θάσου από Παρίους εποίκους. Αν και υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ των ερευνητών σχετικά με τη θέση της, σύμφωνα με τις ανασκαφές, οι οποίες έφεραν στο φως το ιερό της Αθηνάς της Παρθένου της Νεάπολης, βρέθηκε εκεί που είναι σήμερα το ιερό του ναού της Παναγίας του ομώνυμου οικισμού. Η γεωγραφική θέση της Νεάπολης ήταν προνομιακή. Η πόλη ήταν δίπλα σε λιμάνι γεγονός που την κατασττούσε ιδιαίτερα σημαντική. Μάλιστα η πόλη συσσώρευε τόσο πλούτο από την εμπορική της δραστηριότητα που κατάφερε να αυτονομηθεί από τη μητρόπολή της. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κόβει το δικό της νόμισμα παράλληλα με τη μητρόπολη.

Η Νεάπολη στα 454-453π.Χ. γίνεται μέλος της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας . Κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού πολέμου ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη η Νεάπολη παραμένει πιστή στην Αθήνα, ώστε να στραφεί και εναντίον της μητρόπολής της, της Θάσου. Το 378 π.Χ. ήταν σύμμαχος της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας κι παρέμεινε ως σύμμαχος της ως την κατάκτησή της από το βασιλιά της Μακεδονίας, Φίλιππο. Η πόλη χάνει την ανεξαρτησία της και υποτάσσεται στους Μακεδόνες γύρω στα 356 π.Χ. με αποτέλεσμα να σταματήσει να κόβει και νόμισμα καταδεικνύοντας ότι η πόλη άρχισε να παρακμάζει. Το αρχαίο όνομα της πόλης μνημονεύεται για τελευταία φορά σε ένα « Τακτικό» του 733-746, όπου αναφέρεται ως επίσκοπος της Νεάπολης.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Κ. Χιόνη θα ακολουθήσουν πολλά χρόνια σιωπής ως τον 6ο αιώνα. Το 54 μ.Χ. ο Απόστολος Παύλος βρέθηκε στους Φιλίππους, για να

¹ Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 11

κηρύξει τη νέα θρησκεία του Χριστού και να ιδρύσει την πρώτη χριστιανική εκκλησία στην Ευρώπη. Σιγά- σιγά η Νεάπολη θα παραχωρήσει τη θέση της και το όνομά της στη Χριστούπολη. Η αλλαγή της ονομασίας αποσκοπούσε στο να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του χριστιανικού κόσμου στην πόλη που πρωτοδέχτηκε τον Απόστολο Παύλο και το χριστιανισμό. Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί επίσημα το πέρασμα στη νέα θρησκεία και σε μια νέα φάση στη ζωή της πόλης. Το όνομα Χριστούπολη πρωτοεμφανίζεται σε κείμενα των αρχών του 9ου αιώνα. Κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο το 834 μ.Χ. η πόλη φέρει το όνομα Χριστούπολη. Την εποχή αυτή η πόλη αναδιοργανώνεται ως στρατιωτική βάση για την αναχαίτιση εχθρικών επιδρομών και ως θέση και λιμάνι που εξασφαλίζει την επικοινωνία με την άλλη μεγάλη πόλη του κράτους, τη Θεσσαλονίκη. Σημαντικό γεγονός σύμφωνα με γραπτές πηγές στην ιστορία της Χριστούπολης ήταν το 1185 όταν η πόλη πυρπολήθηκε και καταστράφηκε από τους Νορμανδούς. Ακολουθεί η σύντομη κατοχή από τους Φράγκους(1204-1224). Οι Λομβαρδοί ήρθαν σε ρήξη με το Φράγκο ηγεμόνα της Κωνσταντινούπολης, ηττήθηκαν στους Φιλίππους, αποδεκάτισταν και εκδιώχτηκαν.²

Το 1242-1243 η Χριστούπολη καταλήφθηκε από τις δυνάμεις του ηγεμόνα της Νίκαιας Ιωάννη Βατάτζη. Το 1246 ο Βατάτζης ολοκλήρωσε την κατάκτηση της ανατολικής Μακεδονίας και το 1261 η Χριστούπολη προβιβάστηκε σε αρχιεπισκοπή και ακολούθως σε μητρόπολη. Το 1306 γίνεται προσπάθεια από Καταλανούς πειρατές να καταλάβουν τη Χριστούπολη, αλλά αποτυγχάνουν. Για να εμποδίσει την επιστροφή των Καταλανών στη Θράκη, ο Ανδρόνικος Β' έχτισε το «μακρύ τείχος», το οποίο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις πολεμικές εξελίξεις των επόμενων δεκαετιών, αφού έλεγχε τη μοναδική διάβαση από τη Μακεδονία στη Θράκη και αντίστροφα. Η περίοδος 1321-1328 σχετίζεται με τον εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στους δύο Ανδρόνικους, τον Ανδρόνικο Β' και τον Ανδρόνικο Γ'.³

Όταν η διαμάχη ανάμεσα στον παππού και τον εγγονό τερματίστηκε, η αυτοκρατορία μοιράστηκε καταλήγοντας στον εγγονό και αποτέλεσε την οροθετική γραμμή στις κτήσεις των δύο αυτοκρατόρων. Διοικητής της ήταν ο Θεόδωρος Παλαιολόγος. Το 1341-1347 γίνεται προσπάθεια από τον Ι. Καντακουζηνό και των ξένων συμμάχων του, Τούρκων και Σέρβων να καταλάβουν τη Χριστούπολη χωρίς να συναντήσουν καμία σχεδόν αντίσταση. Το 1343 τα τουρκικά στρατεύματα

² Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 11

³ Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 12-13

αποχώρησαν, ενώ λίγα χρόνια αργότερα η περιοχή περνά στα χέρια του ηγεμόνα των Σέρβων, το Στέφανο Δουσάν. Οι εμφύλιοι πόλεμοι συνεχίστηκαν ανάμεσα στον Ι. Καντακουζηνό και τον Ιωάννη Ε' Παλαιολόγο. Με το θάνατο του Στέφανου Δουσάν και την παραίτηση του Ι. Καντακουζηνού η αυτοκρατορία ανακουφίστηκε. Ως το 1380 η Χριστούπολη παραμένει υπό βυζαντινή διοίκηση. Το 1383 η πόλη παραδόθηκε στους Οθωμανούς, οι οποίοι είχαν αρχίσει να κυριαρχούν στην ενδοχώρα της ανατολικής Μακεδονίας και βρίσκονταν προ των πυλών.⁴

Ήδη από τα μέσα του 14ου αιώνα το 1470 για πρώτη φορά αναφέρεται το τοπωνύμιο «Καβάλα» σε ημερολόγιο του Βενετού λοχαγού, Angiolello. Δεν αναφέρεται ως όνομα πόλης, αλλά σαν τοπωνύμιο δοσμένο στην πλαγιά του βουνού. Το τοπωνύμιο «Καβάλα» επεκτάθηκε και επικράτησε στη θέση της παλιάς Χριστούπολης. Για την προέλευση του ονόματος έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Το σημερινό όνομα της πόλης είναι ελληνικό και προέρχεται από τα Σκάβαλα, την αρχαία αποικία της Ερέτριας, που βρισκόταν στα υψώματα της σημερινής Παλαιάς Καβάλας. Στην περιοχή υπήρχαν μεταλλεία και το «Σκάβαλα» προήλθε από το σκάπτω. Οπότε ονομάστηκε η πλαγιά του βουνού και αργότερα και η παράλια πόλη. Μια άλλη εκδοχή του είναι ότι το όνομα προέρχεται από την τουρκική λέξη kaval , που σημαίνει φλογέρα βοσκού. Ερμηνεύοντας σημασία της λέξης υποδηλώνει τις κτηνοτροφικές ασχολίες των πρώτων μουσουλμάνων εποίκων της γύρω ημιορεινής περιοχής, της Παλαιάς Καβάλας. Μια διαφορετική άποψη συνδέει το όνομα της πόλης με την καταγωγή των κατοίκων της.

Οι πρώτοι μουσουλμάνοι έποικοι προέρχονταν από την περιοχή του Ικονίου, που υπήρχε το βυζαντινό φρούριο Καβάλα. Οι έποικοι αυτοί ως εξισλαμισμένοι χριστιανοί μετέφεραν το όνομα του βυζαντινού φρουρίου στον ημιορεινό οικισμό της Παλαιάς Καβάλας, όπου εγκαταστάθηκαν και αργότερα στο κάστρο της Χριστούπολης. Υπάρχει και η άποψη ότι οι έποικοι εγκαταστάθηκαν απευθείας στη χερσόνησο της Χριστούπολης και της έδωσαν το όνομα Καβάλα. Μια άλλη υπόθεση είναι ότι το όνομα της πόλης προέρχεται από τη λέξη kavala, που στα τούρκικα σημαίνει παράπηγμα δίπλα στη θάλασσα. Βέβαια πολλοί δυτικοί περιηγητές ισχυρίζονται ότι το όνομα είναι δυτικό: ρωμαϊκό, γενοιάτικο, βενετσιάνικο ή γαλλικό. Δόθηκε από τους σταυροφόρους ή από τους Γενουάτες ή Βενετούς εμπόρους, όταν ίδρυσαν στην πόλη εμπορικό σταθμό και η ονομασία προέρχεται από

⁴ Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 27

τη λέξη cavallo, που σημαίνει άλογο. Μία άλλη εκδοχή είναι ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι επειδή ο βράχος πάνω στον οποίο είναι χτισμένη, εμφανίζει από μακριά σχήμα αλόγου ή οπλή αλόγου. Ως πέρασμα της Εγνατίας οδού υπήρχε ανέκαθεν σταθμός ταχυδρομικών αλόγων. Επίσης στην Καβάλα υπήρχε παλιά κάποιο άγαλμα αλόγου. Με άλογο συνδέεται και μία άλλη ετυμολογική ερμηνεία: Η πόλη λεγόταν στα αρχαία χρόνια Βουκεφάλα, όπως την είχε ονομάσει ο Μέγας Αλέξανδρος προς τιμή του αλόγου του και από αυτό προήλθε το όνομα Καβάλα.⁵

Από το 1391 ως το 1912 για περισσότερους από πέντε αιώνες η Καβάλα βρίσκεται υπό οθωμανική κυριαρχία. Το 1395 καταργείται η μητρόπολή της και παραχωρείται στον επίσκοπο της Ελευθερούπολης. Η εξέλιξη αυτή σχετίζεται με τη μεγάλη μείωση του χριστιανικού πληθυσμού, με την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης και την ερήμωσή της. Αρχίζει να μετατρέπεται σε μια μικρή μουσουλμανική πόλη και αργότερα σε ακμαίο εμπορικό κέντρο. Στην Καβάλα μεταφέρονται μουσουλμάνοι από τη Μικρά Ασία, ενώ το 1527-1528 Εβραίοι από περιοχές της Ουγγαρίας μετακινούνται υποχρεωτικά στην παράλια πόλη, για να τονώσουν την εμπορική της δραστηριότητα.

Στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς εφαρμόζεται μία πολιτική ανασυγκρότησης με μεγάλα έργα υποδομής: υδραγωγεία, οχυρώσεις και ιδρύματα. Το 1573 αποτελεί έδρα υποδιοίκησης με τα γύρω χωριά και γύρω στο 1600 προάγεται σε πρωτεύουσα διοίκησης περιλαμβάνοντας περιοχές από το Στρυμόνα ως το Νέστο και στο βορρά ως τις βουλγαρικές περιοχές. Η επιλογή αυτή πιθανότατα να σχετίζεται με τη γεωγραφική θέση της περιοχής. Το 18ο αιώνα η εμπορική δραστηριότητα της περιοχής αυξάνεται λόγω της ευρωπαϊκής διεξόδου. Οι Γάλλοι εγκαθιστούν προξενείο και διακινούν προς τις ευρωπαϊκές χώρες αγροτικά προϊόντα και πρώτες ύλες. Παράλληλα με τους Γάλλους αναπτύσσουν δραστηριότητα και οι Βενετοί ιδρύοντας το 1746 υποπροξενείο στην Καβάλα. Στα τέλη του 18ου αιώνα ένα μέρος του εμπορίου περιέρχεται στους Άγγλους, τους Αυστριακούς και τους Έλληνες. Από το 1840 η διεξόδος του ευρωπαϊκού κεφαλαίου στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή δημιουργεί προϋποθέσεις οικονομικής άνθισης. Η μεγάλη άνθιση της Καβάλας αρχίζει στα μέσα του 19ου αιώνα. Η πόλη εξειδικεύεται στη επεξεργασία καπνού, που έχει τεράστια ζήτηση και το λιμάνι αναδεικνύεται σε κέντρο επεξεργασίας και διακίνησης του προϊόντος προς τις εξαγωγικές χώρες. Στις αρχές του 20ου αιώνα το

⁵ Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 33

λιμάνι της Καβάλας είναι το κορυφαίο λιμάνι της Μακεδονίας. Η εμπορική ανάπτυξη μετατρέπει την ασήμαντη κωμόπολη σε εύρωστη πόλη.⁶

⁶ Ιστορία της Καβάλας, Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, σελίδα 65

2. Εκπαιδευτική αναδρομή

2.1. Εκπαίδευση των Θηλέων στην Ελλάδα

« Η εκπαίδευση είναι η δύναμη που γιατρεύει την ψυχή»

Πλάτωνας

Η εκπαίδευση ως ευρεία έννοια περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την επίδραση με συγκεκριμένο τρόπο στη σκέψη, το χαρακτήρα και τη σωματική αγωγή του ατόμου. Με τη διαδικασία της εκπαίδευσης αποκτώνται συγκεκριμένες γνώσεις, αναπτύσσονται δεξιότητες και ικανότητες και διαμορφώνονται αξίες. Σύμφωνα με τον Ντυρκέμ, η εκπαίδευση ορίζεται ως η δράση που κατευθύνεται από τις γενιές των ενηλίκων στις γενιές εκείνες που δεν είναι αρκετά ώριμες για την κοινωνική ζωή.

Οι γυναίκες στην Ευρώπη αρχίζουν να διεκδικούν το δικαίωμα στη μόρφωση το 19ο αιώνα. Έντονος ήταν ο διαχωρισμός των δύο φύλων στο σχολείο με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της βικτοριανής εποχής, όπου οι λέξεις αγόρια και κορίτσια ήταν χαραγμένες στους τοίχους των δύο διαφορετικών εισόδων των αγγλικών σχολείων.

Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 γίνεται προσπάθεια να καταπολεμηθούν οι προκαταλήψεις της μόρφωσης που βίωναν την περίοδο της τουρκοκρατίας και δόθηκε μεγάλη σημασία στην οργάνωση της εκπαίδευσης ως εγγύηση ελευθερίας και προόδου. Οι Έλληνες λόγιοι επηρεασμένοι από τις ιδέες των ευρωπαϊκών διαφωτιστών παιδαγωγών προέβαλαν την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης των νέων και υποστήριζαν ιδιαίτερα την εκπαίδευση των κοριτσιών. Το δικαίωμα φοίτησης των κοριτσιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση κατοχυρώνεται νομοθετικά με διάταγμα το 1834. Όμως οι παραδοσιακές και πατριαρχικές αντιλήψεις συντηρούσαν την υποδεέστερη θέση των γυναικών, καθώς προοριζόταν για το ρόλο της υποστηρικτικής συζύγου και της ενάρετης μητέρας. Συνεπώς η εκπαίδευση έπρεπε να έχει στόχο την ηθική συγκρότηση και την προετοιμασία της για τη σωστή και αποτελεσματική άσκηση των μελλοντικών της καθηκόντων στο σπίτι και την οικογένεια. Η κατάλληλη εκπαίδευση ταιριάζει στα έμφυτα χαρακτηριστικά των κοριτσιών της εποχής, τη μητρότητα και τη φροντίδα της οικογένειας. Η εκπαίδευσή

τους περιλαμβάνει πιο απλοποιημένα μαθήματα, ενώ απαγορεύεται η συνεκπαίδευση με τα αγόρια.⁷

Κατά την καποδιστριακή περίοδο ο Κυβερνήτης έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μόρφωση της γυναίκας. Προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής του ήταν η επέκταση και η οργάνωση της στοιχειώδους εκπαίδευσης με τη λειτουργία μεικτών αλληλοδιδασκτικών σχολείων, τα οποία απέβλεπαν στην εθνική, θρησκευτική και κοινωνική αγωγή των νέων. Η φοίτηση των κοριτσιών ήταν μικρή και σποραδική στα μεικτά σχολεία με εξαίρεση το σχολείο της Τήνου, όπου το τριάντα τέσσερα τοις εκατό (34%) του μαθητικού δυναμικού ήταν κορίτσια. Παράλληλα γίνεται αισθητή η ανάγκη για την εκπαίδευση των Ελληνίδων υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες δεν έπρεπε να μείνουν στην αμάθεια, αλλά για να ανταποκριθούν καλύτερα στον κοινωνικό τους ρόλο, τη σωστή ανατροφή των παιδιών, την ευτυχία των ανδρών και την ευημερία της οικογένειάς τους, θα έπρεπε να γνωρίζουν τα στοιχειώδη γράμματα, να αποκτήσουν μια ειδικότερη παιδεία, η οποία να καλλιεργεί τις οικιακές αρετές που ταίριαζαν στις Ελληνίδες. Στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης των θηλέων σε αστικό και περιαστικό περιβάλλον συνέβαλαν οι ιεραπόστολοι και η ιδιωτική πρωτοβουλία.⁸

Με την εκπαιδευτική νομοθεσία του βασιλιά Όθωνα θεσμοθετήθηκε η εκπαίδευση των κοριτσιών και της δασκάλας, αλλά δεν ελήφθη καμία πρόνοια για τη μέση ανώτερη του δημοτικού εκπαίδευση. Αντίθετα θεσμοθετήθηκαν όλες οι βαθμίδες εκπαίδευσης για τους άρρενες. Απαγορεύεται η συνεκπαίδευση των δύο φύλων το 1852 και δημιουργούνται διαφορετικά δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων. Όπου δεν υπήρχε η οικονομική δυνατότητα ίδρυσης σχολείου θηλέων, τα κορίτσια φοιτούσαν στο ίδιο σχολείο με τα αγόρια⁹. Στα πρώτα αλληλοδιδασκτικά σχολεία οι μαθήτριες εκτός από την ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική διδάσκονταν και τις γυναικείες τέχνες: τη ραπτική, το πλέξιμο και το κέντημα, μαθήματα τα οποία αναπαρήγαγαν τα στερεότυπα της εποχής και απέβλεπαν στην

⁷ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.), Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, -σελίδα 121

⁸ Επιστημονικό Βήμα, τ.6, Ιούνιος 2006. Δημήτριος Διαμαντής, Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Καρδίτσας

⁹ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.), Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, -σελίδα 133

προετοιμασία των μαθητριών για το ρόλο της συζύγου και της μητέρας¹⁰. Ωστόσο η συμμετοχή των κοριτσιών στα μεικτά αλληλοδιδασκτικά σχολεία της πρώτης βαθμίδας ήταν μικρή και εξίσου χαμηλή ήταν η φοίτηση στα μεικτά ελληνικά σχολεία την ίδια εποχή. Σύμφωνα με την απογραφή του 1879 ο αναλφαβητισμός των γυναικών ανερχόταν στο 93% και υπήρχαν αρκετοί δήμοι της χώρας στους οποίους καμία γυναίκα δεν ήξερε γράμματα. Όσο απομακρύνεται κανείς από τις πόλεις ή πλησιάζει τα χαμηλότερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα τόσο τα ποσοστά συμμετοχής θηλέων στην εκπαίδευση μειώνονται¹¹. Ανασταλτικοί παράγοντες για τη φοίτηση των κοριτσιών ήταν η θεσμοθέτηση της απαγόρευσης της συνεκπαίδευσης των δύο φύλων, η έλλειψη σχολείων θηλέων σε αγροτικές περιοχές, καθώς οι μικρές κοινότητες δεν μπορούσαν να συντηρήσουν δεύτερο σχολείο και οι αντιλήψεις και προκαταλήψεις για τους έμφυλους ρόλους όσο και για την αναγκαιότητα της γυναικείας εκπαίδευσης.¹²

Σε όλο το 19ο αιώνα η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών χαρακτηριζόταν από την έλλειψη κρατικής πρόνοιας με αποτέλεσμα τις ανάγκες των κοριτσιών που επιθυμούσαν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους μετά το δημοτικό σχολείο, να ικανοποιεί η ιδιωτική πρωτοβουλία. Το σχήμα της μέσης εκπαίδευσης το οποίο ήταν αποδεκτό από την ελληνική κοινωνία και τους παιδαγωγούς επικεντρωνόταν στην παροχή ανώτερης του δημοτικού σχολείου μόρφωσης από προνομιούχα κοινωνικά στρώματα στα Ανώτερα Ιδιωτικά Παρθεναγωγεία. Κατά τον 19ο αιώνα η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία ήταν ο σπουδαιότερος φορέας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών, ο οποίος αντικατέστησε εξολοκλήρου το κράτος ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα και λειτουργούσαν παράλληλα με τα Παρθεναγωγεία. Ιδρύθηκε το 1836 με πρωτοβουλία του παιδαγωγού, Ιωάννη Π. Κοκκώνη, και ειδικότερο στόχο να περιορίσει τη ροή των μαθητριών στα σχολεία των δυτικών ιεραποστόλων. Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών χαρακτηρίζεται από μία «ιδιόμορφη» πρόνοια από μέρους της πολιτείας, με αποτέλεσμα την ευθύνη για τη διαμόρφωσή της και τη λειτουργία αντίστοιχων σχολείων, ακόμη και την

¹⁰ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος}-20^{ος} αι.), Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, -σελίδα 46

¹¹ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος}-20^{ος} αι.), Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, -σελίδα 63

¹² Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, (Τεκμήρια Ιστορίας), τομ Α' (1821-1894) εκδ. Εστία, Αθήνα 1992, σελίδα 48

επαγγελματική εκπαίδευση της δασκάλας, να αναλαμβάνει ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα (1914) η ιδιωτική πρωτοβουλία, οι ξένοι ιεραπόστολοι και κυρίως η Φιλεκπαιδευτική εταιρεία.¹³

Το σχολείο της Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας αρχίζει να λειτουργεί το 1837 και πολύ γρήγορα προσδιορίζεται ως διδασκαλείο με σκοπό να καλύψει τις επείγουσες ανάγκες των δημοτικών σχολείων θηλέων σε διδακτικό προσωπικό. Η λειτουργία του σχολείου ενισχύεται από την πολιτεία, αφού σε αυτό φοιτούν υπότροφες της κυβέρνησης και των δήμων, υποκαθιστά το κράτος στον τομέα της γυναικείας εκπαίδευσης, αλλά υποστηρίζεται, εποπτεύεται και χρηματοδοτείται από αυτό. Το έργο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας στηρίζεται επίσης οικονομικά από τις μεγάλες ελληνικές κοινότητες της διασποράς και πλούσιους ομογενείς. Μόνη λύση για τα κορίτσια που δεν προέρχονταν από αστικές οικογένειες. Υπήρχε ταύτιση με τα Παρθεναγωγεία στο επίπεδο των διδασκόμενων αντικειμένων και στο επίπεδο των χρόνων φοίτησης. Ο ηπειρώτης, Απόστολος Αρσάκης αναλαμβάνει το 1850 τη δαπάνη για την ανέγερση ιδιόκτητου σχολικού κτηρίου για το Παρθεναγωγείο, το οποίο από τότε προς τιμή του ευεργέτη ονομάζεται « Αρσάκειο»¹⁴.

Το σχολείο θέτει ως σκοπό την εκπαίδευση της δασκάλας το 1837, αλλά παράλληλα το διοικητικό συμβούλιο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αποφάσισε να συστήσει και σχολείο μεσαίο, μετά από απαίτηση πολλών γονέων, στο οποίο μπορούσαν να μορφώνονται τα ευκατάστατα κορίτσια, το οποί όμως θα πλήρωναν χαμηλά δίδακτρα. Οι ανάγκες επομένως σε διδακτικό προσωπικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η ζήτηση μιας ειδικής εκπαίδευσης «ευκατάστατων» κοριτσιών είναι οι δύο πρώτες εμφανείς ανάγκες των ελληνίδων. Στην εκπαιδευτική πράξη η Εταιρεία αδυνατεί για οικονομικούς λόγους να λειτουργήσει σε διαφορετικά σχολεία, με αποτέλεσμα οι υποψήφιες δασκάλες και οι πλούσιες κοπέλες να φοιτούν στο ίδιο σχολείο. Σύμφωνα με τον πρώτο κανονισμό το 1842 το διδασκαλείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας είχε τέσσερις τάξεις, αλλά με τον επόμενο κανονισμό του 1851 τα χρόνια φοίτησης αυξάνονται σε πέντε και διατηρείται ως το 1881.¹⁵

¹³ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 67

¹⁴ Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα, .Ζιώγου - Καραστεργίου, σελίδα 274-275

¹⁵ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013

Τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία ιδρύονταν από ιδιώτες, δήμους ή εταιρείες και βρίσκονταν στα μεγάλα αστικά κέντρα, καθώς απευθύνονταν σε εύπορα κορίτσια και είχαν ακριβά δίδακτρα. Το Παρθεναγωγείο χαρακτηρίστηκε ως ανώτερο τμήμα που παρέχει γνώση ανώτερη του δημοτικού, ενώ το Ανώτερο Παρθεναγωγείο καθιερώθηκε ο όρος για τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Η χρονική διάρκεια των σπουδών διέφερε από Παρθεναγωγείο σε Παρθεναγωγείο. Αποτελούσε μία προέκταση του δημοτικού σχολείου με τρεις ή τέσσερις τάξεις παρά ένα αυτόνομο και ολοκληρωμένο κύκλο σπουδών. Αυτό διαφαίνεται κι από το πρόγραμμα σπουδών, αφού οι ώρες διδασκαλίας των ελληνικών και των μαθηματικών ήταν αισθητά λιγότερες σε σχέση με το πρόγραμμα μαθημάτων των αγοριών σε δευτεροβάθμιο σχολείο. Το πρόγραμμα των Παρθεναγωγείων περιλάμβανε πολλές ώρες αρχαίων ελληνικών, έδινε έμφαση στις ξένες γλώσσες όπως τα γαλλικά, τη μουσική, την οικιακή οικονομία και το εργόχειρο. Σύμφωνα με τον Τσουκαλά, η εκπαίδευση των κοριτσιών δε σκόπευε εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις σε μια επαγγελματική ενσωμάτωση στο κοινωνικό σώμα, αλλά λειτουργούσε περισσότερο σαν τεκμήριο της ταξικής προέλευσης και του οικογενειακού περιβάλλοντος και εξυπηρετούσε σα συμπληρωματική «προίκα» που θα μπορούσε να τους εξασφαλίζει τον καλύτερο δυνατό γάμο.¹⁶

Πολλοί παιδαγωγοί στα μέσα του 19ου αιώνα θεωρούσαν ότι η εκπαίδευση αποτελούσε προνόμιο λίγων κοριτσιών που ανήκαν σε ορισμένη κοινωνική τάξη. Οι υπόλοιπες μαθήτριες αναγκάζονταν να περιοριστούν στις στοιχειώδεις γνώσεις του δημοτικού σχολείου. Έτσι προέβαλαν το αίτημα να η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών να γενικευτεί και να επεκταθεί σε όλη τη χώρα και σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Το 1893 η πολιτεία διαχώρισε το επαγγελματικό σχολείο(Διδασκαλείο) από το σχολείο γενικής παιδείας (Το Ανώτερο Παρθεναγωγείο) , οπότε και δημοσιεύτηκε το πρώτο ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα μαθημάτων στα δύο σχολεία. Προς τα τέλη του 19ου αιώνα έγιναν προσπάθειες για τη βελτίωση και την αναβάθμιση των Ανώτερων Παρθεναγωγείων με τη δημιουργία γυμνασιακών τάξεων. Τα απολυτήρια τα οποία λάμβαναν από τα Παρθεναγωγεία τα κορίτσια ήταν υποβαθμισμένα και δε θεωρούνταν ισότιμα με των αγοριών. Σε αυτό συνέβαλε το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών των κοριτσιών που θεωρούνταν «διακοσμητικό» και η είσοδος στο

¹⁶ Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922) , Κωνσταντίνος Τσουκαλάς , σελίδα 473

Πανεπιστήμιο που επιτρεπόταν μόνο στους νέους στους απόφοιτους των Γυμνασίων και των ελληνικών σχολείων. Εκτός από το κράτος και οι γονείς αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο την εκπαίδευση των αγοριών και των κοριτσιών, καθώς η εκπαίδευση για τους άντρες αποτελούσε το μέσο για την πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες του δημόσιου χώρου, ενώ για τις γυναίκες είχε διακοσμητικό χαρακτήρα, αφού η μόνη επαγγελματική διέξοδος είχε σχέση με το επάγγελμα της δασκάλας.¹⁷

Για την ανώτερη εκπαίδευση των κοριτσιών άρχισε πρώτη να ενδιαφέρεται η αστική τάξη. Η μόρφωση της πλούσιας αστής, που περιλαμβάνει ξένες γλώσσες, μουσική και καλλιτεχνική και φιλολογική μόρφωση, εξασφαλίζεται την εποχή αυτή με ξένες δασκάλες, εξυπηρετείται παράλληλα από τις σχολές ξένων καλογραιών και τα ιδιωτικά παρθεναγωγεία. Το ιδανικό της αγωγής αυτής συνδυασμένο και με πρακτική προετοιμασία κοριτσιού για τα μελλοντικά καθήκοντα της οικοδέσποινας και της μητέρας, επικρατεί γρήγορα και στη μεσαία και αργότερα και στην κατώτερη αστική τάξη. «Τα κορίτσια μας αρχοντεύονται», επισημαίνεται σε σχετική κριτική και τονίζεται ότι ο τρόπος αυτός της εκπαίδευσης αποβλέπει μόνο στην ανωτάτη κοινωνική τάξη. Οι επιδράσεις της Ευρώπης είναι στον τομέα αυτόν εμφανέστερες τόσο στους γενικούς σκοπούς της εκπαίδευσης όσο και στους επιμέρους στόχους, ακόμη και στα πρακτικά θέματα της σχολικής τάξης, αφού γίνεται κριτική για «δαντέλες και ποικίλματα φερμένα από τη Δύση» και ότι στα παρθεναγωγεία οι μαθήτριες ασχολούνται αποκλειστικά με έργα φαντασίας, καλλωπισμού και επίδειξης, υποβαθμίζοντας εργόχειρα τα οποία ήταν αναγκαία και χρήσιμα.¹⁸

Σε όλο το 19ο αιώνα η μόνη μορφή επαγγελματικής – τεχνικής εκπαίδευσης ήταν η κατάρτιση στις γυναικείες τέχνες και τα οικιακά έργα όπως το κέντημα, το πλέξιμο, το ράψιμο και η μαγειρική, που απευθυνόταν κυρίως σε κορίτσια προερχόμενα από κατώτερα κοινωνικά στρώματα και φτωχά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να οργανωθούν και να αναπτυχθούν φιλεκπαιδευτικοί και φιλανθρωπικοί σύλλογοι γυναικών προερχόμενοι από τη μεσαία τάξη, οι οποίοι επιδίωκαν

¹⁷ Η κατάρτιση των Δασκάλων –Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα , τόμ Α, (Η περίοδος των Διδασκαλείων 1834-1933), Σήφης Μπουζάκης, Χρήστος Τζήκας σελίδα 40-42 & 275-276

¹⁸ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί , εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.), Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, -σελίδα 75

παράλληλα με την επαγγελματική κατάρτιση τη γενικότερη μόρφωση, ηθικοποίηση και εκπολιτισμό των γυναικών από τα λαϊκά στρώματα.¹⁹

Πρωτοπόρες στον αγώνα για την ουσιαστική βελτίωση και διεύρυνση της εκπαίδευσης των κοριτσιών είναι γνωστές δασκάλες της εποχής: Καλλιρόη Παρρέν, Αικατερίνη Λασκαρίδου, Σαπφώ Λεοντιάς και Καλλιόπη Κεχαγιά. Ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η ίδρυση το 1872, του Συλλόγου Κυριών Υπέρ της Γυναικείας Παιδείσεως, με κύριο σκοπό την προώθηση της γυναικείας εκπαίδευσης. Ο σύλλογος αυτός, που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της παιδαγωγού, Κ. Κεχαγιά και με τη συνεργασία των πιο μορφωμένων και δραστήριων γυναικών της εποχής, αποτελεί την πρώτη συστηματική συλλογική προσπάθεια για την πνευματική και κοινωνική εξύψωση της Ελληνίδας.²⁰

Με πρωτοβουλία της Καλλιρρόη Παρρέν ιδρύονται οι επαγγελματικές σχολές, το 1889 το «Κυριακό σχολείο των γυναικών και κορασίων του λαού» και το 1892 το «Άσυλο των υπηρετριών και εργατίδων». Ως απόφοιτος της γαλλικής σχολής Καλογραιών Πειραιά και πτυχιούχος δασκάλα του Αρσάκειου συνέβαλε στην αφύπνιση των γυναικών εκείνης της εποχής και υπήρξε υπέρμαχος της παροχής ίσων ευκαιριών συμμετοχής των γυναικών στην εκπαίδευση. Μάλιστα για την αναγέννηση και τη διατήρηση τόσο των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων όσο και της λαϊκής πολιτιστικής μας κληρονομιάς δημιούργησε το Λύκειο Ελληνίδων, του οποίου η δράση είναι γνωστή ως σήμερα. Το 1887 εκδίδεται στην Αθήνα «Η Εφημερίς των Κυριών» το πρώτο γυναικείο έντυπό στην Ελλάδα το οποίο συνάσσεται αποκλειστικά από γυναίκες και έχει ως κύριο στόχο την μαχητική υπεράσπιση της γυναικείας χειραφέτησης και την διεκδίκηση των γυναικείων δικαιωμάτων. Κυκλοφόρησε από 1887 έως το 1917 και αποτέλεσε βήμα για τις πρώτες μορφωμένες γυναίκες αλλά και όργανο συσπείρωσης και συντονισμού της συλλογικής γυναικείας δραστηριότητας,

¹⁹ Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, “Φρονίμους δεσποινίδας και αρίστας μητέρας..” Στόχοι των Παρθεναγωγείων και εκπαιδευτική πολιτική στον 19ο αιώνα», τόμ. Β΄, εκδ. ΙΑΕΝ, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1986, 487-489.

²⁰ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 76

φιλανθρωπικής και εθνικής. Εκδότρια και συγγραφέας των κύριων και άλλων πολλών άλλων άρθρων η Καλλιρρόη Παρρέν.²¹

Μέσα από την εβδομαδιαία εφημερίδα που άρχισε να εκδίδει από το 1887, Εφημερίς των κυριών, εισάγει τους προβληματισμούς της ότι ως τότε η μέση εκπαίδευση μέσω των Παρθεναγωγείων είχε σκοπό να δημιουργήσει χρήσιμους πολίτες και τα κορίτσια που θα φοιτούσαν να γίνουν φρόνιμες δεσπονίδες και άριστες μητέρες.²²

Επίσης με το δημοσιογραφικό της αγώνα πρόβαλε το αίτημα για βελτίωση της δημοτικής, παροχή μέσης εκπαίδευσης ισότιμης με την ανδρική, ίδρυση επαγγελματικών σχολών που θα άνοιγαν νέες επαγγελματικές προοπτικές και πρόσβαση των γυναικών στις πανεπιστημιακές σπουδές. Άσκησε κριτική για τη διακοσμητική και αναχρονιστική μόρφωση που δινόταν στα Παρθεναγωγεία και διατύπωσε το αίτημα για ουσιαστική και εκσυγχρονισμένη εκπαίδευση σε συνδυασμό με εξειδικευμένες γνώσεις στις οικιακές εργασίες. Το 1897 ιδρύθηκε από την Ένωση των Ελληνίδων η « Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή», που εξυπηρετούσε δύο στόχους: το Οικοκυρικό τμήμα αναλάμβανε την πρακτική άσκηση της εύπορης οικοδέσποινας στις οικιακές εργασίες και τα καθήκοντα του νοικοκυριού και το Επαγγελματικό τμήμα την προετοιμασία των μαθητριών από χαμηλά κοινωνικά στρώματα για γυναικεία επαγγέλματα όπως μοδίστρες, καπελούδες, μαγείρισσες.²³

Καθώς πλησιάζουμε στην καμπή του αιώνα διατυπώθηκαν απόψεις που συνέκλιναν στο γεγονός ότι η Ελληνίδα έπρεπε να μορφωθεί, για να ανταποκριθεί καλύτερα στο νέο της ρόλο, που ήταν η διαπαιδαγώγηση πολιτών άξιων να αγωνιστούν για την εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας και πρόθυμων να μεταδώσουν τον ελληνικό πολιτισμό στην ανατολή. Τότε ο προοδευτικός παιδαγωγός Γ. Παπαδόπουλος προτείνει τη διδασκαλία της νεότερης ελληνικής ιστορίας στα Παρθεναγωγεία, ώστε οι μαθήτριες να αναπτύξουν την εθνική τους συνείδηση καθώς και την εισαγωγή του μαθήματος της φυσικής αγωγής για τη βελτίωση της υγείας

²¹ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 273

²² Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 64

²³ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 64

τους. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο επαναπροσδιορισμός της γυναικείας εκπαίδευσης, η οποία άρχισε να αποκτά πιο λειτουργικό ρόλο.²⁴

Στα τέλη του 19ου αιώνα διαμορφώθηκαν δύο κατευθύνσεις για τη γυναικεία εκπαίδευση: από τη μία η πολιτεία και οι άνδρες παιδαγωγοί διαφοροποιούσαν την εκπαίδευση των κοριτσιών ως προς τη διάρκεια και τα διδασκόμενα μαθήματα και την περιόριζαν στην προετοιμασία για το ρόλο της συζύγου, νοικοκυράς, μητέρας, ενώ από την άλλη οι μορφωμένες γυναίκες δεν ικανοποιούνταν με την πρακτική αυτή και ζητούσαν εκπαίδευση αντίστοιχη με την ανδρική που να εξασφαλίζει στις γυναίκες ουσιαστική μόρφωση και μεγαλύτερη συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου.²⁵

Στις αρχές του 20ου αιώνα στη δημοτική εκπαίδευση το ποσοστό των μαθητριών αυξήθηκε κατά 10%, ενώ στη μέση εκπαίδευση συνέχισε να παραμένει πολύ χαμηλό. Η ανάγκη για βελτίωση της γυναικείας εκπαίδευσης γινόταν όλο και πιο αισθητή. Όμως οι απόπειρες μεταρρύθμισης ως το 1910 ήταν αρκετά συγκρατημένες και δεν έδιναν λύση στα χρονίζοντα προβλήματα. Την ίδια εποχή αρκετοί φιλελεύθεροι διανοούμενοι και νεωτεριστές παιδαγωγοί πρότειναν ουσιαστική εκπαίδευση που να εξασφαλίζει πλατύτερη κοινωνική και επαγγελματική δραστηριότητα και παρουσίασαν απόψεις σχετικές με την πνευματική ισοτιμία της γυναίκας με τον άνδρα.²⁶

Στην ιστορία της γυναικείας εκπαίδευσης τομή αποτέλεσαν οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις των κυβερνήσεων του Βενιζέλου (1914, 1917, 1929) που επιχείρησαν να οργανώσουν το σχολείο και να το προσαρμόσουν στις απαιτήσεις της αστικής τάξης και στις ανάγκες της οικονομικής ανάπτυξης. Η γυναικεία εκπαίδευση αναβαθμίστηκε με την ίδρυση Αστικών σχολείων και κρατικών Διδασκαλείων Θηλέων το 1914. Το 1917 ιδρύονται Ελληνικά σχολεία και Γυμνάσια Θηλέων, ενώ το 1918 με νόμο κατοχυρώθηκε η λειτουργία Πρακτικών Σχολών Θηλέων. Το 1929 ικανοποιήθηκε το αίτημα για την ισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες των δύο φύλων, καθώς καθιερώθηκε η εξάχρονη υποχρεωτική φοίτηση σε μεικτά δημοτικά

²⁴ Ε. Βαρίκα, Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, Αθήνα, 2011, σ. 230

²⁵ Ελένη Φουρναράκη, Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών. Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910). Ένα ανθολόγιο, εκδ. ΙΑΕΝ, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, σσ. 58-60

²⁶ Υπερβαίνοντας τα εσκαμμένα 1890: Η πρώτη Ελληνίδα φοιτήτρια – Τα δύσκολα βήματα προς την αναγνώριση, Σ.Ζιώγου – Καραστεργίου, Εφ Καθημερινή 2/5/1999 σελίδα 15

σχολεία και η ισότιμη και ομοιόμορφη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για τους μαθητές και τις μαθήτριες με τη λειτουργία Γυμνασίων αρρένων και θηλέων στις πόλεις και μεικτών στις επαρχίες σε περιοχές που αδυνατούσαν να ιδρύσουν και να συντηρήσουν δεύτερο σχολείο. Στο πρόγραμμα των μαθημάτων η μόνη διαφοροποίηση είχε σχέση με τη διδασκαλία των οικοκυρικών για τις μαθήτριες και το χωρισμό της φυσικής αγωγής στην περίπτωση που το σχολείο ήταν μεικτό. Το ζήτημα της συνεκπαίδευσης απασχόλησε τους παιδαγωγούς και τις κυβερνήσεις τόσο τον 19ο όσο και τον 20ο αιώνα. Δεν αποδέχονταν τα μεικτά σχολεία, γιατί πίστευαν ότι τα κορίτσια δεν έχουν ανάγκη τη γνώση που θεωρούσαν κατάλληλη για τα αγόρια και υιοθετούσαν τις κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής ότι η μεικτή φοίτηση θα οδηγούσε σε έκλυση των ηθών.²⁷

Την περίοδο του Μεσοπολέμου σηματοδοτεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929-30 που θεωρείται η πρώτη ολοκληρωμένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με αυτή, Νόμος 4397/1929, η δημοτική εκπαίδευση των κοριτσιών εξομοιώνεται με την εκπαίδευση των αγοριών και γενικεύεται η συνεκπαίδευση. Η θεσμοθέτηση της συνεκπαίδευσης αποτελεί νομιμοποίηση της άτυπης κατάστασης που επικρατούσε από το 19ο αιώνα και συμβάλει στη μείωση του γυναικείου αναλφαριθμητισμού. Από τη δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα αρχίζει να διαγράφεται ένας διευρυμένος προβληματισμός για τη συνεκπαίδευση, αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, οι σημαντικότεροι από τους οποίους θεωρούνται οι εξής:

Η διάχυση των Ιδεών της Νέας Αγωγής από Έλληνες παιδαγωγούς που είχαν σπουδάσει σε ευρωπαϊκές χώρες κυρίως στη Γερμανία, τα αποτελέσματα της μικτής εκπαίδευσης που είχε ήδη καθιερωθεί στην Αμερική και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και ο συντονισμένος αγώνας των Ελληνίδων κατά το Μεσοπόλεμο με συγκεκριμένα αιτήματα για την ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών ανδρών και γυναικών. Στο περιοδικό, «Εργασία», του παιδαγωγού Μ. Παπαμαύρου δημοσιεύονται το 1923 και το 1924 οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών στο ερώτημα ποια ήταν η γνώμη για την συνεκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών. Οι συνηγορούντες επικαλούνται επιχειρήματα οικονομικά όπως εξοικονόμηση πόρων από τη λειτουργία ενός σχολείου, παιδαγωγικά, όπου η έμφαση δίνεται στα πλεονεκτήματα είτε για το ένα

²⁷ Η μικτή εκπαίδευση στα δευτεροβάθμια σχολεία στην Ελλάδα :προοπτικές και δημόσιες συζητήσεις από τις άρχες του αιώνα μας μέχρι σήμερα, Σ.Ζιώγου – Καραστεργίου, σελίδα 198

είτε για το άλλο φύλο. Σύμφωνα με την άποψη ορισμένων εκπαιδευτικών η μικτή εκπαίδευση αποτελεί μία στρατηγική για τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών και των επαγγελματικών δυνατοτήτων της γυναίκας. Το προσωπικό κέρδος που θα προκύψει όμως φαίνεται πως έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τα αγόρια, γιατί συμφωνά με την γνώμη ενός εκπαιδευτικού διαπιστώνει ότι τα κορίτσια επιδρούν στην αγωγή και στη συμπεριφορά και καθόλου στο ήθος των αγοριών.²⁸

Οι πολέμιοι επισημαίνουν κινδύνους που έχουν σχέση επίσης με τα αγόρια, επειδή αποσπάται η προσοχή καθώς τότε αρχίζει η γυναίκα να απασχολεί την προσοχή του άνδρα και επιμένουν σε μία διαφοροποιημένη εκπαίδευση αγοριών-κοριτσιών, με το επιχείρημα ότι ο προορισμός της γυναίκας απαιτεί διαφορετική ύλη διδασκαλίας. Από τη μελέτη των απαντήσεων φαίνεται πως για ένα μέρος κόσμου υπερτερούν τα πλεονεκτήματα των μικτών σχολείων, η πρακτική της συνεκπαίδευσης όμως γίνεται αποδεκτή μόνο για το επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα δευτεροβάθμια σχολεία, επειδή συμπίπτουν με την εφηβική ηλικία, πιστεύεται γενικά ότι πρέπει να είναι αμιγή. Η σταδιακή καθιέρωση της συμφοίτησης στα διδασκαλεία του κράτους από το 1923 φέρνει στην επιφάνεια αυτές τις ισχυρές κοινωνικές αντιστάσεις, αφού μία από τις βασικές κατηγορίες στα «Μαρασλειακά» (1925-1926), ήταν η «καλλιέργειας ηθικής εκλύσεως». Το Μαράσλειο είναι το πρώτο διδασκαλείο αρρένων στο οποίο επιτράπηκε η φοίτηση μαθητριών. Από το 1931 όλα τα δημόσια διδασκαλεία λειτουργούν ως μικτά και εγγράφονται σε αυτά δύο τρία σπουδαστές και ένα τρίτο σπουδάστριες. Στις παιδαγωγικές ακαδημίες που ιδρύθηκαν το 1933 ο αριθμός των σπουδαστών προσδιορίζεται στους σαράντα εκ των οποίων οι δεκατέσσερις μπορούσαν να είναι σπουδάστριες.²⁹

Οι ενδεικτικές αυτές θέσεις αλλά και οι επιφυλάξεις του εκπαιδευτικού κόσμου και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου γενικότερα για την κοινή φοίτηση των αγοριών και των κοριτσιών επηρεάζουν οπωσδήποτε την πολιτική βούληση και την εκπαιδευτική ρύθμιση του 1929 να προχωρήσει λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία των μαθητών και μαθητριών, καθώς και τις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες της χώρας στα εξής μέτρα:

²⁸ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 145

²⁹ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 129

1. στην καθιέρωση της συνεκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση
2. στην ίδρυση ξεχωριστών γυμνασίων θηλέων και αρρένων στις πόλεις και
3. στην ίδρυση μικτών σχολείων στην επαρχία μόνο όπου για οικονομικούς λόγους δεν ήταν δυνατή η λειτουργία δύο ξεχωριστών σχολείων για τους μαθητές και τις μαθήτριες.³⁰

Αν κρίνουμε από τις αντιδράσεις που ακολούθησαν, φαίνεται πως οι νομοθετικές ρυθμίσεις του 1929, παρά το σταδιακό χαρακτήρα τους, ήταν αρκετά προωθημένες για τη χώρα μας. Οι ρυθμίσεις αυτές έδωσαν το έναυσμα για πολλές σχετικές συζητήσεις και δημοσιεύσεις, το πάθος και η οξύτητα των οποίων φανερώνουν καθαρά ότι οι κοινωνικές αντιδράσεις στο θέμα της συνεκπαίδευσης ήταν την εποχή αυτή έντονες, παρά το γεγονός, όπως τονίζει η γνωστή φιλόλογος, Λίτσα Κόττου, ότι η συνεκπαίδευση αποτελούσε μια πραγματικότητα, αφού η αναλογία των μαθητριών που συνεκπαιδεύονταν με τα αγόρια έφτανε το είκοσι τοις εκατό (20%) στα δευτεροβάθμια σχολεία της επαρχίας.³¹

Επίσης καθιερώνονται Παρθεναγωγεία με τέσσερις τάξεις για τα κορίτσια εκείνα που δεν επιθυμούν και δεν επιδιώκουν πανεπιστημιακές σπουδές με πνεύμα σύμφωνα με τον προορισμό της μορφωμένης Ελληνίδας μητέρας. Ακόμη καθιερώνονται Γυμνάσια με έξι τάξεις για τα κορίτσια που επιθυμούν πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο ή σε άλλα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η μεταρρύθμιση του 1929 ιδρύει μικτά εξάχρονα δημοτικά σχολεία, επαναφέρει τα ανώτερα Παρθεναγωγεία στη θέση των αστικών του 1913, για να καλύψει τις ανάγκες της ανώτερης τάξης, Γυμνάσια θηλέων και αρρένων στα αστικά κέντρα- μικτά στις επαρχίες, διδασκαλεία αρρένων και θηλέων και μεικτά και θεσμοθετεί οικοκυρικά (κατώτερα επαγγελματικά) και νυχτερινά σχολεία (εκπαίδευση ανηλίκων / αναλφάβητων γυναικών) για τις κατώτερες τάξεις της κοινωνίας.³²

³⁰ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 145

³¹ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 145

³² Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 138

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο ρόλο της γυναίκας, ώστε η Ελληνίδα να γίνει καλή μητέρα και νοικοκυρά. Με βάση τη φιλοσοφία αυτή καταργούνται τα αστικά σχολεία και επανέρχονται τα ανώτερα παρθεναγωγεία, στα οποία η φοίτηση θα είναι τετραετής, από το πρόγραμμα μαθημάτων θα απουσιάζει η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών και θα περιλαμβάνει μαθήματα τα οποία σχετίζονται με την γυναικεία φύση και τον προορισμό της γυναίκας ως μητέρα. Η κατάργηση των αστικών σχολείων υποστηρίζεται με ιδιαίτερη έμφαση ως διαπιστωμένη κοινωνική ανάγκη καθώς η μετατροπή των ήδη αστικών σχολείων που λειτουργούσαν σε νέου τύπου Παρθεναγωγεία θα ανταποκρινόταν αρχικά στη μεγάλη ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας και έπειτα η προτεινόμενη μεταρρύθμιση θα στόχευε στο να παρέχει θετική και υγιή εκπαίδευση.³³

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 (Ν. 4373/1929) αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση στη νεοελληνική εκπαίδευση, η οποία ουσιαστικά βάζει και τα θεμέλια του αστικού σχολείου. Αποτελεί παράλληλα τομή για την ιστορία της γυναικείας εκπαίδευσης, αφού εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης στους μαθητές και τις μαθήτριες. Εξομοιώνεται η εξατάξια δημοτική εκπαίδευση των κοριτσιών με την αντίστοιχη των αγοριών και καθιερώνονται γυμνάσια θηλέων και αρρένων στις πόλεις και μικτά στις επαρχίες. Στο άρθρο 27 του Ν. 4373 υπάρχει η εξής πρόβλεψη: «Προτάσει του εκπαιδευτικού συμβουλίου δια Π.Δ. το αναλυτικό πρόγραμμα στα γυμνάσια θηλέων μεταρρυθμίζεται συμφώνως προς τη φύσιν και τον προορισμό των μαθητριών». Παρουσιάζει ενδιαφέρον η προσθήκη για τα κορίτσια του μαθήματος της υγιεινής και της οικιακής οικονομίας, σκοπός του οποίου είναι : « η ανάπτυξις του διαφέροντος των μαθητριών δια την καλήν διοίκησιν του οίκου και τας σχετικάς προς ταύτην εργασίας».³⁴

Σε γενικές γραμμές ιδιαίτερα θετικό θεωρείται το γεγονός ότι στο πρόγραμμα σπουδών μαθημάτων που δημοσιεύτηκε το 1931 εντάχτηκε για πρώτη φορά και η διδασκαλία του μαθήματος της αγωγής του πολίτη για τους μαθητές και τις μαθήτριες των γυμνασίων. Καθιερώνεται στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του 20ου αιώνα η αγωγή του πολίτη και των δύο φύλων στο επίπεδο των προθέσεων του νομοθέτη.

³³ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί , εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 134

³⁴ Ν.7373/1929 «Περί διαρρυθμίσεως των σχολείων μέσης εκπαιδεύσεως», ΦΕΚ 297, 20 Αυγούστου 1929

Είναι η πρώτη φορά που η διαπαιδαγώγηση των πολιτών των δύο φύλων θεωρείται από το νομοθέτη ως κοινός εκπαιδευτικός στόχος.

Κατά την περίοδο της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου 1936 του Μεταξά τα θέματα της γυναικείας εκπαίδευσης παρουσιάζουν αισθητή οπισθοδρόμηση, αφού οι βασικές αξίες του καθεστώτος προσδιορίζουν αρκετά στενά και περιορισμένα τα πλαίσια του γυναικείου ρόλου στο σπίτι και την οικογένεια. Στη σχετική νομοθεσία παρατηρείται μια συντηρητική στροφή στα εκπαιδευτικά πράγματα. Με βάση τον Α. Ν. 770 «Περί των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης», τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης είναι:

1. τα γυμνάσια και τα πρακτικά λύκεια αρρένων και θηλέων, τα οποία είναι οκτατάξια και στα οποία εγγράφονται όσοι έχουν ενδεικτικό Δ' τάξης δημοτικού.
2. τα αστικά σχολεία αρρένων και θηλέων τα οποία είναι 4 ή 5 τάξεων και εγγράφονται σε αυτά, όσοι επίσης έχουν ενδεικτικό Δ' τάξης δημοτικού. Τα αστικά σχολεία έρχονται να αντικαταστήσουν τα ημιγυμνάσια, που καταργούνται με σκοπό να συντελέσουν στη μείωση του αριθμού των γυμνασίων, για να εμποδιστεί η μεγάλη στροφή προς την κλασσική εκπαίδευση.
3. οι κατώτεροι κύκλοι γυμνασίων και πρακτικών λυκείων, οι οποίοι περιλαμβάνουν τις πέντε κατώτερες τάξεις.
4. οι ιερατικές σχολές
5. οι εμπορικές σχολές και
6. τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεία. Καμία αναφορά δε γίνεται στα ανώτερα παρθεναγωγεία ως σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Με βάση το Α. Ν. 770 απαγορεύεται η συμφοίτηση στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης, στα αστικά σχολεία, στα γυμνάσια και στα πρακτικά σχολεία θηλέων το διδακτικό προσωπικό αποτελείται αποκλειστικά από γυναίκες.³⁵

Όσον αφορά στο περιεχόμενο της μέσης εκπαίδευσης των κοριτσιών σε διάταγμα του 1937 με το οποίο τροποποιείται το αναλυτικό πρόγραμμα των γυμνασίων θηλέων. Ενδεικτικά παρατίθενται μερικά σημεία του διατάγματος. Στα γυμνάσια θηλέων στην ύλη των θρησκευτικών στη Στ' τάξη διδάσκεται η χριστιανική

³⁵ Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18^{ος} -20^{ος} αι.) Κατερίνα Δαλακούρα, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου -σελίδα 142

ηθική από την οποία εξαιρούνται τα καθήκοντα - δικαιώματα της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία. Στο μάθημα των αρχαίων ως σκοπός της διδασκαλίας τίθεται η εξέταση της θέσης της γυναίκας στον οικογενειακό και κοινωνικό βίο κατά την αρχαιότητα. Στο πρόγραμμα του μαθήματος των νέων ελληνικών προβλέπεται η ανάγνωση κειμένων τα οποία αναφέρονται στην οικογενειακή, τη θρησκευτική, την κοινοτική και την κοινωνική νεοελληνική ζωή και στη διατήρηση των ηθών και εθίμων που σχετίζονται με την γυναικεία φύση τα ενδιαφέροντα. Τέλος στο μάθημα της αγωγής πολίτη διαγράφεται από το πρόγραμμα μαθημάτων των γυμνασίων θηλέων ως καθώς δεν αρμόζει στα γυναικεία ενδιαφέροντα και τη γυναικεία φύση.

Από τα παραπάνω καθώς και από σχετικό λόγο που εκφώνησε ο Μεταξάς προς τη φοιτητική νεολαία γίνεται φανερό πως τα κορίτσια που φοιτούν στη μέση εκπαίδευση διδάσκονται ό,τι χρειάζεται η Ελληνίδα για να γίνει καλή νοικοκυρά, άριστη σύζυγος και μητέρα και εκλεκτό μέλος της κοινωνίας στην οποία θα ζήσει. Η δικτατορία χρησιμοποίησε τους μηχανισμούς και τις δομές του για όφελος των κοινωνικών ομάδων στις οποίες στηριζόταν και τις οποίες υπηρετούσε. Σε όσα από τα μεταρρυθμιστικά του 1929-1932 βρήκε ήδη αποδυναμωμένα, πρόσθεσε την έμφαση στη γυμνασιακή βαθμίδα την οποία κατέστησε οκταετή περιορίζοντας ουσιαστικά τα χρόνια του δημοτικού, του σχολείου του λαού σε τέσσερα, ίδρυσε τον Οργανισμό Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων αργότερα Διδακτικών, οριστικοποιώντας το κρατικό μονοπώλιο στη συγγραφή και έκδοση των σχολικών εγχειριδίων. Επίσης κατήργησε τη συνεκπαίδευση των αγοριών και κοριτσιών.³⁶ Οι διαρθρωτικές μεταβολές στην εκπαίδευση που επιχείρησε το διδακτορικό καθεστώς εγκαταλείπονται αναγκαστικά με τη γερμανική κατοχή του 1941 και επανέρχεται το εκπαιδευτικό καθεστώς του 1929.³⁷

Στην περίπτωση των Γυμνασίων στις μεταρρυθμιστές προτάσεις τονίζεται η ανάγκη διατήρησης του προορισμού των γυναικών, όπως αυτός εκφράζεται στο ζεύγος σύζυγος-μητέρα. Αυτός ήταν και ο λόγος που μόνο οι μαθήτριες διδάσκονταν τα μαθήματα της υγιεινής και της οικιακής οικονομίας. Σε χώρες όπως η Ελλάδα, που χαρακτηρίζονται από πολιτική αστάθεια, οι συχνές πολιτικές μεταβολές θα είχαν άμεσες επιπτώσεις στα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας. Οι διατάξεις για τα

³⁶ Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Το Ανακοπτόμενο Άλμα, Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000, Αλέξης Δημαράς, Σελίδα 205

³⁷ Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Το Ανακοπτόμενο Άλμα, Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000, Αλέξης Δημαράς, Σελίδα 142

εκπαιδευτικά στο Σύνταγμα του 1952 επικύρωναν τις συντηρητικές τάσεις της εξουσίας. Το άρθρο 107 επαναλαμβάνει τις γλωσσικές δεσμεύσεις του 1911 προστατεύοντας την καθαρεύουσα και το άρθρο 16 ορίζει ,για πρώτη φορά σε συνταγματικό επίπεδο, το σκοπό της εκπαίδευσης, που πρέπει να στηρίζεται στις ιδεολογικές κατευθύνσεις του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού. (Το Σύνταγμα του 1927, 195, δεν περιείχε διάταξη σχετική με την «επίσημη γλώσσα του κράτους» Το 1952 τα νέα συνταγματικά πλαίσια επέτρεψαν τη ριζική αλλαγή των θεσμικών πλαισίων της εκπαιδευτικής πολιτικής.³⁸

Από τα τέλη του 1956 το εκπαιδευτικό ζήτημα είχε αρχίσει να αποσπά ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον του κοινού. Η πολιτική ζωή της χώρας προχωρούσε στην εξομάλυνσή της, αλλά το εκπαιδευτικό σύστημα παρέμενε ουσιαστικά στα προπολεμικά σχήματα και τις παλιές πρακτικές, ενώ σε άλλες «προηγμένες» χώρες είχαν γίνει ριζικές παρεμβάσεις από τα μέσα κιόλας της προηγούμενης δεκαετίας. Έτσι η δυσφορία γενικευόταν και το αίτημα για μια μεγάλη μεταρρύθμιση διατυπωνόταν από παντού και επίμονα. Λίγο αργότερα (1957) ο Γιάννης Κοσπεντάρης θα δώσει μια συνοπτική εικόνα της έκτασης του φαινομένου και της έντασης που προκαλούσε. Σύμφωνα με τον ίδιο τα προβλήματα στην εκπαίδευση ήταν³⁹:

1. Σχολικά προγράμματα απαρχαιωμένα
2. Διδακτήρια ακατάλληλα κατά 60% και πλέον
3. Ανυπαρξία διδακτικών οργάνων και εποπτικών μέσων διδασκαλίας
4. Πληθωρικές τάξεις με 80, 100 και 150 παιδιά
5. Πολλά κενά στο διδακτικό προσωπικό των σχολείων
6. Εισφορές, εκπαιδευτικά τέλη και δίδακτρα, που δημιουργούν φραγμούς στην παιδεία, που γίνεται έτσι προνόμιο των λίγων
7. Δύο εκατομμύρια Έλληνες ηλικίας άνω των 10 ετών, το ¼ των κατοίκων της χώρας(25%)
8. Υπερτροφική κλασική παιδεία

³⁸ Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης , Το Ανακοπτόμενο Άλμα , Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000, Αλέξης Δημαράς, σελίδα 221

³⁹ Η αναμόρφωση της ελληνικής παιδείας, Γιάννης Κοσπεντάρης, σελίδα 88

9. Ανοργάνωτη και εντελώς παραμελημένη επαγγελματική και τεχνική εκπαίδευση
10. Ακατάλληλα διδακτικά βιβλία
11. Οικονομική εξαθλίωση των εκπαιδευτικών
12. Κλειστός αριθμός εισαγομένων στις ανώτερες σχολές και τα Πανεπιστήμια

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν οι μεταρρυθμίσεις που θα θεσμοθετηθούν, αποκαλύπτουν την ανάγκη σύνδεσης της εκπαίδευσης με την οικονομία και την ευρύτερη χρήση της δημοτικής γλώσσας (1959). Ακολουθεί η μεταρρύθμιση του 1964 όπου παρατηρείται ομοιομορφία στη μέση εκπαίδευση με την καθιέρωση της εννιάχρονης φοίτησης και των δύο φύλων, ακόμη κι αν τα κορίτσια φοιτούσαν σε αμιγή γυμνάσια θηλέων. Εκτός από τη δομή της μέσης εκπαίδευσης, τριτάξιο Γυμνάσιο και τριτάξιο Λύκειο, κοινό είναι το αναλυτικό πρόγραμμα μαθημάτων για τα αγόρια και τα κορίτσια εκτός από τα καθαρά γυναικεία μαθήματα, που διδάσκονταν μόνο τα κορίτσια όπως η οικιακή οικονομία, η νοσηλευτική και η παιδοκομία. Τη δεκαετία του 1970 και η περίοδος της χούντας που τη σημάδεψε, τα εκπαιδευτικά πράγματα επανήλθαν στην κατάσταση που είχε δημιουργηθεί το 1964. Η δικτατορία ουσιαστικά ανέστειλε τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Προοδευτικό βήμα χαρακτηρίστηκε η συνεκπαίδευση και η κατάργηση των σχολείων θηλέων που είχε ως αποτέλεσμα την αυξημένη συμμετοχή των κοριτσιών στα εκπαιδευτικά δρώμενα. Το 1979 καθιερώνεται η μεικτή εκπαίδευση, η φοίτηση των αγοριών και των κοριτσιών μαζί. Τη δεκαετία του '80 δίνεται έμφαση στην εκπαιδευτική ισότητα των δύο φύλων.⁴⁰

⁴⁰ Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Το Ανακοπτόμενο Άλμα, Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000, Αλέξης Δημαράς, Σελίδα 228-229

2.2. Εκπαίδευση στην Καβάλα

Η ιστορία της εκπαίδευσης στην πόλη της Καβάλας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Γίνεται προσπάθεια για οργάνωση και ανάπτυξη της παιδείας, ενώ συντελούνται σημαντικές αλλαγές στην ιστορία της πόλης (τελευταία περίοδος τουρκοκρατίας, απελευθέρωση, ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος, περίοδος μεσοπολέμου).⁴¹

Κατά την τελευταία περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας η παιδεία στην Καβάλα είχε έντονο ελληνικό χαρακτήρα. Σε αυτό συνέβαλε η ανάπτυξη του κοινοτικού συστήματος διοίκησης και η κατοχύρωση των πνευματικών προνομίων των ρωμαϊκών μιλλέτ με την έκδοση του Χάττι-Χουμαγιούν. Η διάταξη για την εκπαίδευση υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική, καθώς κάθε κοινότητα μπορεί να ιδρύσει τα δικά της εκπαιδευτικά ιδρύματα και να φροντίσει για την οργάνωση και τη συντήρησή τους. Η πνευματική αφύπνιση του ελληνικού στοιχείου οφειλόταν και στο γεγονός ότι ο ελληνικός πληθυσμός ήταν κυρίως συγκεντρωμένος στην πρωτεύουσά του, την Καβάλα. Οπότε η εκπαιδευτική δράση περιορίζεται στα στενά όρια της πόλης. Άξιο λόγου παραμένει το γεγονός ότι η παιδεία στην Καβάλα οργανώνεται χρονικά λίγο μετά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Βέβαια η έναρξη λειτουργίας του ελληνικού σχολείου στην Καβάλα δεν είναι ξεκάθαρο πότε ακριβώς χρονολογείται.⁴²

Το 1864 είχε δοθεί άδεια από το σουλτάνο στους Έλληνες της Καβάλας να εγκατασταθούν έξω από τα τείχη της παλιάς πόλης. Αυτό αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της πόλης, καθώς άρχισε η μετακίνηση των ευπορότερων, στην αρχή τουλάχιστον, χριστιανών εκτός των τειχών. Αλλά μαζί μετακινείται και η εκπαιδευτική δραστηριότητα. Ωστόσο η νέα κοινοτική διοίκηση το 1864 έλαβε μέτρα για την εύρυθμη λειτουργία του ήδη υπάρχοντος σχολείου. Αυτό διαφαίνεται με τη σύσταση εξαμελούς δημογεροντίας υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Ξάνθης, Διονύσιου. Η ελληνορθόδοξη κοινότητα της Καβάλας αποφασίζει για μόνιμη και

⁴¹ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 11

⁴² Χ. Παπαστάθης, Οι κανονισμοί των Ορθοδόξων Ελληνικών Κοινοτήτων του οθωμανικού κράτους και της διασποράς, (1984), σ. 21-26.

κανονική λειτουργία του σχολείου και ορίζονται τα καθήκοντα της δημογεροντίας για την καλή λειτουργία του κοινού σχολείου και τη βελτίωση της παιδείας. Υποχρέωσή της ήταν η εύρεση διδασκάλου και ο διορισμός εφόρου για τη διαχείριση των σχολικών θεμάτων. Οι δάσκαλοι ήταν υπάλληλοι της ελληνορθόδοξης κοινότητας. Επίσης μέριμνά της ήταν η εξεύρεση πόρων για το σχολείο επιβάλλοντας τέλος για κάθε ιδιωτικό έγγραφο το οποίο επικύρωνε η κοινότητα. Δεν έλειψαν και διενέξεις μεταξύ των μελών της κοινότητας για το διορισμό του διδασκάλου, καθώς αναζητούσαν διδάσκαλο με τυπικά προσόντα για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών πραγμάτων. Η διένεξη αυτή ταλαιπώρησε την κοινότητα με αποτέλεσμα έξι επιφανείς Καβαλιώτες να συνδράμουν οικονομικά ανάλογα με τις δυνατότητές τους στις δαπάνες του σχολείου. Έτσι η εκκλησία απαλλάχτηκε από ένα μέρος των εξόδων που δαπανούσε για την εκπαίδευση, ενώ η κοινότητα θα είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει σε σύσταση Παρθεναγωγείου. Το Παρθεναγωγείο λειτούργησε το 1867-1868 όχι όμως σταθερά για τα επόμενα χρόνια. Τα γεγονότα αυτά καταδεικνύουν ότι υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για την επάνδρωση του κοινού σχολείου με το κατάλληλο διδακτικό προσωπικό, το ποίο θα συνέβαλε στην ηθική και πνευματική καλλιέργεια των παιδιών που φοιτούσαν.⁴³

Σκοπός του ελληνικού σχολείου ήταν η προετοιμασία των μαθητών για την επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης, το Γυμνάσιο, και η προετοιμασία για την ένταξή τους στην κοινωνική ζωή. Στα ελληνικά σχολεία διδάσκονταν κλασσικά μαθήματα, θετικές επιστήμες, ξένες γλώσσες, ενώ η θρησκευτική εκπαίδευση ήταν περιορισμένη. Στην Καβάλα υπήρχαν δύο βαθμίδες εκπαίδευσης, της στοιχειώδους και της μέσης. Στην πρώτη βαθμίδα υπάρχουν τα αλληλοδιδακτικά και τα νηπιαγωγεία, που όπως και στις μέρες μας αποτελούν μέρος της προσχολικής εκπαίδευσης. Τα αλληλοδιδακτικά χωριζόταν σε δύο τμήματα. Το ένα είχε παιδιά μικρότερης ηλικίας και αγόρια και κορίτσια, τέσσερις τάξεις και το αποκαλούσαν « δημοτικό». Τα αλληλοδιδακτικά επιβλήθηκαν για οικονομικούς λόγους, καθώς οι προχωρημένοι μαθητές δίδασκαν τους αρχάριους υπό την επίβλεψη του διδασκάλου. Αργότερα οι μαθητές των ανώτερων τάξεων δίδασκαν τους μικρότερους κι ο διδάσκαλος μετέδιδε γνώσεις στους μεγαλύτερους. Το άλλο τμήμα αποτελούνταν από τις τρεις τελευταίες τάξεις, ονομαζόταν «ελληνικό» το οποίο ήταν προπαρασκευαστικό του Γυμνασίου.

⁴³ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 11

Η φοίτηση ήταν υποχρεωτική για τέσσερα χρόνια από την ηλικία των πέντε ετών και τα μαθήματα τα οποία διδάσκονταν ήταν: ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, κατήχηση, ιχνογραφία, φωνητική μουσική, στοιχεία γεωγραφίας, της ελληνικής ιστορίας και των φυσικών επιστημών.⁴⁴

Την εποχή αυτή δύο γεγονότα θα επηρεάσουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα στην πόλη. Μετά το βουλγαρικό σχίσμα (1870) η ελληνορθόδοξη κοινότητα της Καβάλας παρακολουθώντας τις εξελίξεις, όπως αυτές διαγράφονταν με τις επεκτατικές πολιτικές της βουλγαρικής εξαρχίας στα πλαίσια των εθνικιστικών τάσεων, όπως διαφαίνονταν στην περιοχή, έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εκπαίδευση είτε με την ίδρυση νέων εκπαιδευτηρίων, είτε με την αναβάθμιση των υπαρχόντων. Η ολιγάριθμη ελληνορθόδοξη κοινότητα της Καβάλας με επικεφαλείς πλούσιους εμπόρους καπνών, οι οποίοι επιδίωκαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις της εποχής, απέδιδαν ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση. Ιδρύονται νέα εκπαιδευτήρια, όσα λειτουργούσαν αναβαθμίζονται, προσλαμβάνουν περισσότερο, καλύτερο και πιο έμπειρο προσωπικό. Τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν. Στα 1877 από τα πεντακόσια πενήντα παιδιά της ελληνορθόδοξης κοινότητας, αγόρια και κορίτσια, τα εκατόν εξήντα οχτώ περίπου ένα στα τρία, φοιτούν στο σχολείο. Το 1878 ιδρύεται η «Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης», η οποία ένα χρόνο αργότερα μετατρέπεται σε σύλλογο, τον «Φιλεκπαιδευτικό σύλλογο Αριστοτέλης» Τον ίδιο δρόμο ακολουθούν άλλοι πέντε σύλλογοι που με τη δημιουργία τους σκόπευαν και στόχευαν στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας των ελληνορθόδοξων πληθυσμών που κατοικούσαν στην Καβάλα.⁴⁵

Ένα δεύτερο γεγονός ήταν η άφιξη το 1879 στην Καβάλα του Νίκου Φιλίππιδη ως απεσταλμένου του «Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» με σκοπό να ιδρύσει γυμνάσιο και να θέσει σε εφαρμογή ένα ευρύ πρόγραμμα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης για την τόνωση της παιδείας στην περιοχή. Όμως οι οικονομικές δυσχέρειες της κοινότητας ματαίωσαν το σχέδιο για δημιουργία εξατάξιου γυμνασίου. Έτσι το 1881 στο Αρρεναγωγείο (σημερινό 15^ο Δημοτικό σχολείο), το πρώτο κτήριο στη νεότερη ιστορία της Καβάλας, το οποίο προοριζόταν

⁴⁴ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης. (2019). Θεσσαλονίκη: Δήμος Καβάλας, σελίδα 93

⁴⁵ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 12

να στεγάσει το γυμνάσιο, στεγάστηκε η Αστική σχολή, δηλαδή ανώτερο δημοτικό σχολείο, σε αντίθεση με τα γραμματοδιδασκαλεία των χωριών, και το ημιγυμνάσιο.⁴⁶

Στα μέσα της δεκαετίας του 1880-90 λειτουργούσαν στην πόλη πέντε συνολικά σχολεία με τριακόσιους οχτώ μαθητές. Το 1885 λειτουργούσε στην Καβάλα ένα ελληνικό σχολείο, ένα δημοτικό, ένα Παρθεναγωγείο και δύο νηπιαγωγεία. Το Παρθεναγωγείο ήταν το κατώτερο δημοτικό σχολείο αποκλειστικά για κορίτσια. Η ηθική υπόσταση και η αντίστοιχη προοπτική των οποίων δηλωνόταν από το όνομά του. Τα εκπαιδευτικά καταστήματα της πόλης θα συρρικνωθούν ακόμη περισσότερο το σχολικό έτος 1894-95. Λειτουργούν μόνο δύο εκπαιδευτήρια, μία δημοτική ή αστική σχολή (Αρρεναγωγείο) με εκατόν εβδομήντα μαθητές και έξι διδασκάλους κι ένα Παρθεναγωγείο με εκατόν σαράντα μαθήτριες και πέντε διδασκάλισσες. Ο χαρακτηρισμός αστική σχολή υπήρχε, για να ξεχωρίζει από τα «γραμματοδιδασκαλεία» που υπήρχαν στα χωριά και οι διδάσκοντες ήταν ιερείς, σε αντίθεση με τους συναδέλφους τους της πόλης που ήταν πιο εγγράμματοι. Το 1889 λειτουργούσαν ένα επτατάξιο Αρρεναγωγείο, ένα εξατάξιο Παρθεναγωγείο και δύο νηπιαγωγεία. Τον ίδιο χρόνο η παιδεία εκσυγχρονίστηκε, το Αρρεναγωγείο γίνεται οχτατάξιο με διακόσιους τριάντα μαθητές και οχτώ διδασκάλους και το Παρθεναγωγείο παραμένει εξατάξιο με εκατόν δεκαέξι μαθήτριες και τέσσερις δασκάλες.⁴⁷

Στην πόλη υπάρχουν δύο νηπιαγωγεία στα οποία φοιτούν διακόσιοι δέκα μαθητές και διδάσκουν δύο νηπιαγωγοί. Καθώς παρατηρείται μία ραγδαία αύξηση του πληθυσμού το 1889 αναγκαία κρίνεται η οργάνωση των σχολείων, ώστε να μπορέσουν να φιλοξενήσουν το αυξανόμενο μαθητικό πληθυσμό. Θα αυξηθούν τα σχολεία και ο αριθμός των μαθητών, οπότε θα δημιουργηθούν παραρτήματα του Αρρεναγωγείου και το 1905 το Παρθεναγωγείο από εξατάξιο θα γίνει επτατάξιο. Εισήχθη το σύστημα των υποτροφιών για τους τελειόφοιτους και ο υπότροφος τελούσε υπό την κηδεμονία της ελληνορθόδοξης κοινότητας Καβάλας, μέχρι να ολοκληρώσει τις σπουδές της. Η πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη των Καβαλιωτών φαίνεται από το γεγονός ότι η κοινότητα έκανε προσπάθειες για την

⁴⁶ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης. (2019). Θεσσαλονίκη: Δήμος Καβάλας, σελίδα 71

⁴⁷ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης. (2019). Θεσσαλονίκη: Δήμος Καβάλας, σελίδα 94

εξάπλωση της παιδείας και της μόρφωσης στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ιδρύοντας το Αναγνωστήριο των καπνεργατών το 1904.⁴⁸

Κατά τα σχολικά έτη 1879-1881 ιδρύθηκε στην Καβάλα ημιγυμνάσιο με πρωτοβουλία του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου «Αριστοτέλης» με πρωτοβουλία του Νίκου Φιλιππίδη, απεσταλμένου από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης για την καλύτερη οργάνωση του διαμερίσματος της Καβάλας. Η εθνική αφύπνιση του λαού μέσω της διδασκαλίας και της εμφύσησης του θρησκευτικού συναισθήματος, λάμβανε χώρα στο χώρο της εκκλησίας μετά την τέλεση της θείας λειτουργίας, αλλά και στα σχολεία. Πραγματοποίησε μέσα σε μία διετία το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα τόσο για τη λειτουργία της εκπαίδευσης όσο και για την πνευματική άνθιση της πόλης. Παρόλο που δεν κατάφερε να υλοποιήσει το στόχο του για την ολοκλήρωση του Γυμνασίου, λειτούργησε το ημιγυμνάσιο άλλοτε με περισσότερες και άλλοτε με λιγότερες τάξεις.⁴⁹

Το ημιγυμνάσιο στεγαζόταν σε οίκημα που νοίκιαζε η εφορεία των σχολών από ιδιώτη. Η δαπάνη για την ενοικίαση ήταν μεγάλη και γι' αυτό αποφασίστηκε η ανέγερση ευρύτερου διδακτηρίου σε οικόπεδο που δώρισε ο πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου «Αριστοτέλης». Μόλις ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του γυμνασιακού κτιρίου, έγιναν τα εγκαίνια του Γυμνασίου σύμφωνα με το άρθρο «Η ελληνική παιδεία εν Μακεδονία» που δημοσιεύτηκε από ανώνυμο αρθρογράφο στην εφημερίδα «Κλειώ» της Τεργέστης, παρέστησαν εκπρόσωποι των ξένων δυνάμεων, οι αντιπρόσωποι των κοινοτήτων, οι τοπικές αρχές και πλήθος κόσμου. Με το άρθρο αποσκοπούσαν στην ενημέρωση των Ελλήνων και των ομογενών του εξωτερικού για τον αγώνα του ελληνισμού μέσω της πνευματικής αφύπνισης. Η ίδρυση του Γυμνασίου στην Καβάλα ήταν σημαντικό επίτευγμα του ελληνισμού εκείνης της εποχής, αφού με όπλο την παιδεία, συνέβαλε στην εθνική ανάπλαση και στην άμυνα των Ελλήνων κατά του βουλγαρικού κινδύνου. Επίσης θεωρήθηκε σταθμός στην πνευματική κίνηση της πόλης.⁵⁰

⁴⁸ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορίας του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 13

⁴⁹ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 95-96

⁵⁰ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 101-102

Το Γυμνάσιο της Καβάλας δε λειτούργησε ως εξατάξιο, γι' αυτό και αναφερόταν ως ημιγυμνάσιο. Η ίδρυση Γυμνασίου ήταν ανέφικτη εξαιτίας του νέου χρέους που προέκυψε από την ανέγερση του νέου διδακτηρίου. Έτσι ματαιώθηκε η ολοκλήρωση του Γυμνασίου, καθώς η κοινότητα αδυνατούσε να καλύψει ακόμη και τις δαπάνες για τις τάξεις που ήδη λειτουργούσαν. Από το 1881 το ημιγυμνάσιο θα συστεγαστεί με την αστική σχολή στο νέο εκπαιδευτήριο και θα αποτελέσουν το κεντρικό Αρρεναγωγείο της Καβάλας ως το 1919 όπου και θα μεταφερθεί στην αυλή του Παρθεναγωγείου Καβάλας. Σε αυτό το κεντρικό εκπαιδευτήριο το 1885-86 φοιτούν εκατόν σαράντα μαθητές και διδάσκουν τέσσερις διδάσκαλοι. Ωστόσο το 1887-89 λειτουργεί μόνο η αστική σχολή, αφού οι μαθητές του συνέχιζαν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο Σερρών. Από το 1893-95 λειτουργεί ως επτατάξιο με έξι τάξεις αστικής και μίας γυμνασιακής και πέντε διδασκάλους. Τα μαθήματα που διδάσκονταν ανταποκρίνονταν στη Δ' τάξη του Γυμνασίου.⁵¹

Το 1894-95 λειτουργεί μόνο η αστική σχολή με εκατόν εβδομήντα μαθητές και έξι διδασκάλους. Το 1899 λειτούργησε ως επτατάξιο με τέσσερις κατώτερες τάξεις και τρεις ανώτερες. Μέλημα του διευθυντή του Αρρεναγωγείου ήταν να συσταθεί και όγδοη τάξη και προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες για την εκπαίδευση, ώστε να συμβάλουν στην οικονομική ενίσχυση των σχολείων της πόλης. Γεννιέται η ανάγκη για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής κατάστασης της πόλης, την ενδυνάμωση της ελληνορθόδοξης κοινότητας και την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης.⁵²

Μέχρι το 1899 η εκπαίδευση σημείωσε κάμψη και στασιμότητα. Δυστυχώς η ελληνορθόδοξη κοινότητα αδυνατούσε να συντηρήσει τα σχολεία. Στις δαπάνες συνέβαλαν οι κάτοικοι της Καβάλας, αφού κάθε καπνεργάτης συνείσφερε ένα ημερομίσθιο το χρόνο, αλλά και έμποροι και ευεργέτες ενίσχυσαν την προσπάθεια. Σε αυτή τη δύσκολη εποχή αξίζει να σημειωθεί ότι έγιναν οι πρώτες κινήσεις από οικονομικά εύρωστους Καβαλιώτες και το μητροπολίτη Ξάνθης, Διονύσιο, για ανέγερση Παρθεναγωγείου, το οποίο στεγαζόταν τότε σε υπάρχοντα κτήρια. Η επιτροπή ανέγερσης που συστήθηκε, ξεκίνησε να συγκεντρώνει χρήματα από έρανο

⁵¹ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 202

⁵² ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 95

των οικονομικά ισχυρών, αλλά και από προσφορές εμπόρων και εφοπλιστών της Θεσσαλονίκης, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης, του Καΐρου και της Αλεξάνδρειας. Το 1891 μπήκε ο θεμέλιος λίθος του κτηρίου, στο χώρο του σημερινού 10ου Δημοτικού σχολείου, και το 1893 αποπερατώθηκε. Από το 1899 η κατάσταση της εκπαίδευσης σταδιακά βελτιώνεται. Ο μεγάλος αριθμός μαθητών εξαιτίας της αύξησης του πληθυσμού της πόλης, θα οδηγήσει στη λειτουργία και νέων σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης ως παραρτήματα της κεντρικής σχολής.⁵³

Το σχολικό έτος 1900-1901 φοιτούν διακόσιοι τριάντα μαθητές και διδάσκουν οκτώ διδάσκαλοι. Κατά το σχολικό έτος 1904-1905 παρατηρείται αύξηση του μαθητικού δυναμικού σε τετρακόσιους δύο μαθητές από τριακόσιους εξήντα επτά που φοιτούσαν το 1903-1904. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ιδρύσει η σχολική εφορεία την επόμενη σχολική χρονιά 1905-1906 στις συνοικίες νέα σχολεία ως παραρτήματα του κεντρικού Αρρεναγωγείου. Το 1906-1907 λειτουργεί ως οχτατάξιο και από το 1908 με εννιά τάξεις. Το Αρρεναγωγείο είχε τις εξής τάξεις: Α' , Β' , Γ' , Δ' κατώτερες Ε' , Στ' αστικές και Α' , Β' , Γ' γυμνασιακές. Το διδακτικό προσωπικό ως το 1912 αποτελούνταν από το διευθυντή, τον καθηγητή, το γαλλοδιδάσκαλο, τον τουρκοδιδάσκαλο, το γυμναστή και τέσσερις διδασκάλους. Τα σχολεία της Καβάλας οργανώθηκαν ακόμη περισσότερο από το 1910 ως το 1912. Λειτουργούσε μόνο εξατάξια αστική σχολή, ενώ το ημιγυμνάσιο διαχωρίστηκε και λειτουργούσε ανεξάρτητο από την αστική σχολή.⁵⁴

Από το 1866 η ελληνική κοινότητα επιθυμούσε να συντηρήσει κι ένα Παρθεναγωγείο το οποίο ιδρύθηκε τα επόμενα χρόνια με την ακριβή ημερομηνία ίδρυσής του να παραμένει άγνωστη. Η πρωτοβουλία ανήκε στον καπνέμπορα Ι. Ναλμπάντη και άλλων φιλόμουσων. Το 1874 ο Μητροπολίτης Ξάνθης, Καλλίνικος ,αναφέρεται και στο Παρθεναγωγείο επαινώντας την κοινότητα για τα επιτεύγματά της, το 1885 γίνεται εκ μέρους του αναφορά στο ελληνικό σχολείο, το δημοτικό, το Παρθεναγωγείο, δύο νηπιαγωγεία. Την περίοδο του 1876 λειτουργούσε στην Καβάλα

⁵³ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 96

⁵⁴ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση , Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 109-110

ελληνικό σχολείο αρρένων, αλληλοδιδασκτικό σχολείο αρρένων και Παρθεναγωγείο.⁵⁵ Το 1877 όμως φαίνεται να έχει σταματήσει η λειτουργία του Παρθεναγωγείου. Το 1878 η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα ενίσχυσε το Παρθεναγωγείο στη συνοικία του φρουρίου και προγραμματίσε την ίδρυση νέου Παρθεναγωγείου στη συνοικία εκτός του φρουρίου. Το 1879 αναφορά γίνεται ότι προοριζόταν για Γυμνάσιο. Σε άρθρο του, ο Οδυσσέας Ιάλεμος, αποδίδει την ίδρυση και συντήρηση του Παρθεναγωγείου στη δράση του Φιλεκπαιδευτικού συλλόγου «Αριστοτέλης».⁵⁶

Ωστόσο σε επιστολή του Μητροπολίτη Προκόπιου το 1890 αναφέρεται η επιτροπή που είχε αναλάβει την ανέγερση του Παρθεναγωγείου προς τους αρχιτέκτονες. Αυτή η επιστολή καταδεικνύει την ανάγκη για νέο κτήριο για το Παρθεναγωγείο, που να καλύπτει τις αυξανόμενες ανάγκες του. Η προσπάθεια για ανέγερση του Παρθεναγωγείου στηρίχτηκε στις γενναίες οικονομικές ενισχύσεις εννέα εύπορων Καβαλιωτών. Με την ανάπτυξη του εμπορίου αυξήθηκε το ενδιαφέρον των Καβαλιωτών περισσότερο για την παιδεία και μαζί με την εκκλησία μερίμνησαν μέσω των συλλόγων για την ίδρυση σχολείων. Επομένως η εύρωστη οικονομικά κοινωνική τάξη της Καβάλας προσέφερε μεγάλα χρηματικά ποσά για την ανέγερση του Παρθεναγωγείου. Άξιο αναφοράς είναι ότι το 1892 οι καπνεργάτες συνεισέφεραν οικονομικά κι αυτοί για την ανέγερση του Παρθεναγωγείου. Αυτή η πράξη φανερώνει ότι το ενδιαφέρον για την εκπαίδευση αρχίζει να εξαπλώνεται ακόμη και στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Έκκληση για οικονομική ενίσχυση έγινε όχι μόνο στους εύπορους πολίτες της περιοχής, αλλά στην υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό.⁵⁷

Το κτήριο του Παρθεναγωγείου προβλεπόταν να είναι διώροφο, για να στεγάσει στον πρώτο όροφο το νηπιαγωγείο, το οποίο λειτούργησε ως τμήμα του Παρθεναγωγείου ως το 1906 που καταργήθηκε οριστικά και στο δεύτερο όροφο το Παρθεναγωγείο. Το Παρθεναγωγείο της Καβάλας χτίστηκε την περίοδο 1891-1893. Το 1893 το κεντρικό Παρθεναγωγείο ήταν τετρατάξιο με τέσσερις δασκάλους, το

⁵⁵ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 111

⁵⁶ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 112

⁵⁷ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 112-113

1894 είχε ενενήντα μαθήτριες και τρεις δασκάλες, το 1900 ήταν εξατάξιο και είχε εκατόν δεκαέξι μαθήτριες και τέσσερις δασκάλες, το 1905 είχε διακόσιες είκοσι οχτώ μαθήτριες και έξι δασκάλες και το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου οι μαθήτριες είναι διακόσιες σαράντα πέντε και δασκάλες επτά, οπότε αποφασίζεται και η προσθήκη της 7ης τάξης. Η δομή του σχολείου είναι ως εξής: Α'-Δ' τάξεις κατώτερες και Ε'-Ζ' ανώτερες τάξεις. Το 1908 δεν έχει έβδομη τάξη, αλλά το 1909 δηλώνεται η ανάγκη συγκρότησης έβδομης τάξης. Το 1911 εγκρίνεται η σύσταση έβδομης τάξης. Το 1909-10 το Παρθεναγωγείο ήταν εξατάξιο με τετρακόσιες πενήντα μία μαθήτριες και έντεκα δασκάλες, ενώ το 1912 ήταν επτατάξιο με εξακόσιες μαθήτριες και δώδεκα δασκάλες. Εξαιτίας του αυξανόμενου μαθητικού δυναμικού το 1906 χωρίστηκε η πρώτη τάξη σε δύο τμήματα και το 1908-1909 η τρίτη τάξη.⁵⁸

Η σχολή Μαχαλά ήταν ένα μικρό σχολείο που στεγαζόταν στην παλιά αλληλοδιδασκτική σχολή στον προαύλιο χώρο του ναού της Παναγίας στη συνοικία του Μαχαλά. Λειτουργούσε από το 1899-1912 και προοριζόταν από την εφορεία σχολών να λειτουργήσει ως νηπιαγωγείο για μαθητές ως έξι ετών, ενώ το μαθητικό δυναμικό της αστικής σχολής θα κατανεμόταν κατά φύλο σε κοντινές σχολές. Επειδή δε θα λειτουργήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα, το 1904 θα λειτουργήσει η αστική σχολή με μία διδασκάλισσα και ένα βοηθό. Ύστερα από την κατάργηση του νηπιαγωγείου η εφορεία σχολών αποφάσισε να διατηρήσει τρεις τάξεις της αστικής σχολής οι οποίες θα ακολουθούσαν το αντίστοιχο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μαθημάτων του κεντρικού Παρθεναγωγείου. Η απόφαση αυτή ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την αστική σχολή, συνέβαλε στην αναβάθμισή της και ευνόησε τους μαθητές και τις μαθήτριες που φοιτούσαν σε αυτή. Η αστική σχολή είχε κοινή διοίκηση, κοινή διευθύντρια με το κεντρικό Παρθεναγωγείο. Όμως η σχολή στη συνέχεια γίνεται διτάξια και το 1914 η σχολή από διτάξια καταλήγει σε μονοτάξια και αποκλειστικά για κορίτσια.⁵⁹

Το 1905 αποφασίστηκε να ιδρυθεί η σχολή του Αγίου Ιωάννη στη συνοικία του Αγίου Ιωάννη, που ονομάστηκε έτσι από τον ομώνυμο ναό, ως παράρτημα του Αρρεναγωγείου, γιατί υπήρξε αύξηση των μαθητών και έπρεπε να διανύσουν μεγάλη

⁵⁸ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 116-118

⁵⁹ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 82

απόσταση, για να φτάσουν από τις συνοικίες τους στην κεντρική σχολή. Ξεκίνησε να λειτουργεί με δύο τάξεις την Α' και τη Β', το 1906 με τρεις και σταδιακά προστέθηκαν και οι υπόλοιπες. Αν και υπήρχε πρόβλημα στέγασης, η σχολή δεν έπαυσε να λειτουργεί. Το 1906 αποφασίστηκε η ανέγερση νέας σχολής, η αποπεράτωση του έργου έγινε το 1908 και το σχολικό έτος 1908-1909 η σχολή του Αγίου Ιωάννη στεγαζόταν σε δικό της κτήριο κοντά στο ναό σε οικόπεδο κοντά στην οικία Στέργιου Φέσσα. Το εκπαιδευτικό προσωπικό ήταν άλλοτε δύο και άλλοτε τρεις διδάσκαλοι ανάλογα με τις τάξεις και τον αριθμό των μαθητών κάθε σχολικού έτους. Στο κτήριο αυτό θα στεγαστεί αργότερα το Γυμνάσιο Θηλέων.⁶⁰

Αντίστοιχα η εφορεία σχολών οδηγήθηκε το 1905 στην ίδρυση της σχολής Καρά-Ορμανίου (Μαύρου Δάσους) ως παράρτημα του Αρρεναγωγείου, καθώς μειώθηκε το μαθητικό δυναμικό στην κεντρική σχολή λόγω της μεγάλης απόστασης που έπρεπε να διανύσουν από τις συνοικίες, για να φτάσουν σε αυτή. Το σχολικό έτος 1906-1907 η εφορεία αδυνατούσε να επανδρώσει τη σχολή με το αντίστοιχο εκπαιδευτικό προσωπικό, οπότε ενίσχυσε οικονομικά την επιτροπή του ναού του Αγίου Αθανασίου, ώστε να προσλάβει έναν ψάλτη που θα ήταν απόφοιτος γυμνασίου, για να μπορεί να διδάσκει στη σχολή. Η σχολή λειτουργούσε με τρεις τάξεις καταδεικνύοντας την αύξηση των μαθητών. Το 1908 η σχολή μεταφέρθηκε στην περιοχή του Τηλεγράφου, όπου λειτουργούσε ως αστική σχολή αρρένων. Το 1910-11 ιδρύεται η σχολή αρρένων του Αγίου Παύλου ως παράρτημα του κεντρικού Αρρεναγωγείου. Χρησιμοποιήθηκε ως οίκημα ο ναός του Αγίου Παύλου, γιατί δεν υπήρχε κατάλληλος χώρος για τη στέγαση του παραρτήματος. Ωστόσο την επόμενη σχολική χρονιά έγινε παραχώρηση μίας οικίας έναντι αμοιβής. Από το σχολικό έτος 1910-11 το ημιγυμνάσιο λόγω της αύξησης των μαθητών έχει μεταφερθεί σε άλλο κτήριο, στο κτήριο Κακάνη στη θέση των σημερινών γραφείων της Μητρόπολης και αργότερα το 1915 θα αποκτήσει δική του ανεξάρτητη διεύθυνση. Ακόμη θα συμπληρωθούν οι τάξεις του ημιγυμνασίου που είχαν καταργηθεί.⁶¹

Στην Καβάλα λειτούργησε και η ιδιωτική σχολή της Καλλιόπης Σπυρίδου. Η σχολή ιδρύθηκε λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση της πόλης και στηριζόταν στα

⁶⁰ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 122

⁶¹ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορίας του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 13

δίδακτρα των μαθητών. Δεν υπάρχουν ξεκάθαρες πληροφορίες για το ακριβή αριθμό των τάξεων και των μαθητών που φοιτούσαν.⁶²

Συνεχίζοντας την ιστορική αναδρομή για την εκπαίδευση στην Καβάλα τη χρονική περίοδο από το 1922 έως το 1960 διατηρείται στην πόλη της Καβάλας Ελληνικό Αρρεναγωγείο με οχτώ τάξεις, δεκαπέντε διδασκάλους και τριακόσιους εξήντα μαθητές. Επίσης υπήρχαν και δύο μικρότερες σχολές με διακόσιους ενενήντα μαθητές και Παρθεναγωγείο με έξι τάξεις, έντεκα διδασκάλισσες και τετρακόσιες πενήντα μία μαθήτριες. Υπήρχε σχολείο Καθολικών με είκοσι μαθητές και καλόγερους και τέσσερις καλόγριες με ενενήντα μαθήτριες. Ακόμη στην πόλη λειτουργούσαν δύο ισραηλίτικα σχολεία αρρένων και θηλέων με τρεις διδασκάλους και τρεις διδασκάλισσες με σαράντα μαθητές και πενήντα πέντε μαθήτριες αντίστοιχα. Ο μαθητικός αυτός πληθυσμός ως το 1943 ανήλθε στα διακόσια είκοσι τρία παιδιά. Άλλωστε ο εβραϊκός πληθυσμός που ζούσε στην Καβάλα ως το 1943 ήταν περίπου 2.200-2.300 άτομα πριν τον ξεριζωμό και το διωγμό που υπέστη ο συγκεκριμένος λαός στα θλιβερά γεγονότα του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Στην Καβάλα υπήρχαν έξι τουρκικά σχολεία αρρένων και τρία θηλέων. Υπήρχε ακόμη και νυχτερινή σχολή για τους εργάτες.⁶³

Τα σχολεία της Καβάλας όσον αφορά τη διδακτέα ύλη, τα αναλυτικά προγράμματα, τον τρόπο διδασκαλίας, ακολουθούν το πρόγραμμα μαθημάτων του ελληνικού κράτους. Διδάσκονταν θεωρητικά και θετικά μαθήματα όπως θρησκευτικά, ελληνική γλώσσα και φιλολογικά, ιστορία, λατινικά, φυσική, μαθηματικά, τούρκικα, γαλλικά, γυμναστική και τεχνικά. Το 1905-1906 οι μαθήτριες του Παρθεναγωγείου διδάσκονταν το μάθημα της κοπτικής και ραπτικής στις δύο τελευταίες τάξεις και με την καθοδήγηση της δασκάλας τους ετοίμαζαν εργόχειρα, τα οποία πωλούσαν στην εορτή λήξης των μαθημάτων τους. Στο Αρρεναγωγείο το 1907 διδάσκεται πιλοτικά το μάθημα της μουσικής. Το 1908-1909 στην αστική σχολή διδάσκονταν τα θρησκευτικά, η γλώσσα, η πραγματογνωσία, η αριθμητική, η ωδική, η καλλιγραφία, η γυμναστική. Το 1911-1912 εισήχθη και το μάθημα της γεωγραφίας και της φυσικής ιστορίας. Με τη λήξη του σχολικού έτους διεξάγονταν εξετάσεις από

⁶² Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 126

⁶³ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 126

τα τέλη Ιουνίου ως τις αρχές Ιουλίου. Οι εξετάσεις ήταν προφορικές για τις τέσσερις κατώτερες τάξεις του Νηπιαγωγείου, του Αρρεναγωγείου και του Παρθενγωγείου, ενώ ήταν προφορικές και γραπτές για τις τέσσερις ανώτερες τάξεις. Η εξεταστέα ύλη ήταν αυτή που είχαν διδαχθεί. Ο διδάσκαλος όφειλε να παρουσιάσει στο κοινό τα αποτελέσματα των εξετάσεων, ώστε να φανεί η πρόοδος των μαθητών. Οι εξετάσεις γίνονταν με συμμετοχή των μαθητών από όλα τα σχολεία αρχικά ενώπιον εξεταστικής επιτροπής, μεμονωμένα, όταν αυξήθηκε ο αριθμός των εξεταζομένων.⁶⁴

Σημασία δινόταν και στη άριστη διαγωγή τους. Άλλωστε ίσχυε η ποινή της αποβολής είτε οριστικής είτε για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Βέβαια υπήρχαν και αμοιβές για την πρόοδο των μαθητών παρακινώντας τους να βελτιώσουν την επίδοσή τους όπως εισιτήρια για τον κινηματογράφο για τους επιμελείς μαθητές και μαθήτριες. Τέλος οι μαθητές με την έναρξη της σχολικής χρονιάς ή κατά την εγγραφή τους στο σχολείο όφειλαν να καταβάλλουν ένα χρηματικό ποσό, ώστε να μπορέσουν να φοιτήσουν στο σχολείο και η δαπάνη των διδακτικών βιβλίων επιβάρυνε τους μαθητές.⁶⁵ Από το 1902 το χρηματικό ποσό αυτό οριζόταν με βάση την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν. Υπήρχαν και εξωτερικοί πόροι των σχολείων. Κάθε εξάμηνο επιβαλλόταν φόρος επί της αξίας των εξαγωγών του καπνού, βαμβακιού και άλλων προϊόντων στους κατοίκους.⁶⁶ Έσοδα προέκυπταν από το δίσκο στην εκκλησία, από την επιβολή προστίμων σε όσους απειθαρχούσαν στις αποφάσεις της κοινότητας και από εισφορές πλούσιων της πόλης και άλλων που ευημερούσαν στο εξωτερικό. Η διοικητική ευθύνη για τη λειτουργία των σχολείων ανήκε στην Εφορεία των Σχολών, η οποία εκλεγόταν από τη γενική συνέλευση των ελληνορθόδοξων κατοίκων της πόλης και απαρτιζόταν από τα πιο διακεκριμένα και εύπορα μέλη της κοινότητας.⁶⁷

⁶⁴ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 129-130

⁶⁵ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 130

⁶⁶ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 80-81

⁶⁷ Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας κατά την τελευταία περίοδο των Οθωμανικών χρόνων (1864-1912) Α.Π.Θ. Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακή εργασία της Αρετή Κώτση, Θεσσαλονίκη 2013, σελίδα 83

Τα γεγονότα που μεσολάβησαν τα δύο χρόνια, 1912-14, με επίκεντρο την απελευθέρωση της Καβάλας τον Ιούνιο του 1913, επηρέασαν την εκπαιδευτική ζωή της πόλης. Αυξάνεται ο αριθμός των μαθητών εξαιτίας της καθιέρωσης της υποχρεωτικής φοίτησης στη στοιχειώδη εκπαίδευση και της προέλευσης των προσφύγων δημιουργώντας κυρίως στεγαστικά προβλήματα. Με την εισβολή των Βούλγαρων στην πόλη (Αύγουστος 1916) διακόπηκε η λειτουργία των σχολείων, τα οποία επαναλειτούργησαν το 1918. Την επόμενη χρονιά συμπληρώθηκαν οι τάξεις του ημιγυμνασίου και λειτούργησε πλήρες μικτό εξατάξιο γυμνάσιο. Ως τότε δε λειτούργούσε Γυμνάσιο στην Καβάλα. Οι μαθητές ολοκλήρωναν τις σπουδές τους σε Γυμνάσια που λειτούργούσαν σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας. Αρχικά το Γυμνάσιο στεγάστηκε στο κτήριο που χρησιμοποιήθηκε ύστερα για ορφανοτροφείο στο δρόμο προς το Γυμνάσιο Θηλέων και αργότερα στο μεγάλο κτήριο που στέγαζε τότε το στρατιωτικό νοσοκομείο του Δ' Σώματος Στρατού. Σε κάποια στιγμή ως το 1928 μεταστεγάστηκε σε κτήριο που ανήκε στη Βιομηχανική σχολή. Τα σχολεία των Νέων Χωρών (Ν.1067 διάταγμα 19/8/1919) διατηρήθηκαν όπως ήταν δηλαδή σε εξατάξια Γυμνάσια, ενώ δε θιγόταν η υπάρχουσα κατάσταση και η δημιουργία Ημιγυμνασίων, Παρθεναγωγείων και Αστικών σχολείων που λειτούργησαν ως το 1928-29.⁶⁸

Οι Οθωμανοί, οι Εβραίοι, οι Ρωμαιοκαθολικοί και οι Αρμένιοι που ζούσαν στην πόλη στις κοινότητες στις οποίες ζούσαν, ίδρυσαν τα δικά τους σχολεία που θα αποτελούσαν το μέσω με το οποίο θα διατηρούσαν τα ήθη και τα έθιμά τους, την παράδοσή τους, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους.

Το σχολείο των μουσουλμάνων μέχρι το 1913 ήταν στο Ιμαρέτ. Εκτός από τη διδασκαλία των μαθημάτων τους, ήταν και τόπος προσευχής και συσσιτίου. Παρείχε στοιχειώδη μόρφωση στο σχολείο πρώτης βαθμίδας και ανώτερης στα ιεροδιδασκαλεία. Η εκπαίδευση των μουσουλμάνων είχε έντονο σχεδόν αποκλειστικό θρησκευτικό στοιχείο. Ως το τέλος της τουρκοκρατίας τα τουρκικά σχολεία ήταν οχτώ, έξι αρρένων και δύο θηλέων. Στα μεκτέμπ όπως τα αποκαλούσαν φοιτούσαν νεαρά αγόρια, που μάθαιναν να διαβάζουν, να γράφουν, να μετρούν, να κάνουν απλές αριθμητικές πράξεις και να αποστηθίζουν αποσπάσματα από το Κοράνι. Στα ανώτερα σχολεία, τους μεντρεσέδες, οι αυτοί που φοιτούσαν, διδάσκονταν τα ιερά βιβλία του

⁶⁸Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 13

Ισλάμ, αλλά και στοιχεία κοσμικής γνώσης. Υπήρχαν δύο και λειτούργησαν ως το 1902.⁶⁹

Η εβραϊκή κοινότητα λειτούργησε το πρώτο δημοτικό σχολείο αρρένων στην Καβάλα το 1885 στη συνοικία του Αγίου Γεωργίου. Ως τότε τα παιδιά τους φοιτούσαν στο σχολείο της ελληνικής κοινότητας. Το 1905 ίδρυσε ένα άσυλο νηπίων και ένα Παρθεναγωγείο. Το ισραηλινό σχολείο αρρένων είχε τρεις διδάσκालους και εξήντα μαθητές και το ισραηλινό θηλέων τρεις δασκάλες και πενήντα πέντε μαθήτριες. Στα σχολεία της εβραϊκής κοινότητας φοιτούσαν και μαθήτριες άλλων εθνοτήτων, ελληνίδες και μουσουλμάνες. Υπήρχε μία προτίμηση σε αυτά τα σχολεία, γιατί το πρόγραμμα μαθημάτων διέφερε από τα σχολεία άλλων εθνοτήτων. Μόνο στα θρησκευτικά μαθαίνανε ιουδαϊκά και οι μαθητές μάθαιναν τα τούρκικα και τα γαλλικά που θεωρούνταν απαραίτητα για την εξέλιξή τους. Στην Παναγία λειτούργούσε εβραϊκό σχολείο για Εβραιοπούλες, το οποίο θεωρούνταν Παρθεναγωγείο ή ανώτερο δημοτικό. Οι μαθήτριες διδάσκονταν γαλλικά, ελληνικά και κάποια μαθηματικά. Τα κορίτσια αυτά χάθηκαν, όταν στη διάρκεια της Κατοχής οι Βούλγαροι συνέλαβαν τους Έλληνες Εβραίους της Καβάλας και τους παρέδωσαν στους Ναζί.⁷⁰

Η ρωμαιοκαθολική κοινότητα ίδρυσε το 1888 ένα σχολείο, για να διδάσκεται η γαλλική γλώσσα. Το σχολείο είχε δίδακτρα, αλλά τα παιδιά των ρωμαιοκαθολικών φοιτούσαν δωρεάν. Στο σχολείο διδάσκονταν γαλλικά, μαθηματικά, γεωγραφία, ρωμαϊκή ιστορία και καλλιτεχνικά. Η ρωμαιοκαθολική κοινότητα είχε την αμέριστη συμπαράσταση της γαλλικής ιεραποστολής των Λαζαριστών της Θεσσαλονίκης. Οι αδελφές της ιεραποστολής, οι αδερφές του Ελέους, ίδρυσαν και λειτούργησαν τη σχολή θηλέων. Από τις σαράντα δύο μαθήτριες που φοιτούσαν στη σχολή θηλέων μόνο οι δώδεκα ήταν καθολικές. Αυτό το γεγονός απασχόλησε την εφορεία σχολών και ενέκρινε έβδομη τάξη, για την άφθονη διδασκαλία των γαλλικών. Ήθελαν να αποφύγουν τον κίνδυνο θρησκευτικής προπαγάνδας. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και ο υποπρόξενος ζητώντας να δημιουργηθεί στην πόλη της Καβάλας γαλλική σχολή σύμφωνα με τα πρότυπα των αδελφών του Ελέους.⁷¹

⁶⁹ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 97-98

⁷⁰ Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960, Ευθυμία Γ. Πέγιου, Σελίδα 353-355

⁷¹ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 104

Πολλοί Αρμένιοι βρήκαν καταφύγιο στην προπολεμική Καβάλα και στην περιοχή της μετά τη γενοκτονία του 1915, ενώ οι περισσότεροι ήρθαν το 1922. Η αρμένικη κοινότητα παράλληλα με την εκκλησία που απέκτησε, αν και λόγω των πολιτικών αλλαγών έπαυσε σύντομα να λειτουργεί, λειτούργησε και το πρώτο σχολείο Αρμενίων το οποίο ουσιαστικά ήταν ένα ξύλινο παράπηγμα κοντά στο δημοτικό κήπο της πόλης στο οποίο φοιτούσαν τότε περίπου ενενήντα Αρμενόπουλα.⁷²

Στα 1923 μετά τη συνθήκη της Λοζάνης ξεκίνησε η έλευση των Μικρασιατών προσφύγων και η ανταλλαγή των πληθυσμών. Ο αριθμός των μαθητών αυξήθηκε γεγονός που οφείλεται στην αθρόα προσέλευση των προσφύγων. Τότε δεν υπήρχε κάποιο δημόσιο ίδρυμα πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Λειτουργούσε το ιδιωτικό σχολείο « Μαρούλη». Το 4^ο δημοτικό σχολείο που ήταν χωρισμένο σε αρρένων και θηλέων με πρόσφυγα δάσκαλο. Λίγο αργότερα χτίστηκαν δύο δημοτικά σχολεία. Το διδακτήριο που ονομάστηκε 7^ο δημοτικό και λίγο μετά ιδρύθηκε το 8^ο δημοτικό, που συστεγάστηκε αρχικά με αυτό. Τα σχολεία ήταν μεικτά και φοιτούσαν αποκλειστικά προσφυγόπουλα. Στις τάξεις των δημοτικών παρατηρούνταν μεγάλες ηλικιακές διαφορές που οφείλονταν στις μετεγκαταστάσεις των προσφύγων και στο γεγονός ότι λόγω των διαδοχικών διωγμών από τους Τούρκους είχαν σταματήσει τις σπουδές.⁷³

Στα 1934-35 περίπου εξακόσια με εφτακόσια παιδιά φοιτούσαν σε αυτά τα δύο δημοτικά. Σε κάθε αίθουσα ο αριθμός των μαθητών κυμαινόταν ανάμεσα στους σαράντα με πενήντα. Λίγα από τα παιδιά αυτά συνέχισαν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο. Τα κορίτσια ήταν λιγότερα από τα αγόρια. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο αναλφαβητισμός των προσφύγων. Αν και ανεγέρθηκαν νέα σχολεία, η ανάγκη για ανοικοδόμηση νέων σχολικών κτηρίων είναι τόσο επιτακτική, που οδήγησε τοπικούς φορείς και κεντρική διοίκηση στην αναζήτηση λύσεων για τη χρηματοδότηση ανέγερσης κτηρίων. Το πρόβλημα της στενότητας χώρου ήταν έντονο, ενώ παράλληλα κάποια κτήρια, όπου στεγαζόνταν σχολεία, παρουσίαζαν προβλήματα λειτουργικά και τοπικά. Το 1930 το Γυμνάσιο επιστρέφει στο κτήριο της Ομόνοιας, αφού το κτήριο που στεγαζόταν, κρίθηκε ετοιμόρροπο. Εκεί λειτουργούσε το Α' Δημοτικό Αρρένων. Γι' αυτό μετά από πιέσεις κατοίκων και τοπικών φορέων

⁷² Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960, Ευθυμία Γ. Πέγιου, Σελίδα 350-351

⁷³ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 101

μετεγκαταστάθηκε στο παλιό τούρκικο γυμνάσιο που λειτουργούσε ως στρατιωτικό νοσοκομείο και στέγαζε στρατιωτικές υπηρεσίες.(σημερινό 1^ο Γυμνάσιο).⁷⁴

Οι συνθήκες όμως της εποχής συνέβαλαν στο να είναι πρωταρχική προτεραιότητα η αντιμετώπιση του προβλήματος της επιβίωσης και της φτώχειας. Αν στα πρώτα χρόνια μετά το 1922 οι μαθητές εγκατέλειπαν το σχολείο, ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος διέκοψε την πορεία των σπουδών. Τα σχολεία διέκοψαν τη λειτουργία τους δύο με τρεις μέρες μετά την κήρυξη του πολέμου. Όσα παιδιά ήταν γεννημένα το 1920 και δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, τις συμπλήρωναν στη Νυχτερινή Εμπορική Σχολή μετά το 1944. Με την έναρξη της ζωής μετά τον πόλεμο άρχισε να παρατηρείται και μία αλλαγή στη νοοτροπία των κατοίκων. Ενώ προπολεμικά δεν ήταν η μόρφωση πρώτιστο ζητούμενο, μεταπολεμικά άρχισε να θεωρείται ως ουσιαστικό εφόδιο για μια καλύτερη ζωή. Με την πάροδο του χρόνου η γενιά άρχισε να στρέφεται στη μόρφωση, αφού όλο και εδραιωνόταν η αντίληψη ότι όποια « προκοπή» θα προέκυπτε μόνο από τις σπουδές. Οι λόγοι που οδηγούσαν τους μαθητές στη διακοπή του σχολείου ήταν κυρίως οικονομικοί, κυρίως παιδιά που προέρχονταν από φτωχές οικογένειες.⁷⁵

Τα εκπαιδευτικά τέλη, η αγορά των διδακτικών βιβλίων, τα καυσόξυλα που πλήρωναν για τη θέρμανση του διδακτηρίου ήταν ένα δυσβάσταχτο έξοδο κυρίες για τις πολυμελείς οικογένειες ή αυτές που βασιζόταν μόνο στο μεροκάματο του πατέρα. Παιδιά που γεννήθηκαν στα μεταπολεμικά χρόνια, τελείωναν μόνο το δημοτικό και δε συνέχιζαν στο Γυμνάσιο. Μία επιλογή ήταν το Νυχτερινό Γυμνάσιο. Τα πράγματα χειροτέρεψαν με το τέλος του κλειστού καπνεργατικού επαγγέλματος το 1953. Η κατάσταση άρχισε να διαφοροποιείται με την αλλαγή της επαγγελματικής ενασχόλησης των καπνεργατών και τη μετανάστευση στο εξωτερικό με αποτέλεσμα περισσότερα κορίτσια να φοιτούν στο Γυμνάσιο ή στην Εμπορική σχολή. Η φτώχεια ή το όνειρο μιας καλύτερης ζωής λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη για καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο. Τα κορίτσια αντιλαμβάνονταν ότι μόνο οι σπουδές μπορούν να τις εξασφαλίσουν ένα καλύτερο αύριο, ένα πραγματικό χρυσό « βραχιόλι», το πτυχίο μιας πανεπιστημιακής σχολής. Κυρίως οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς, που δεν είχαν την ευκαιρία της συστηματικής και ολοκληρωμένης φοίτησης σε σχολείο,

⁷⁴ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 101-102

⁷⁵ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 102-103

επαινούσαν και προέτρεπαν τα κορίτσια να προχωρήσουν στις σπουδές τους συμπληρώνοντας όμως ότι δε θα έπρεπε να αμελήσουν να παντρευτούν και να δημιουργήσουν οικογένεια.⁷⁶

Η παιδεία αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες της διατήρησης του ελληνικού στοιχείου. Στην πόλη της Καβάλας μετά το 1926 διατηρούνται αρκετές εστίες εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα λειτουργούσαν τα παρακάτω κατώτερα και ανώτερα εκπαιδευτήρια: Ανώτερο Παρθεναγωγείο, Εμπορική Σχολή, Νυχτερινή Σχολή Εμποροϋπαλλήλων, Γυμνάσιο, Βιοτεχνική Σχολή, Νυχτερινή Σχολή Αδελφότητας « Εθνικής Άμυνας», Δημοτικές Σχολές Αρρένων Α', Β', Γ', Δ', Δημοτικές Σχολές Θηλέων Α', Β', Γ', Δ', Δημοτική Σχολή Αγίας Βαρβάρας μεικτή καθώς και ιδιωτικές σχολές : Λύκειο Μ. Καρυωτάκη, Γαλλική Σχολή, Ισραηλίτικη Σχολή, Αρμένικη Σχολή. Επίσης στην πόλη λειτουργούσαν τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια Παπασιδέρη- Γριτζοπούλου καθώς και το ωδείο Ν. Τερμεντζή και Ηλ. Κωνσταντινίδου, το οποίο διαλύθηκε και ιδρύθηκε Μουσική Εταιρεία.⁷⁷

Το 1929 καταργούνται τα υφιστάμενα σχολεία (Νόμος 4373/13/1929), «Ελληνικά» και «Ημιγυμνάσια» και ιδρύονται εξατάξιο Δημοτικό (υποχρεωτικό), εξατάξιο Γυμνάσιο, εξατάξιο Πρακτικό Λύκειο, Ανώτερα Παρθεναγωγεία και Κατώτερα Επαγγελματικά Σχολεία. Στις αρχές της δεκαετίας του '30 στην Καβάλα μετά τη φοίτηση στο εξάχρονο υποχρεωτικό Δημοτικό Σχολείο, η εκπαίδευση παρέχεται στο μικτό Γυμνάσιο Αρρένων, στο Παρθεναγωγείο και στη Βιοτεχνική-Εμπορική σχολή που είχε εν τω μεταξύ ξεκινήσει να λειτουργεί. Θα πρέπει να συμπληρώσουμε και τη λειτουργία της Γαλλικής Σχολής Θηλέων, που φαίνεται να λειτουργεί έως και το τρίτο τέταρτο του εικοστού αιώνα.⁷⁸

Την εποχή αυτή το Παρθεναγωγείο της Καβάλας, που μετά το 1913 μετονομάστηκε σε Δημοτική Σχολή Θηλέων, λειτουργεί ως ανώτερο, με την έννοια ότι κατέχει θέση στο χώρο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι μαθήτριες μετά το δημοτικό έχουν την επιλογή να φοιτήσουν στο τετράχρονο Παρθεναγωγείο χωρίς εξετάσεις και με εξετάσεις στο εξάχρονο Γυμνάσιο. Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας «Κήρυξ» της εποχής (02.10.1930) παρατηρείται τάση των μαθητριών να

⁷⁶ ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης, έκδοση Δήμου Καβάλας, σελίδα 106

⁷⁷ Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960, Ευθυμία Γ. Πέγγιου, σελίδα 370

⁷⁸ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 14

μη συνεχίζουν τις σπουδές τους στο Παρθεναγωγείο, αλλά να εγγράφονται στο Γυμνάσιο, καθότι μπορεί το πτυχίο του Παρθεναγωγείου να είχε την ίδια αξία με αυτό του Γυμνασίου, όμως δεν έδινε τη δυνατότητα συνέχισης στο Πανεπιστήμιο. Άλλες μαθήτριες ήθελαν να μάθουν Άλγεβρα και Λατινικά, που δε διδάσκονταν στο Παρθεναγωγείο, ενώ διδάσκονταν Γαλλικά, Αγγλικά ή Γερμανικά προαιρετικά, αρχαίους συγγραφείς σε μετάφραση, ζωγραφική, μουσική, χειροτεχνία, οικιακή οικονομία και οικιακά.⁷⁹

Η δικτατορία του Μεταξά κατήργησε τη διάρθρωση των σχολικών βαθμίδων της μεταρρύθμισης του 1929 (εξάχρονο δημοτικό- εξάχρονο γυμνάσιο), μετατρέποντας το δημοτικό σε τετρατάξιο (η φοίτηση σε μεγαλύτερη τάξη προϋπέθετε εισαγωγικές εξετάσεις) και το γυμνάσιο σε οκτατάξιο χωρισμένο σε δύο κύκλους, οι έξι πρώτες τάξεις αποτελούσαν τον κατώτερο και οι δύο τελευταίες τον ανώτερο.

⁷⁹ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 15

2.3. Γυμνάσιο Θηλέων

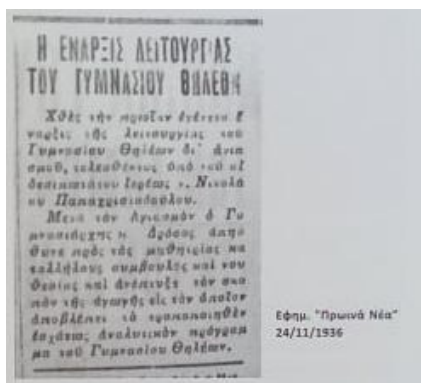
Τη δεκαετία του 1930 τα κορίτσια στην Καβάλα για να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά το Δημοτικό, επέλεξαν το Παρθεναγωγείο ή το Γυμνάσιο, που λειτουργούσε μεικτό. Ωστόσο ένα περιστατικό που συνέβη στις 27 Απριλίου 1934 συντάραξε την τοπική κοινωνία της πόλης, αποτέλεσε πιθανότατα την αφορμή για την ίδρυση Γυμνασίου Θηλέων. Ο τύπος εκείνης της εποχής μεταθέτει την ευθύνη στο κράτος, που εφάρμοσε το σύστημα μεικτής εκπαίδευσης στην πόλη της Καβάλας σε εποχή «κοινωνικού εκτραχηλισμού και κραιπάλης».⁸⁰ Μάλιστα θεωρεί το σύστημα «πολύ περισσότερον παρακεκινδυνευμένον λόγω των αριστερών κατευθύνσεων της νεολαίας». Ευθύνες αποδίδονται στο κράτος για έλλειψη παιδαγωγών, για το μεγάλο αριθμό (650) μαθητών και μαθητριών και για το νεαρό της ηλικίας των καθηγητών. Οι πιέσεις, τόσο της τοπικής κοινωνίας όσο και του τύπου εκείνης της εποχής, ήταν μεγάλες. Η απόφαση ίδρυσης Γυμνασίου Θηλέων δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα (εξεύρεση χώρου λειτουργίας, κάλυψη δαπανών). Το Σεπτέμβριο του 1936 ο Π. Σιδέρης ιδρύει ιδιωτικό Γυμνάσιο Θηλέων, προφανώς εκμεταλλευόμενος το κενό, κίνηση που χαιρετίστηκε μεν θετικά, όμως δεν ικανοποιούσε πλήρως την τοπική κοινωνία. Το αίτημα των κατοίκων της πόλης ήταν απολύτως δικαιολογημένο, αφού σ' άλλες πόλεις, αν και μικρότερες, λειτουργούσαν Γυμνάσια Θηλέων.⁸¹

Στην κεντρική συνοικία του Αη-Γιάννη στην οδό Σκρα 11 σε μία από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές της Καβάλας, έγινε ο αγιασμός στο κτήριο της οδού Σκρα και λειτούργησε για πρώτη φορά στις 23 Νοεμβρίου του 1936 το εξατάξιο Γυμνάσιο Θηλέων με τριακόσιες ογδόντα επτά μαθήτριες. Το 1936 εγκρίθηκε η ίδρυσή του και συστεγάζεται με το Παρθεναγωγείο, ενώ αρχικά είχε προταθεί να στεγαστεί σε κτήριο επί της οδού Ομήρου. Έτσι το κτήριο μεταβιβάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση και χτίστηκε και δεύτερος όροφος. Το οικόπεδο στο οποίο χτίστηκε το σχολικό οικοδόμημα ήταν τριγωνικό σε επικλινές έδαφος. Ο προσανατολισμός του ήταν νοτιοδυτικός. Η αυλή του όπως μαρτυρούν πολλές κυρίες, τότε μαθήτριες του Γυμνασίου Θηλέων, βρισκόταν στην πίσω πλευρά, βορειοανατολικά του κτηρίου. Η

⁸⁰ Το χθεσινό φρικιαστικό ερωτικό δράμα της πόλεως μας, τραυμάτισε την ερωμένη του και έκοψε το λαιμό του, όλες οι συγκλονιστικές λεπτομέρειες της ερωτικής αυτής τραγωδίας, εφημερίδα «Πρωινά Νέα, 27-4-1934». Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 25

⁸¹ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 15

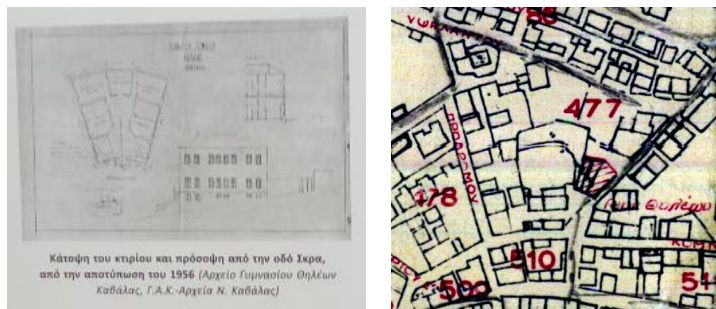
πρόσβαση ήταν δυνατή μέσω της οδού Σκρα είτε από την κεντρική είσοδο απευθείας στο κτίριο, είτε μέσω της αυλής προς τη δεύτερη βόρεια είσοδο του κτηρίου. Το Γυμνάσιο Θηλέων ήταν διώροφο με ημιυπόγειο που σχηματιζόταν λόγω της κλίσης του εδάφους. Όπως μαρτυρεί η μία όψη που υπάρχει, το κτήριο ήταν λιτό και απλό χωρίς διακοσμητικά στοιχεία.

Εικόνα 1: Έναρξη λειτουργίας του Γυμνασίου Θηλέων από την Εφημερίδα «Πρωινά Νέα» 24/11/1936

Οι κατόψεις των δύο κύριων ορόφων είναι πανομοιότυπες και διαμορφώνονται με κεντρικό διάδρομο αξονικά του κτηρίου, δύο ζώνες με μικρή κλίση, δεξιά και αριστερά, σχηματίζοντας γωνία. Σε κάθε ζώνη υπάρχουν από δύο αίθουσες διδασκαλίας. Στους μικρότερους χώρους τοποθετούνται ένα γραφείο και το εσωτερικό κλιμακοστάσιο. Μετά την κύρια είσοδο στον πρώτο όροφο υπάρχει ένα κυκλικό χωλ, προθάλαμος, ενώ στο δεύτερο όροφο ο αντίστοιχος χώρος είναι πολυγωνικός. Στο βάθος του διαδρόμου υπήρχε η δεύτερη είσοδος και έξω από αυτήν υπόστεγος χώρος. Ακριβώς πάνω από αυτόν υπήρχε δεύτερο γραφείο. Η κάτοψη του ημιυπόγειου δεν είναι γνωστή. Στην κύρια νοτιοδυτική είσοδο υπήρχε μεγαλοπρεπές κλιμακοστάσιο με μεγάλο πλατύσκαλο και δύο συμμετρικές κλίμακες δεξιά και αριστερά. Πάνω από την κύρια είσοδο υπήρχε και μικρός εξώστης. Η κατασκευή του ήταν λιθοδομή στον πρώτο όροφο, ενώ στο δεύτερο όροφο, ίσως από κάποιο άλλο υλικό, καθώς το πάχος των τοίχων μειώνεται. Η στέγη του κτηρίου ήταν επικλινή, ξύλινη με σχήμα που καθοριζόταν από το σχήμα της κάτοψης. Τα κουφώματα και το δάπεδο ήταν ξύλινα σύμφωνα με μαρτυρίες μαθητριών.⁸²

⁸² Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 16

Εικόνα 2: Κάτοψη και πρόσοψη Γυμνασίου Θηλέων και οικοδομικός χάρτης του 1956

Τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του φοιτούσαν 132 και 89 μαθήτριες στην Α' και Β' τάξη, αντίστοιχα σε δύο τμήματα η κάθε τάξη, 69 μαθήτριες στη Γ' τάξη, 56 στη Δ', 28 στην Ε' και 13 στη Στ' τάξη με ένα τμήμα η κάθε μία. Το σχολικό έτος 1938-39 φοίτησαν στο εξατάξιο Γυμνάσιο 382 μαθήτριες. Η φοίτηση δεν ήταν δωρεάν. Οι γονείς υποχρεώνονταν να πληρώνουν εκπαιδευτικά τέλη σε τρεις δόσεις. Υπήρχαν προνόμια για τα πιο αδύναμα ή άπορα κοινωνικά στρώματα, τα οποία απαλλάσσονταν των διδάκτρων ή πλήρωναν μικρότερα ποσά αναλογικά με την οικονομική τους δύναμη. Εκπτώσεις και εισφορές προβλέπονταν για μαθήτριες ως κόρες εκπαιδευτικών, οι οποίες πλήρωναν μισά διδάκτρα όπως και οι κόρες πολύτεκνων, αν υπήρχαν άλλες αδερφές. Απαλλαγή είχαν οι μαθήτριες που ήταν θύματα πολέμου ή ήταν τέκνα αναπήρων πολέμου ή είχαν τρίτη αδερφή στην οικογένειά τους. Ακόμη οι μαθήτριες που είχαν καταγωγή από τα Δωδεκάνησα και τη Β. Ήπειρο. Επίσης υπήρχε και μία έκπτωση 20% λόγω χαμηλού εισοδήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εγγραφές και για τα επόμενα χρόνια διαρκούσαν μέχρι τον Οκτώβριο.⁸³

Η δικτατορία του Μεταξά κατήργησε τη διάρθρωση των σχολικών βαθμίδων της μεταρρύθμισης του 1929 (εξάχρονο δημοτικό- εξάχρονο γυμνάσιο), μετατρέποντας το δημοτικό σε τετρατάξιο (η φοίτηση σε μεγαλύτερη τάξη προϋπέθετε εισαγωγικές εξετάσεις) και το γυμνάσιο σε οκτατάξιο, χωρισμένο σε δύο κύκλους (οι έξι πρώτες τάξεις αποτελούσαν τον κατώτερο και οι δύο τελευταίες τον ανώτερο). Την επόμενη χρονιά, 1939-40, παρατηρείται αύξηση των μαθητριών συνολικά 507. Στην παραπάνω δύναμη του σχολείου συμπεριλαμβάνονται και οι μαθήτριες της Α' και Β' τάξης Νέου Τύπου, που αντιστοιχούσαν στην Ε' και Στ' τάξη Δημοτικού. Το σχολείο λειτούργησε με το ίδιο σύστημα και τη σχολική χρονιά

⁸³ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 25

που ακολούθησε και συνολικά αριθμούσε 651 μαθήτριες. Οι γονείς πλήρωσαν εκπαιδευτικά τέλη μόνο για το 1ο τρίμηνο, καθώς το σχολείο διέκοψε τη λειτουργία του λόγω των γεγονότων που μεσολάβησαν.⁸⁴

Με την κήρυξη του πολέμου, Οκτώβριος 1940, διακόπηκε η λειτουργία των σχολείων. Κατά την περίοδο 1940-45 (βουλγαρική κατοχή) η λειτουργία του διακόπτεται, καθώς ηχούν οι σειρήνες του πολέμου. Τον Απρίλιο του 1941 οι Γερμανοί μπήκαν στην πόλη και τέλη Μαΐου την παρέδωσαν στους Βούλγαρους. Άνοιξαν κάποια βουλγαρικά σχολεία με στόχο την αλλοίωση και την αλλαγή της συνείδησης των παιδιών στο πλαίσιο του εκβουλγαρισμού της ευρύτερης περιοχής. Η ΕΑΜική, Λαϊκή Αυτοδιοίκηση, γνωστή στο λαό ως Λαοκρατία μετά την απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ, το Σεπτέμβριο του 1944, κατέβαλε προσπάθεια να λειτουργήσουν τα σχολεία με διδακτικό προσωπικό που διέθετε η περιοχή. Όταν στη διάρκεια της «Αυτοδιοίκησης» θα λειτουργήσουν τα σχολεία, μαθητές και μαθήτριες των Γυμνασίων για λίγους μήνες θα πηγαίνουν στο Γυμνάσιο Αρρένων σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες. Με την υπογραφή « Συμφωνία της Βάρκιζας» 12 Φεβρουαρίου 1945 άρχισε το τέλος της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης και επανήλθαν οι άνθρωποι του κρατικού μηχανισμού. Δεν υπάρχουν ιδιαίτερα στοιχεία αυτής της περιόδου.

Το σχολείο επαναλειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1945 θα στεγαστεί στο κτήριο της οδού Σκρα και οι εγγραφές μόνο για εκείνο το έτος έγιναν ατελώς. Κάποιες μαθήτριες είχαν «Αποδεικτικών Εγγραφών». Άλλες ως «κατ' ίδιαν διδαχθείσες» δίνουν κατατακτήριες εξετάσεις. Οι καταστάσεις οι οποίες είχαν στο ενδιάμεσο μεσολάβησει επηρέασαν το επίπεδο των μαθητριών. Οι μαθήτριες κατά το σχολικό έτος 1945-46 παρακολουθούν μαθήματα δύο σχολικών τάξεων. Τα μαθήματα της μίας τάξης ολοκληρώνονται το Δεκέμβριο και της επόμενης χρονιάς ως τον Ιούνιο. Τα κύρια μαθήματα που διδάσκονταν οι μαθήτριες στο Γυμνάσιο Θηλέων Καβάλας ήταν τα εξής : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Νέα Ελληνικά, Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσικά, Φιλοσοφία, Γαλλικά, Οικοκυρικά, Υγιεινή, Κοσμογραφία, Γυμναστική, Ωδική, Γεωμετρία, Χημεία.⁸⁵

⁸⁴ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 26

⁸⁵

Αναφορά από το μαθητολόγιο του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας
<http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=181544>

Το 1947 εγκρίνεται ποσό ενός εκατομμυρίου δρχ. για απαλλοτρίωση του οικοπέδου παρά του σχολείου για ίδρυση γυμναστηρίου. Στις 9/12/1948 έγινε επέκταση του προαυλίου του Γυμνασίου Θηλέων κατόπιν αναγκαστικής απαλλοτρίωσης εμβαδού 1556τ.μ. λόγω προφανούς δημοσίας «ωφελείας». Τότε η αυλή επεκτάθηκε και λειτουργούσε σε δύο επίπεδα λόγω υψομετρικής διαφοράς.⁸⁶

Τα επόμενα χρόνια ο αριθμός των μαθητριών αυξάνεται. Το σχολικό έτος 1970-71 έφτασε να αριθμεί χίλιες τετρακόσιες σαράντα έξι μαθήτριες. Η συνεχώς αυξανόμενη αριθμητική δύναμη των μαθητριών και η παλαιότητα του κτηρίου δημιουργεί προβλήματα στη λειτουργία του. Το 1961 γίνεται η θεμελίωση του νέου κτηρίου. Στις 31 Ιουλίου 1965 γίνονται τα εγκαίνια του νέου διδακτηρίου. Προϋπόθεση εγγραφής στο σχολείο είναι η επιτυχία στις εισαγωγικές εξετάσεις. Η φοίτηση δεν είναι δωρεάν. Οι γονείς πληρώνουν εκπαιδευτικά τέλη και αγοράζουν τα βιβλία. Ωστόσο μετά τον πόλεμο έχουν αυξηθεί τα θύματα με αποτέλεσμα να υπάρχουν δικαιούχοι απαλλαγών ή εκπτώσεων από τα καθιερωμένα εκπαιδευτικά τέλη. Υπήρχαν προνόμια για τα πιο αδύναμα ή άπορα κοινωνικά στρώματα, τα οποία απαλλάσσονταν των διδάκτρων ή πλήρωναν μικρότερα ποσά αναλογικά με την οικονομική τους δύναμη. Με τη μεταρρύθμιση του 1964 οι μαθήτριες εισάγονται στο Γυμνάσιο χωρίς εξετάσεις και καθιερώνεται η δωρεάν εκπαίδευση. Με τη δικτατορία του 1967 καταργείται η υποχρεωτική φοίτηση στο Γυμνάσιο, για να επανέλθει μετά τη μεταπολίτευση η εννιάχρονη εκπαίδευση. Το 1972-73 λόγω του μεγάλου αριθμού μαθητριών χωρίζεται σε Α' Γυμνάσιο Θηλέων και σε Β' Γυμνάσιο Θηλέων (εξατάξιο). Το δεύτερο συστεγάζεται με το πρώτο κι αργότερα θα μεταφερθεί σε άλλο οίκημα. Το 1974-75 διαχωρίζεται σε τριτάξιο Α' Λύκειο Θηλέων με εφτακόσιες ενενήντα μαθήτριες και συστεγάζεται με το Α' Γυμνάσιο Θηλέων. Το 1979-80 τα σχολεία γίνονται μικτά και μετανομάζονται σε 3ο Γυμνάσιο Καβάλας και 3ο Λύκειο Καβάλας. Το σχολικό έτος 1999-2000 μετακομίζει σε ιδιόκτητο κτήριο, όπου λειτουργεί ως σήμερα. Συστεγάζεται με το 4ο ΕΠΑΛ Καβάλας.

⁸⁶ Το 3^ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015, έκδοση Δήμος Καβάλας, σελίδα 16

3. Υλικό

Για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας, «Δημογραφική προσέγγιση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Καβάλας: Η περίπτωση του Γυμνασίου Θηλέων (1937-1956)», το υλικό το οποίο αξιοποιήθηκε, ήταν από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και συγκεκριμένα από την ψηφιακή πύλη του Αρχαιομνήμων⁸⁷.

Όσον αναφορά το υλικό τα έτη ήταν δεκαοχτώ, αλλά λόγω μη επαρκών στοιχείων που θα οδηγούσαν σε ασφαλή συμπεράσματα, ερευνήθηκαν τα έτη 1945-1956 και οι συνολικές εγγραφές ανήλθαν στις επτά χιλιάδες ογδόντα οχτώ (7.088). Το υλικό ήταν ψηφιοποιημένο, γεγονός που διευκόλυνε την έρευνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρχαν έτη στα οποία το υλικό ήταν καθαρογραμμένο και ευανάγνωστο. Όμως υπήρχαν και έτη στα οποία το υλικό ήταν πυκνογραμμένο, με είκοσι έξι εγγραφές σε κάθε σελίδα, με δυσνόητο ή κακό γραφικό χαρακτήρα. Άξιο λόγου είναι ότι υπήρχαν ελλιπή στοιχεία κυρίως σε ότι αφορούσε τον τόπο καταγωγής, το έτος γέννησης της μαθήτριας ή το επάγγελμα του πατέρα ή κηδεμόνα της. Σε κάποια σημεία του αρχειακού υλικού υπήρχαν μουτζούρες, ενώ με την πάροδο του χρόνου κάποια στοιχεία σβήστηκαν. Αυτά τα δεδομένα συνέβαλαν, ώστε η έρευνα να γίνει πιο δύσκολη και χρονοβόρα.

3.1. Επεξεργασία αρχειακού Υλικού

Όπως ήδη αναφέραμε το αρχειακό υλικό, που αξιοποιήθηκε για τη διπλωματική εργασία, βρισκόταν στη διαδικτυακή πύλη Αρχαιομνήμων σε μορφή pdf.

Το πρώτο πράγμα το οποίο έκανα ήταν να εκτυπώσω τους μαθητικούς καταλόγους για τις χρονιές, οι οποίες με ενδιέφεραν και με τη χρήση Microsoft Excel, ενός λογιστικού υπολογιστικού προγράμματος, πραγματοποίησα την εισαγωγή των δεδομένων. Τα πεδία τα οποία έγραφα ήταν: το επώνυμο της μαθήτριας, το όνομά της, το πατρώνυμό της, το επάγγελμα του πατέρα ή κηδεμόνα της, τον τόπο γέννησης, την ημερομηνία γέννησης και το σχολικό έτος στο οποίο φοιτούσε.

Έτσι ξεκίνησα να κάνω την εισαγωγή των δεδομένων μου για τις σχολικές χρονιές από το 1945-1956. (εικόνα 3). Όταν τελείωσε η εισαγωγή όλων των δεδομένων, μπόρεσα και πραγματοποίησα την ταξινόμηση αυτών κατά το όνομα της

⁸⁷ <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=181544>

κάθε μαθήτριας. Με αυτόν τον τρόπο μπόρεσα να διακρίνω η κάθε μαθήτρια πόσα χρόνια είχε φοιτήσει. Παραδείγματος χάριν υπήρξαν μαθήτριες που φοίτησαν τέσσερα χρόνια στο Γυμνάσιο Θηλέων, άλλες είχαν ολοκληρώσει τη φοίτησή τους, άλλες είχανε πάει δύο χρόνια και άλλες που πήγανε μονάχα μία χρονιά.

Το πρόβλημα, το οποίο αντιμετώπισα, ήταν ότι έπρεπε να δώσω για την καθεμία μαθήτρια ένα μοναδικό αριθμό φοίτησης. Έπρεπε δηλαδή στην πραγματικότητα να μετρήσω πόσες διαφορετικές μαθήτριες φοίτησαν στα χρόνια τα οποία μελετώ για τη διπλωματική μου. Μπορεί οι εγγραφές μου να ήταν επτά χίλιες ογδόντα οχτώ, όμως δε σημαίνει ότι ήταν και τόσες οι μαθήτρίες μου, γιατί κάποιες επαναλάμβαναν τις τάξεις. Μετά την ταξινόμηση με βάση το επίθετό τους κατάφερα να τις μετρήσω. Σε αυτή τη διαδικασία εντόπισα αρκετές φορές κάποια λάθη. Στην εισαγωγή των δεδομένων το πιο συνηθισμένο λάθος ήταν ότι ο αριθμός 3 γραφόταν ως 8 ή το αντίστροφο και το ίδιο γινόταν με τους αριθμούς 7 και με το 1. Ακολουθεί εικόνα στην οποία βλέπουμε τη μαθήτρια Αβραμίδου, η οποία, ενώ στις πέντε εγγραφές χρονιές είναι γραμμένη ότι γεννήθηκε το 1933, στην έκτη εγγραφή βλέπουμε ότι είναι γεννημένη το 1938.

4. Επεξεργασία Δεδομένων

ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΑΡΑΚΟ										
Α/Α	Όνοματεπώνυμο μαθητή	Παραπομπή εγγραφής				Π.Α.Α.	Κατεύθυνση	Όνοματεπώνυμο κηδεύοντος	Εξέταση	Πατρ. Υπογραφή
		Αριθμ. ή Κωδικός εγγραφής	Αριθμ. ή Κωδικός εγγραφής	Αριθμ. ή Κωδικός εγγραφής	Αριθμ. ή Κωδικός εγγραφής					
131	Μουσιμίου Νικόλαος	Καβάλας	1945/1946	20	6	49	Δημ. Σχολείο	Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
132	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
133	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
134	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
135	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
136	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
137	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
138	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
139	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
140	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
141	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
142	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
143	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
144	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
145	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
146	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
147	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
148	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
149	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
150	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
151	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
152	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
153	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
154	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
155	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ
156	Αρμαστής Νικόλαος	Σ	1945/1946	25	6	49	Δημ. Σχολείο	Γ. Νταλέρ	ΕΤ	Νταλέρ

Εικόνα 3: Μαθητολόγιο και βιβλίο παρακολούθησης Γυμνασίου Θηλέων 1945-1954 από ψηφιακή την πολιτιστική συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων»

A	B	C	D	E	F	G
id	lastname	firstname	fathername	father_job	birth_place	birth_year
1	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	έμπορος	Χρυσούπολη	1941
2	Αβραμίδου	Ειρήνη	Νικόλαος	σωφέρ	Καβάλα	1940
3	Αβραμίδου	Μαρία	Αβραάμ	ζαχαροπλάστης	Καβάλα	1937
4	Αβραμίδου	Παρασκευή	Δημήτριος	αρτεργάτης	Καβάλα	1937
5	Αβραμίδου	Φωτεινή	Ελευθέριος	καπνεργάτης	Καβάλα	1941
6	Αβράμογλου	Βασιλεία	Ευάγγελος	γεωργός	Πέρνη	1937
7	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	καπνεργάτης	Ποδοχώρι	1938
8	Αγάογλου	Χρυσούλα	Αναστάσιος	σωφέρ	Καβάλα	1933
9	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	κτηματίας	Σωτήρος Θάσου	1934
10	Αγαπητού	Μαρία	Ιωάννης	κτηματίας	Σωτήρος Θάσου	1934
11	Αγαπητού	Σταματία	Ευστάθιος	εκπαιδευτικός	Καβάλα	1944
12	Αγγελάκη	Παναγιώτα	Πολυχρόνης	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Λακκοβίκια Σερρών	1940
13	Αγγελάκη	Πολυξένη	Πολυχρόνης	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Λακκοβίκια Σερρών	1940
14	Αγγελακοπούλου	Ευθυμία	Γεώργιος	ορφανή	Βέροια	1941
15	Αγγελαρίδου	Αναστασία	Συμεών		Λιμενάρια Θάσου	1939
16	Αγγελιδάκη	Παρασκευή	Παντελής	ορφανή	Καβάλα	1939
17	Αγγελίδου	Ελένη	Άγγελος	καπνεργάτης	Καβάλα	1935
18	Αγγελίδου	Ευαγγελία	Άγγελος	δερματέμπορας	Καβάλα	1936
19	Αγγελίνα	Μαργαρίτα	Αναστάσιος	μάγειρας	Θήβα	1933
20	Αγγελοπούλου	Μαρία	Χρίστος	ιερέας	Καβάλα	1933
21	Αγελαρίδου	Αναστασία	Σίμος	εργάτης	Λιμενάρια Θάσου	1939
22	Αγοραστίδου	Ελένη	Απόστολος	καπνεργάτης	Καβάλα	1931
23	Αγοραστίδου	Παρασκευή	Απόστολος	καπνεργάτης	Καβάλα	1929
24	Αγουρίδου	Θεοδώρα	Θεόδωρος	ορφανή	Καβάλα	1931
25	Αγράζογλου	Σοφία	Ιωάννης	καπνεργάτης	Καβάλα	1942
26	Αδάμα	Παρασκευή	Ευάγγελος	σαρωθροποιός	Καβάλα	1937
27	Αδαμίδου	Μαρία	Ιωάννης	ιδιωτικός υπάλληλος	Καβάλα	1938
28	Αθανασάκη	Δήμητρα	Ευστράτιος	αξιωματικός	Ιωάννινα	1938
29	Αθανασιάδου	Δέσποινα	Ιωάννης	ιατρός	Μουσθένη	1944
30	Αθανασιάδου	Ελένη	Κωνσταντίνος	ιχθυοπώλης	Καβάλα	1930

Εικόνα 4: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel κατά την αρχική φάση καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων»

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
A/A	Επώνυμο	Όνομα	Πατρώνυμο	Τόπος	Έτος	Επάγγελμα	Τάξη	έτος	
1	Μαλαθούνη	Πόπη	Δημήτριος	Καβάλα	1931	παντοπώλης	Ε	1945-1946	
2	Λαρά	Σταυρούλα	Γεώργιος	Καβάλα	1932	καπνέμπορας	Δ	1945-1946	
3	Συμωνίδου	Σοφία	Ιωάννης	Καβάλα	1931	καπνεργάτης	Δ	1945-1946	
4	Εμμανουηλίδου	Ευαγγελία	Περικλής	Ελευθερούπολη	1928	ορφανή	Ζ	1945-1946	
5	Τσανάκα	Υβόνη	Θωμάς	Καβάλα	1931	ιδ. Υπάλληλος	Δ	1945-1946	
6	Τσεπίση	Αθανασία	Λάζαρος	Καβάλα	1930	ορφανή	Δ	1945-1946	
7	Τσένου	Αθανασία	Νικόλαος	Καβάλα	1927	ιχθυοπώλης	Η	1945-1946	
8	Μωϋσίδου	Δέσποινα	Χαράλαμπος	Καβάλα	1929	ορφανή	Δ	1945-1946	
9	Τίμογλου	Ευαγγελία	Ανδρέας	Καβάλα	1931	ορφανή	Δ	1945-1946	
10	Τίμογλου	Δέσποινα	Ανδρέας	Καβάλα	1932	ορφανή	Γ	1945-1946	
11	Σφήκα	Μαρία	Ιωάννης	Καβάλα	1932	καπνέμπορας	Δ	1945-1946	
12	Σκαρβέλλη	Αλεξάνδρα	Κωνσταντίνος	Καβάλα	1929	κρεοπώλης	Στ	1945-1946	
13	Γεωργίου	Ολυμπία	Παναγιώτης	Θάσος	1928	κτηματίας	Ε	1945-1946	
14	Γεωργίου	Κωνσταντίνα	Ανδρέας	Θάσος	1929	ορφανή	Ε	1945-1946	
15	Λαζαρίδου	Πολυξενή	Δημήτριος	Καβάλα	1930	βιβλιοπώλης	Στ	1945-1946	
16	Κρυωνά	Σεβαστή	Γρηγόριος	Καβάλα	1931	έμπορας	Ε	1945-1946	
17	Κρυωνά	Ελένη	Κρυωνάς	Καβάλα	1929	έμπορας	Ζ	1945-1946	
18	Πετρίδου	Μαριάνθη	Εμμανουήλ	Καβάλα	1930	καπνεργάτης	Ε	1945-1946	
19	Παπαστεφάνου	Ευαγγελία	Στέφανος	Καβάλα	1932	υπάλληλος	Γ	1945-1946	
20	Τσουκαλά	Ελένη	Μιχαήλ	Αθήνα	1932	οικονομικός επιθεωρητής	Δ	1945-1946	
21	Ζωγράφου	Νίκη	Μίλτος	Καβάλα	1928	ζωγράφος	Ζ	1945-1946	
22	Τσιτσακοπούλου	Ελένη	Γεώργιος	Καβάλα	1930	αυτοκινητιστής	Ε	1945-1946	
23	Τσιτσακοπούλου	Σουλτάνα	Γεώργιος	Καβάλα	1929	αυτοκινητιστής	Ε	1945-1946	
24	Χατζηεμμανουήλ	Ελένη	Δημήτριος	Καβάλα	1930	μηχανικός	Δ	1945-1946	
25	Αλεξανδρίδου	Μαρία	Αλέξανδρος	Καβάλα	1931	αυτοκινητιστής	Δ	1945-1946	
26	Νικολαΐδου	Ελένη	Παράσχος	Καβάλα	1931	κουρέας	Δ	1945-1946	
27	Τσακιρίδου	Ιωάννα	Βασίλειος	Καβάλα	1932	καπνεργάτης	Δ	1945-1946	
28	Καρασελάνη	Ελένη	Μιχαήλ	Καβάλα	1931	ιδ. Υπάλληλος	Δ	1945-1946	
29	Ξανθοπούλου	Ασπασία	Ευάγγελος	Χρυσούπολη	1930	παντοπώλης	Ε	1945-1946	
30	Παπαευαγγέλου	Αναστασία	Μιχαήλ	Καβάλα	1930	καπνεργάτης	Ε	1945-1946	

Εικόνα 5: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel και την αρχική φάση καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχαιομνήμων». Εδώ διακρίνεται η καταχώριση κατά το σχολικό έτος 1945-1946. Το κάθε σχολικό έτος στη διάρκεια της καταχώρισης είχε και διαφορετικό χρώμα.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	A/A	Επώνυμο	Όνομα	Πατρώνυμο	Τόπος	Έτος	Επάγγελμα	Τάξη	έτος
2	5526	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	Χρυσούπολη	1941	έμπορος	Γ	1953-1954
3	5535	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	Χρυσούπολη	1941	έμπορος	Δ	1954-1955
4	6662	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	Χρυσούπολη	1941	έμπορος	Ε	1955-1956
5	6922	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	Χρυσούπολη	1941	έμπορος	Στ	1956-1957
6	4318	Αβραμίδου	Ειρήνη	Νικόλαος	Καβάλα	1940	σωφέρ	Γ	1952-1953
7	1898	Αβραμίδου	Μαρία	Αβραάμ	Καβάλα	1937	ζαχαροπλάστης	Γ	1948-1949
8	3561	Αβραμίδου	Παρασκευή	Δημήτριος	Καβάλα	1937	αρτεργάτης	Γ	1951-1952
9	4651	Αβραμίδου	Παρασκευή	Δημήτριος	Καβάλα	1937	αρτεργάτης	Δ	1952-1953
10	5353	Αβραμίδου	Φωτεινή	Ελευθέριος	Καβάλα	1941	καπνεργάτης	Γ	1953-1954
11	2737	Αβράμογλου	Βασίλεια	Ευάγγελος	Πέρνη	1937	γεωργός	Γ	1949-1950
12	3613	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	Ποδοχώρι	1938	καπνεργάτης	Γ	1951-1952
13	4559	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	Ποδοχώρι	1938	καπνεργάτης	Δ	1952-1953
14	5008	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	Ποδοχώρι	1938	καπνεργάτης	Ε	1953-1954
15	5795	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	Ποδοχώρι	1938	καπνεργάτης	Στ	1954-1955
16	6388	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	Ποδοχώρι	1938	καπνεργάτης	Στ	1955-1956
17	1056	Αγάογλου	Χρυσούλα	Αναστάσιος	Καβάλα	1933	σωφέρ	Γ	1947-1948
18	1851	Αγάογλου	Χρυσούλα	Αναστάσιος	Καβάλα	1928	σωφέρ	Γ	1948-1949
19	233	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Γ	1945-1946
20	849	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Δ	1946-1947
21	1500	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Ε	1947-1948
22	1816	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Στ	1948-1949
23	2862	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Ζ	1949-1950
24	2934	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Η	1950-1951
25	752	Αγαπητού	Μαρία	Ιωάννης	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Γ	1946-1947
26	1208	Αγαπητού	Μαρία	Ιωάννης	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Δ	1947-1948
27	1883	Αγαπητού	Μαρία	Ιωάννης	Σωτήρος Θάσου	1934	κτηματίας	Δ	1948-1949
28	6911	Αγαπητού	Σταματία	Ευστάθιος	Καβάλα	1944	εκπαιδευτικός	Γ	1956-1957
29	4268	Αγγελάκη	Παναγιώτα	Πολυχρόνης	Λακκοβίκια Σερρών	1940	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Γ	1952-1953
30	5240	Αγγελάκη	Παναγιώτα	Πολυχρόνης	Λακκοβίκια Σερρών	1940	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Δ	1953-1954
31	5530	Αγγελάκη	Παναγιώτα	Πολυχρόνης	Λακκοβίκια Σερρών	1940	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Ε	1954-1955

Εικόνα 6: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel και την αρχική φάση της καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχαιομνήμων». Εδώ διακρίνεται η ταξινόμηση που έγινε με βάση πρώτα το επίθετο, το βαπτιστικό όνομα, το πατρώνυμο, τον τόπο γεννήσεως, το έτος γεννήσεως και τέλος το επάγγελμα του πατέρα. Με αυτό τον τρόπο ταξινομήθηκαν οι μαθήτριες αλφαβητικά και καταφέραμε να τις μετρήσουμε. Εξίσου καταμετρήθηκαν και τα χρόνια που παρακολούθησαν στο Γυμνάσιο Θηλέων

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
1			lastname	firstname	fathername	father_job	birth_place	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	birth_ye			Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ	Η	Θ
2	1	1	Αβραμίδου	Απολλωνία	Μιλτιάδης	έμπορος	Χρυσούπολη	ΚΑΒΑΛΑ	1941			1953, 1953, 1953, 1953						
3	2	2	Αβραμίδου	Ειρήνη	Νικόλαος	σωφέρ	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1940									
4	3	3	Αβραμίδου	Μαρία	Αβραάμ	ζαχαροπλάστης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1937									
5	4	4	Αβραμίδου	Παρασκευή	Δημήτριος	αρτεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1937				1952					
6	5	5	Αβραμίδου	Φωτεινή	Ελευθέριος	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1941									
7	6	6	Αβράμογλου	Βασιλεία	Ευάγγελος	γειωργός	Πέρινη		1937									
8	7	7	Αβράμογλου	Ελένη	Ευάγγελος	καπνεργάτης	Ποδοχώρι		1938				1952	1953	1954, 1955			
9	8	8	Ανάογλου	Χρυσούλα	Αναστάσιος	σωφέρ	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1933			1947, 1948						
10	9	9	Αγαπητού	Μαρία	Δημήτριος	κτηματίας	Σωτήρος Θάσου		1934				1946	1947	1948	1949	1950	
11	10	10	Αγαπητού	Μαρία	Ιωάννης	κτηματίας	Σωτήρος Θάσου		1934				1947, 1948					
12	11	11	Αγαπητού	Σταματία	Ευστάθιος	εκπαιδευτικός	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1944									
13	12	12	Αγγελάκη	Παναγιώτα	Πολυχρόνης	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Λακκοβίκια Σερρών		1940				1953	1954	1955	1956		
14	13	13	Αγγελάκη	Πολυξένη	Πολυχρόνης	υπάλληλος Ο.Τ.Ε.	Λακκοβίκια Σερρών		1940			1952, 1953						
15	14	14	Αγγελακοπούλου	Ευθυμία	Γεώργιος	ορφανή	Βέροια		1941									
16	15	15	Αγγελαρίδου	Αναστασία	Συμεών		Λιμενάρια Θάσου		1939									
17	16	16	Αγγελιδάκη	Παρασκευή	Παντελής	ορφανή	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1939				1954, 1955					
18	17	17	Αγγελίδου	Ελένη	Άγγελος	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1935					1949	1950	1951	1952	
19	18	18	Αγγελίδου	Ευαγγελία	Άγγελος	δερματέμπορας	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1936				1949	1950	1951	1952, 1953	1954	
20	19	19	Αγγελίνα	Μαργαρίτα	Αναστάσιος	μάγειρας	Θήβα		1933				1950, 1951					
21	20	20	Αγγελοπούλου	Μαρία	Χρίστος	ιερέας	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1933			1948		1950	1951	1952	1953	
22	21	21	Αγγελίδου	Αναστασία	Σίμος	εργάτης	Λιμενάρια Θάσου		1939			1954		1955				
23	22	22	Αγοραστίδου	Ελένη	Απόστολος	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1931			1946		1948	1949	1950, 1951	1952	
24	23	23	Αγοραστίδου	Παρασκευή	Απόστολος	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1929				1945	1946	1947	1948	1949	
25	24	24	Αγουρίδου	Θεοδώρα	Θεόδωρος	ορφανή	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1931			1947		1948	1949	1950	1951	1952
26	25	25	Αράζογλου	Σοφία	Ιωάννης	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1942			1954						
27	26	26	Αδάμα	Παρασκευή	Ευάγγελος	σαρωθροποιός	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1937				1950	1951	1952	1953	1954	
28	27	27	Αδαμίδου	Μαρία	Ιωάννης	ιδιωτικός υπάλληλος	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1938				1951	1952	1953	1954	1955	
29	28	28	Αθανασάκη	Δήμητρα	Ευστράτιος	αξιωματικός	Ιωάννινα		1938								1956	
30	29	29	Αθανασιάδου	Δέσποινα	Ιωάννης	ιατρός	Μουσθένη		1944			1956						
31	30	30	Αθανασιάδου	Ελένη	Κωνσταντίνος	ιχθυοπώλης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1930				1945	1946	1947			
32	31	31	Αθανασιάδου	Ευγενία	Μιχαήλ	δημοδιδάσκαλος	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1933			1945		1947	1948	1949	1950	
33	32	32	Αθανασιάδου	Σοφία	Γεώργιος	καπνοπαραγωγός	Σταυρούπολη		1934					1950				
34	33	33	Αθανασίου	Ελένη	Ιωάννης	αλευρέμπορας	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1927									1945
35	34	34	Αθανασοπούλου	Ευαγγελία	Λάζαρος	κηπουρός	Αμμουδάρα		1937			1951		1952	1953	1954	1955	1956
36	35	35	Αθανασοπούλου	Θωμαίς	Λάζαρος	κηπουρός	Αμμουδάρα		1927					1945	1946	1947	1948	
37	36	36	Αθηνιώτου	Ανθή	Κωνσταντίνος	ιχθυοπώλης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1940				1952		1953	1954	1955	1956
38	37	37	Αθανού	Αικατερίνη	Λάμπρος	ορφανή	Νικήσιανη		1944				1956					
39	38	38	Αιγιάδη	Αλεξάνδρα	Γεώργιος	ξύλουργός	Άγιοι Πάντες Φιλιάτες		1942									
40	39	39	Αιδινίδου	Ανδρονίκη	Σάββας	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1935			1949		1950	1951			
41	40	40	Ακριτίδου	Κυριακή	Λέανδρος	ορφανή	Καρυόφυτο Δράμας		1932						1949, 1950			
42	41	41	Αλαμάνα	Ιωάννα	Σωτήριος	καπνεργάτης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1937			1949		1950	1951, 1952			
43	42	42	Αλβανού	Ελένη	Χρίστος	υπάλληλος	Καβάλα		1930							1946, 1946, 1946		
44	43	43	Αλβανού	Ζαφειρία	Ευάγγελος	παντοπώλης	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1940			1952		1953	1954	1955	1956	
45	44	44	Αλβανου	Ελένη	Χρίστος	υπάλληλος	Καβάλα	ΚΑΒΑΛΑ	1930						1945			

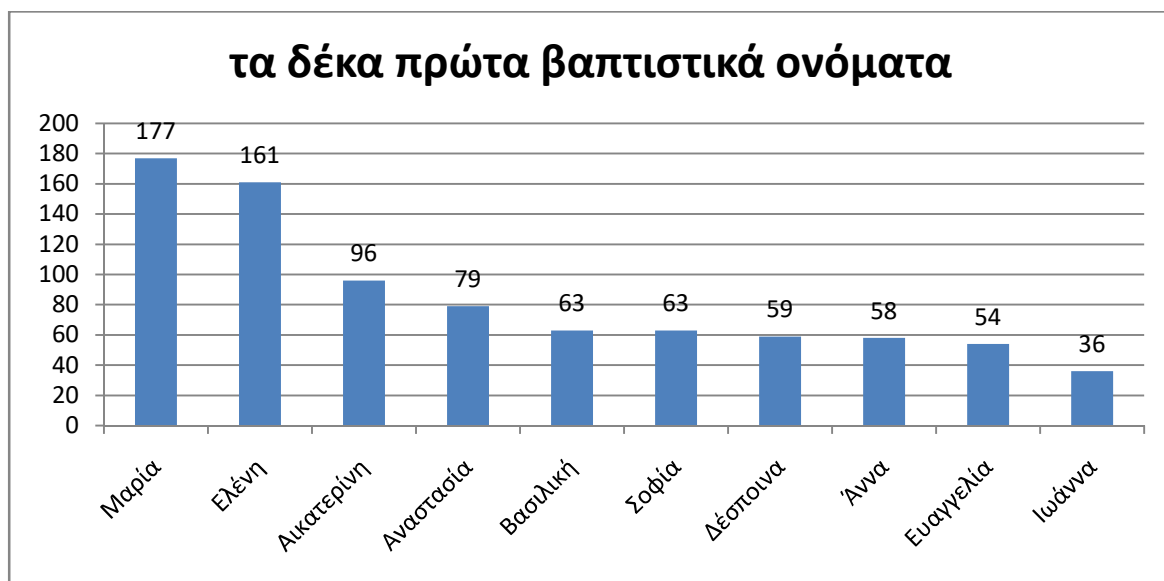
Εικόνα 7: Η τελική μορφή του αρχείου μετά την επεξεργασία, την καταμέτρηση των μαθητριών και την αντιστοίχσή τους στις τάξεις που παρακολούθησαν

4.1. Βαπτιστικά Ονόματα μαθητριών

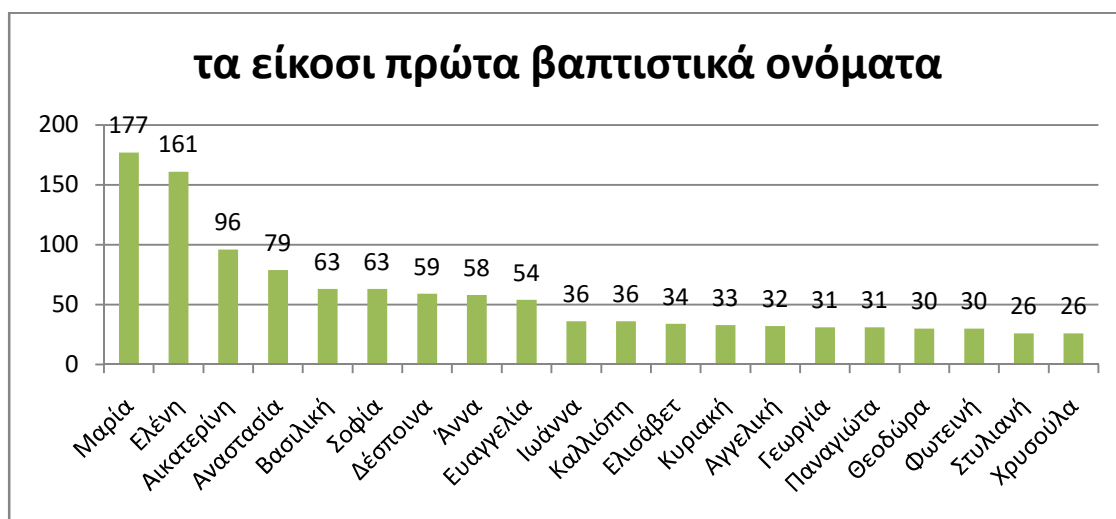
Μελετήσαμε συνολικά 2.550 βαπτιστικά ονόματα των μαθητριών που φοίτησαν στο Γυμνάσιο Θηλέων τη χρονική περίοδο 1945-1956. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία βαπτιστικών ονομάτων και συνολικά συναντούμε 330 μοναδικά βαπτιστικά ονόματα. Τα πρώτα δέκα (10) βαπτιστικά ονόματα είναι συνολικά σε αριθμό 846 ή 37,60% , ενώ έχουμε 146 ονόματα ή 5,73% που εμφανίζονται μόνο μια φορά. Τα βαπτιστικά ονόματα που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα (βλ. Πίνακα 1 και Γράφημα 1) είναι τα συνήθη, ακόμη και σήμερα. Επίσης παραθέτουμε και τα είκοσι πρώτα (20) βαπτιστικά ονόματα που είναι σε σύνολο 1.155 και αντιπροσωπεύουν το 51,33%, ενώ τα τριάντα (30) πρώτα όνομα είναι σε σύνολο 1.355 ή 60,22%. Παρατηρούμε δηλαδή ότι το υπόλοιπο 40% των βαπτιστικών ονομάτων αποτελείται από τριακόσια διαφορετικά βαπτιστικά ονόματα. Τα αρχαιοελληνικά ονόματα που συναντούμε μέσα στους καταλόγους δεν είναι παρά πολλά σε αριθμό μόνο 128 ή 5,69% σε σύνολο ονομάτων. Διακρίνουμε όμως ονόματα που σπανίως πλέον συναντάμε στην καθημερινότητα, αλλά διαβάζουμε μόνο σε ιστορικά βιβλία. Ενδεικτικά αναφέρουμε ονόματα όπως Ολυμπία, Άρτεμις, Αφροδίτη, Αριάδνη, Υβόννη, Ιφιγένεια, Κυβέλη, Αρτεμισία, Ερμιόνη, Εύχαρις, Ηλέκτρα, Ξανθίππη, Περσεφόνη, Ρωξάνη, Ερικήτη, Έρση, Ναυσικά, Τερψιχόρη, Φιλομήλα.

A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα	A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα	A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα
1	Μαρία	177	11	Καλλιόπη	36	21	Ειρήνη	25
2	Ελένη	161	12	Ελισάβετ	34	22	Αθηνά	23
3	Αικατερίνη	96	13	Κυριακή	33	23	Αλεξάνδρα	22
4	Αναστασία	79	14	Αγγελική	32	24	Σουλτάνα	22
5	Βασιλική	63	15	Γεωργία	31	25	Χαρίκλεια	21
6	Σοφία	63	16	Παναγιώτα	31	26	Ζωή	18
7	Δέσποινα	59	17	Θεοδώρα	30	27	Παρασκευή	18
8	Άννα	58	18	Φωτεινή	30	28	Ασπασία	17
9	Ευαγγελία	54	19	Στυλιανή	26	29	Ευγενία	17
10	Ιωάννα	36	20	Χρυσούλα	26	30	Πηνελόπη	17

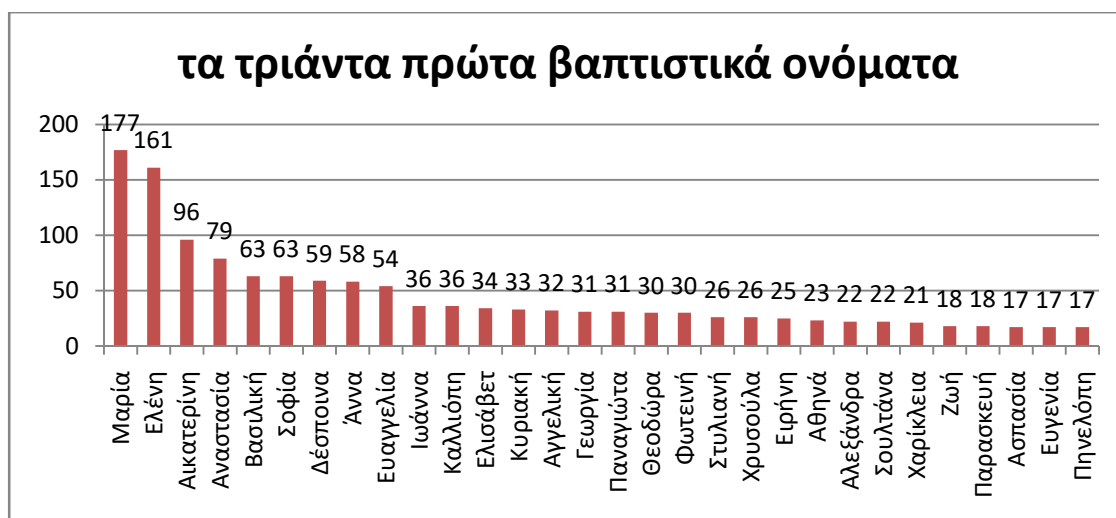
Πίνακας 1 Πίνακας συχνότητων των τριάντα (30) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων

Γράφημα 1 Συχνότητα των δέκα (10) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων

Γράφημα 2 Συχνότητα των είκοσι (20) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων

Γράφημα 3 Συχνότητα των τριάντα (30) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων

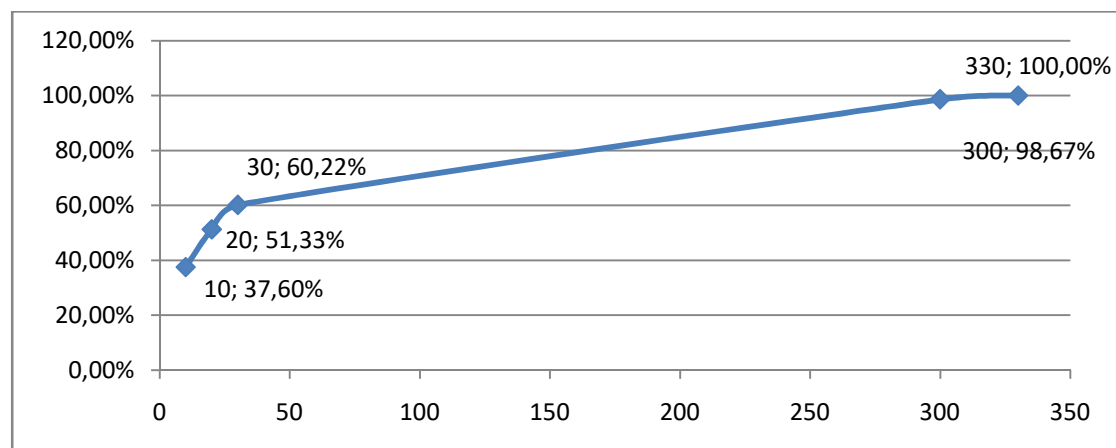
Μια άλλη παρατήρηση που μπορούμε να επισημάνουμε είναι ότι έχουμε 146 ονόματα που εμφανίζονται μόνο μια φορά (Πίνακας 2). Αντίστοιχα 54 ονόματα εμφανίζονται δυο φορές.

Ονόματα που εμφανίζονται	1	φορά	146
Ονόματα που εμφανίζονται	2	φορές	54
Ονόματα που εμφανίζονται	3	φορές	25
Ονόματα που εμφανίζονται	4	φορές	18
Ονόματα που εμφανίζονται	5	φορές	15

Πίνακας 2 Εμφάνιση βαπτιστικών ονομάτων και η συχνότητάς τους.

Τα ..πρώτα	Άθροισμα	Ποσοστό
10	846	37,60%
20	1155	51,33%
30	1355	60,22%
300	2220	98,67%
330	2250	100,00%

Πίνακας 3 Αθροιστική και ποσοτική εμφάνιση των πρώτων ονομάτων

Πίνακας 4: Ποσοστιαία κατανομή ονομάτων

4.2. Βαπτιστικά Ονόματα πατεράδων

Έχουμε συνολικά 2.247 εγγραφές στο πεδίο όνομα πατέρα, γιατί υπάρχουν τρεις (3) εγγραφές στις οποίες δεν υπήρχε γραμμένο όνομα πατέρα. Συνολικά έχουμε 193 διαφορετικά πατρώνυμα σε σχέση με 330 βαπτιστικά ονόματα των μαθητριών, με αποτέλεσμα να παρατηρούμε μια μείωση 41,52%. Τα πρώτα δέκα (10) ονόματα των πατεράδων είναι συνολικά σε αριθμό 1.225 ή 54,52%. Τα είκοσι πρώτα (20) ονόματα των πατεράδων είναι σε σύνολο 1.547 και αντιπροσωπεύουν το 68,65%, ενώ τα τριάντα (30) πρώτα ονόματα των πατεράδων είναι σε σύνολο 1.715 ή 76,32%, δηλαδή καταλαμβάνουν περίπου τα $\frac{3}{4}$ των συνολικών ονομάτων. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι τα πρώτα πέντε όνομα των πατέρων είναι τα πιο συνηθισμένα ακόμη και σήμερα (βλ Πίνακα 5 και Γράφημα 5) και αντιπροσωπεύουν αθροιστικά το 38,81% ποσοστό περίπου ίσο με τα πρώτα δέκα (10) βαπτιστικά ονόματα των μαθητριών.

Όνομα Πατέρα	Πλήθος	Ποσοστό %
Γεώργιος	208	9,26%
Ιωάννης	181	8,06%
Δημήτριος	173	7,70%
Νικόλαος	158	7,03%
Κωνσταντίνος	152	6,76%

Πίνακας 5 τα πέντε (5) πιο συχνά ονόματα πατεράδων

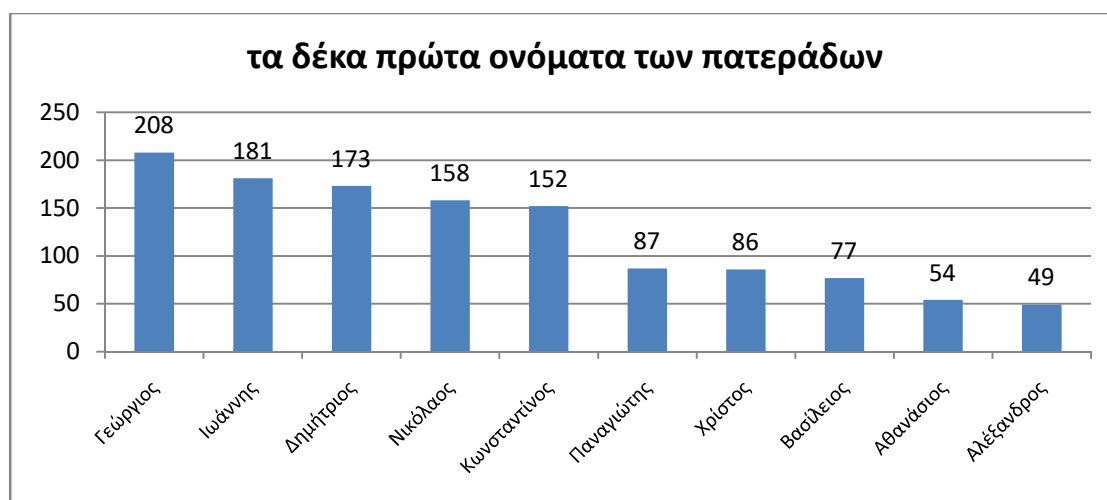
Γράφημα 4 τα πέντε (5) πιο συχνά ονόματα πατεράδων

Έχουμε 72 ονόματα ή 3,20% που εμφανίζονται μόνο μια φορά. Τα βαπτιστικά ονόματα που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα (βλ. Πίνακα 1 και Γράφημα 1)

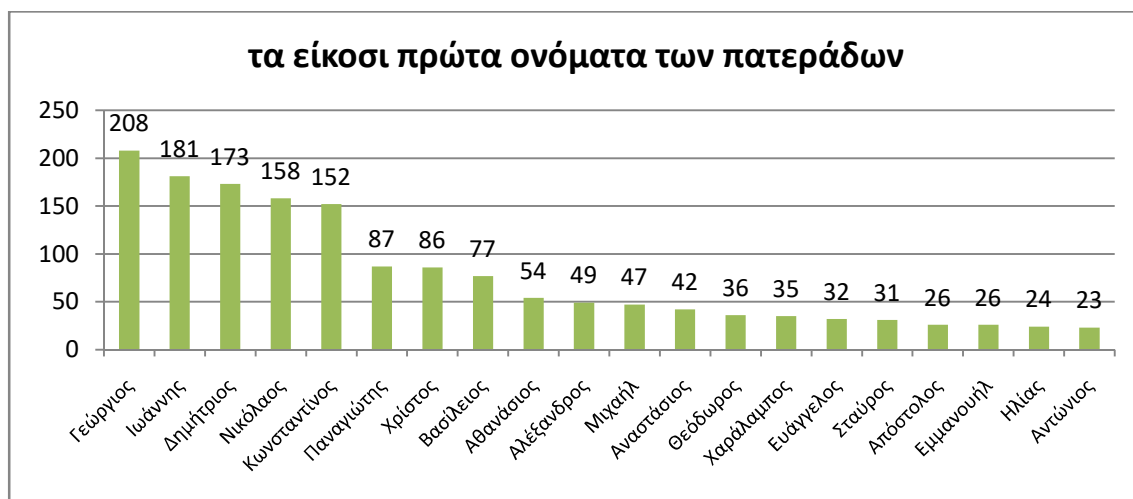
είναι τα συνήθη, ακόμη και σήμερα. Επίσης παραθέτουμε και παρατηρούμε δηλαδή ότι το υπόλοιπο 25% των βαπτιστικών ονομάτων αποτελείται από 163 διαφορετικά βαπτιστικά ονόματα. Τα αρχαιοελληνικά ονόματα που συναντούμε μέσα στους καταλόγους είναι λίγο περισσότερα σε σχέση με τις μαθήτριες 170 ή 7,57% σε σύνολο ονομάτων. Διακρίνουμε ότι το κυρίαρχο όνομα είναι το Αλέξανδρος με 49 εγγραφές. Επίσης συναντούμε ονόματα αρκετά σπάνια, αρχαιοελληνικά ονόματα όπως το Αχιλλέας, Λεωνίδας, Αριστοτέλης Ιπποκράτης, Ηρακλής, Φίλιππος, Επαμεινώνδας, Ευρυπίδης, Κίμωνας Μιλτιάδης, Περικλής, Σωκράτης, Τιμολέοντας, Μενέλαος, Νέστορας, Αλκιβιάδης, Αριστομένης, Θεμιστοκλής Θεοδόσης, Θεοφάνης, Κλέαρχος, Όμηρος, Πλάτωνας, Τηλέμαχος, Αγαμέμνονας, Αρίσταρχος, Ευκλείδης, Ιάσωνας, Καλλίας, Νάρκισσος, Νεοκλής, Ξενοφώντας, Οδυσσέας, Περίανδρος, Πλούταρχος, Φαίδωνας.

A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα	A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα	A/A	Βαπτιστικά Ονόματα	Συχνότητα
1	Γεώργιος	208	11	Μιχαήλ	47	21	Θωμάς	19
2	Ιωάννης	181	12	Αναστάσιος	42	22	Κυριάκος	19
3	Δημήτριος	173	13	Θεόδωρος	36	23	Φώτιος	19
4	Νικόλαος	158	14	Χαράλαμπος	35	24	Στυλιανός	18
5	Κωνσταντίνος	152	15	Ευάγγελος	32	25	Άγγελος	17
6	Παναγιώτης	87	16	Σταύρος	31	26	Στέφανος	17
7	Χρίστος	86	17	Απόστολος	26	27	Σάββας	16
8	Βασίλειος	77	18	Εμμανουήλ	26	28	Σωτήριος	15
9	Αθανάσιος	54	19	Ηλίας	24	29	Αβραάμ	14
10	Αλέξανδρος	49	20	Αντώνιος	23	30	Ανδρέας	14

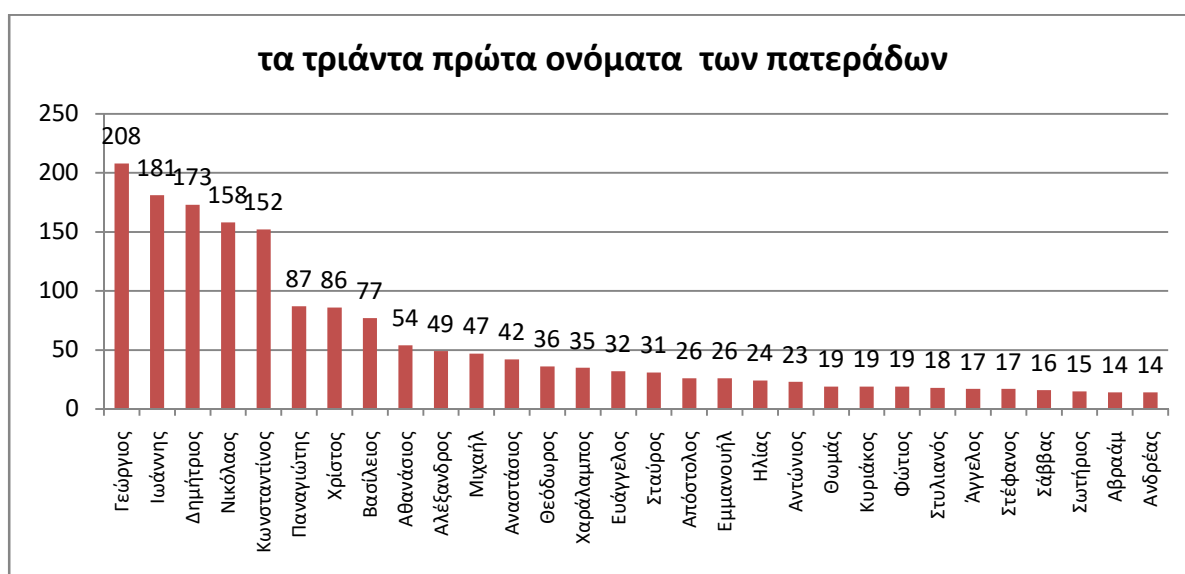
Πίνακας 6: τα τριάντα(30) πιο συχνά πατρώνυμα

Γράφημα 5: τα δέκα πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα

Γράφημα 6: τα είκοσι πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα

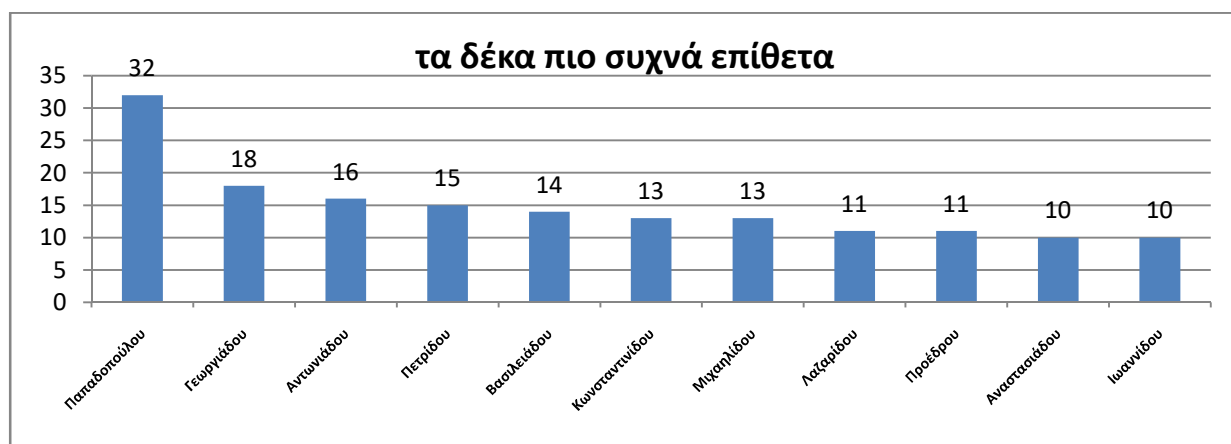
Γράφημα 7: τα τριάντα πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα

4.3. Επίθετα

Όσο αφορά τα επίθετα δε διακρίνουμε κάποια σημαντική διαφοροποίηση. Το πιο συχνό επίθετο παραμένει ο Παπαδοπούλος όπως και σήμερα. Το σύνολο των 10 πρώτων επιθέτων αντιπροσωπεύει 153 συνολικά εγγραφές ή 5,63%. Συνολικά συναντούμε 1.148 (51,02%) επίθετα που εμφανίζονται μονό μια φορά, 240 (10,67%) επίθετα που εμφανίζονται δύο φορές, και 67 (2,98%) επίθετα που εμφανίζονται τρεις φορές. Παρατηρούμε μια ποικιλομορφία στα επίθετα και μια μεγάλη διασπορά σε αυτά. Ένα τελευταίο στοιχείο που μπορούμε να διακρίνουμε είναι η καταγωγή των μαθητριών σε σχέση με την κατάληξη του επιθέτου. Γνωρίζουμε ότι μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922 μεγάλος όγκος προσφύγων εγκαταστάθηκε σε περιοχές της Μακεδονίας. Στην Καβάλα παρατηρούμε ότι εγκαταστάθηκαν πάρα πολλοί Πόντιοι. Εάν μετρήσουμε τα επίθετα που τελειώνουν σε –ίδης, έχουμε συνολικά 502 (22,31%) επίθετα, ενώ σε –όγλου, που δηλώνει καταγωγή από Μικρά Ασία ,μόλις 25 σε αριθμό.

A/A	Επίθετο	Πλήθος	A/A	Επίθετο	Πλήθος
1	Παπαδοπούλου	32	7	Μιχαηλίδου	13
2	Γεωργιάδου	18	8	Λαζαρίδου	11
3	Αντωνιάδου	16	9	Προέδρου	11
4	Πετρίδου	15	10	Αναστασιάδου	10
5	Βασιλειάδου	14	11	Ιωαννίδου	10
6	Κωνσταντινίδου	13			

Πίνακας 7:Τα επίθετα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης

Γράφημα 8: Τα επίθετα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης

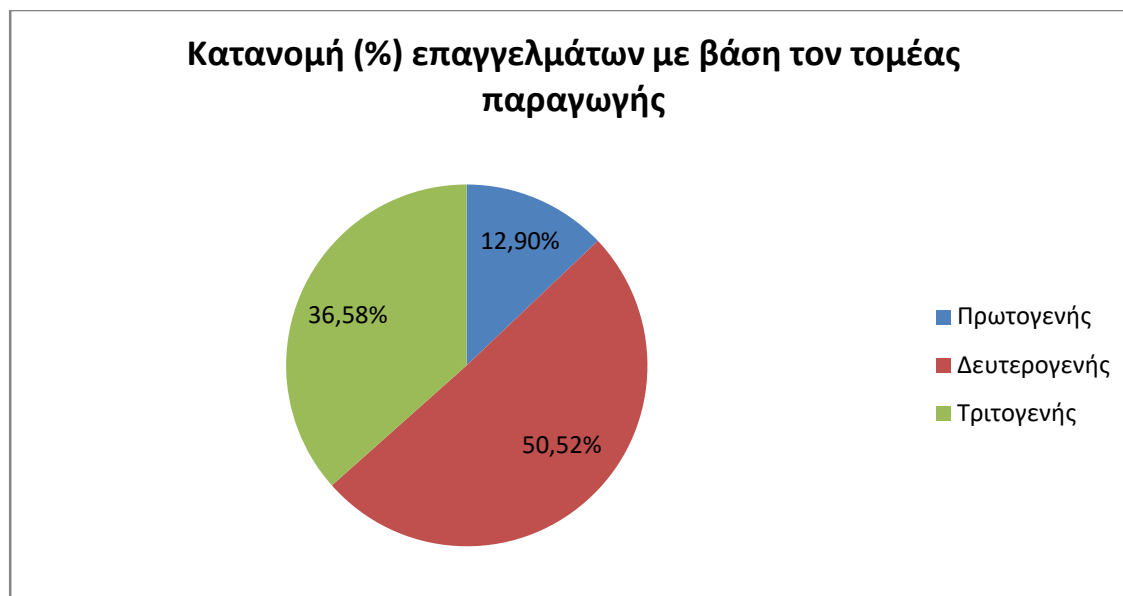
4.4. Επαγγέλματα

Σχετικά με τα επαγγέλματα, που εξασκούσαν οι πατεράδες των μαθητριών, έχουμε συνολικά 2.250 μοναδικές εγγραφές μαθητριών που εξέτασα. Από αυτές δώδεκα (12) δεν αναφέρουν επάγγελμα πατρός και είναι κενές σύμφωνα με το μαθητολόγιο. Μια (1) εγγραφή αναφέρει ως επάγγελμα αγνοούμενος, άλλη μια εγγραφή (1) ως άεργος, καθώς και δυο (2) εγγραφές ως άνεργος, τέσσερις (4) εγγραφές ως ανάπηρος πολέμου ή απλά ανάπηρος και τριακόσιες οκτώ (308) εγγραφές στο πεδίο επάγγελμα αναγράφεται η ιδιότητα ορφανή.

Εάν αφαιρέσω τις παραπάνω εγγραφές μελέτησα συνολικά 1.922 μοναδικές εγγραφές που αναφέρονται στις μαθήτριες που φοίτησαν στο Γυμνάσιο Θηλέων από το 1945-1956. Εάν διαχωρίσω τα επαγγέλματα σε πρωτογενή δευτερογενή και τριτογενή τομέα, έχω την παρακάτω ποσοστιαία κατανομή.

Τομέας Παραγωγής	Πλήθος	Ποσοστό %
Πρωτογενής	248	12,90%
Δευτερογενής	971	50,52%
Τριτογενής	703	36,58%

Πίνακας 8: διαχωρισμός των επαγγελμάτων με βάση τον τομέα παραγωγής και η ποσοτική αποτύπωση τους

Γράφημα 9: ποσοστιαία κατανομή επαγγελμάτων με βάση τον τομέας παραγωγής

Επαγγέλματα που σχετίζονται κυρίως με την παραγωγή, την επεξεργασία και την μεταποίηση του καπνού όπως τα: καπνέμπορας, καπνεργάτης, καπνομεσίτης, καπνοπαραγωγός αριθμούν 360 σε σύνολο 1.922 εγγραφών περίπου 18,73% για την

περίοδο 1945-1956. Ο καπνός είναι το κύριο στοιχείο της οικονομικής δραστηριότητας κυρίως στον αγροτικό τομέα της ευρύτερης περιοχής της Καβάλας. Εάν συσχετίσουμε τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα παραγωγής, που καταλαμβάνει αθροιστικά περίπου τη μισή οικονομική δραστηριότητα της περιοχής, με την παραγωγή και επεξεργασία του καπνού βλέπουμε ότι υπάρχει μια αναλογία 2/5 δηλαδή το 40% περίπου της δραστηριότητας των δύο τομέων σχετίζονται με τον καπνό.

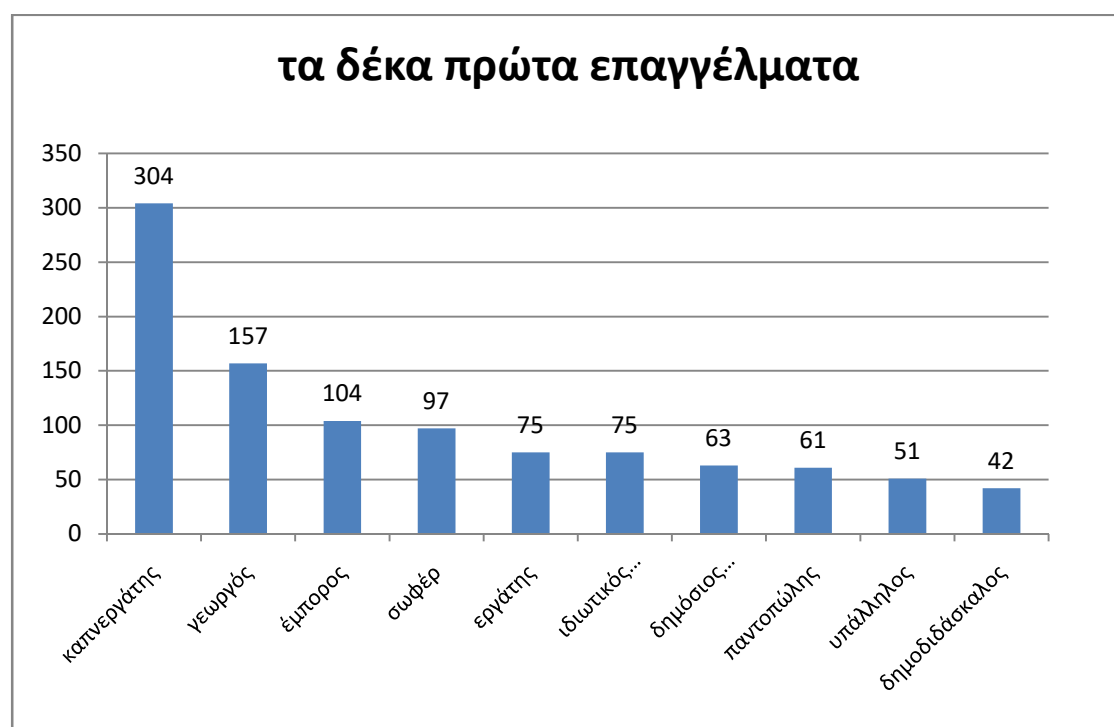
Χαρακτηριστικό παράδειγμα, που επαληθεύει τα στοιχεία της έρευνά μας, αποτέλεσαν οι αδελφοί Μαρούλη που εκτίμησαν σωστά ότι η πόλη της Καβάλας, μια και ήταν μεγάλο κέντρο επεξεργασίας καπνού, θα μπορούσε να ευδοκιμήσει και μια επιχείρηση μεταποίησης του προϊόντος Έτσι δημιούργησαν τη γνωστή σε όλους τους Καβαλιώτες τσιγαροβιομηχανία «Μαρούλη», η οποία ανέπτυξε τεράστια δραστηριότητα λόγω της εξαιρετικής ποιότητας καπνού που χρησιμοποιούσε και ανέβασε με αλματώδη ρυθμό την παραγωγή της. Με την κήρυξη του πολέμου το 1940 το εργοστάσιο έκλεισε. Στα χρόνια του μεσοπολέμου μένει κλειστό χωρίς να γίνονται θετικές ενέργειες για την επαναλειτουργία του. Την περίοδο του μεσοπολέμου το λιμάνι της Καβάλας χαρακτηρίστηκε ως το τρίτο λιμάνι της χώρας για την εξαιρετικά μεγάλη εμπορική του κίνηση λόγω της εξαγωγής των τεράστιων ποσοτήτων καπνού, αφού για τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε οι μόνοι δρόμοι που εξυπηρετούσαν τότε το εμπόριο, ήταν οι θαλάσσιοι. Κάτω από τις παραπάνω προϋποθέσεις η πόλη της Καβάλας γίνεται ευρύτερα γνωστή ως Μέκκα του καπνού σε Αμερική και Ευρώπη.⁸⁸

Τα πρώτα δέκα επαγγέλματα είναι συνολικά (πίνακας 09) 987 σε άθροισμα ή κατέχουν το 51,35% του συνολικού αριθμού των επαγγελματιών. Τα είκοσι πρώτα επαγγέλματα είναι σε αριθμό 1.277 ή κατέχουν το ποσοστό 66,44% του συνολικού αριθμού των επαγγελματιών και τέλος τα τριάντα πρώτα επαγγέλματα απαριθμούνται σε 1.446 ή κατέχουν το 75,23%. του συνολικού αριθμού των επαγγελματιών Δηλαδή τα τριάντα πρώτα επαγγέλματα αντιπροσωπεύουν τα $\frac{3}{4}$ της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας .

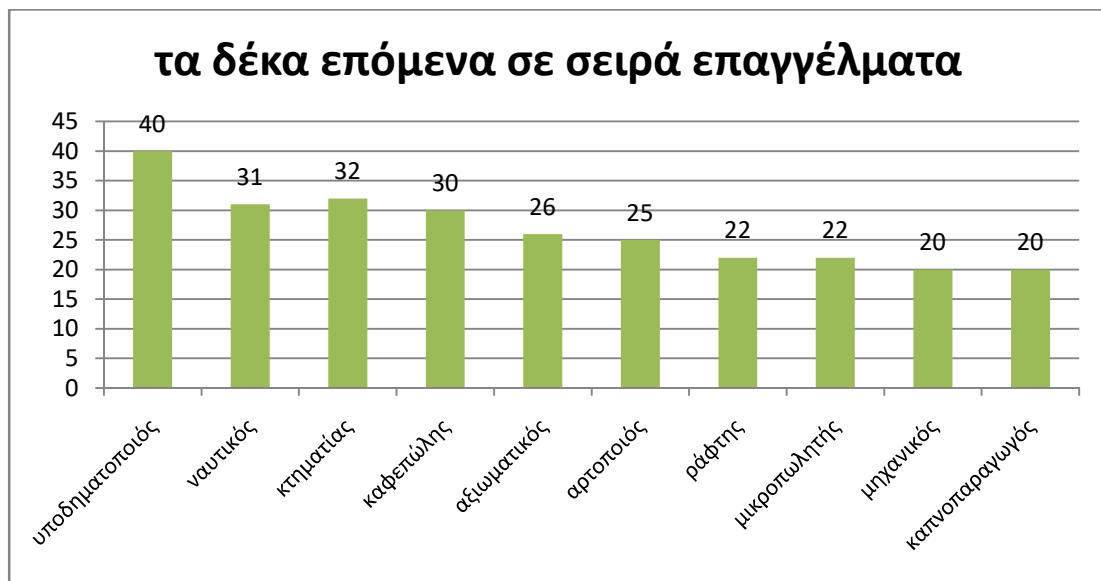
⁸⁸ Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960, Ευθυμία Γ. Πέγιου, Σελίδα 174

A/A	Επάγγελμα	Συχν.	A/A	Επάγγελμα	Συχν.	A/A	Επάγγελμα	Συχν.
1	καπνεργάτης	304	11	υποδηματοποιός	40	21	κηπουρός	21
2	γεωργός	157	12	ναυτικός	31	22	τραπεζικός	20
3	έμπορος	104	13	κτηματίας	32	23	μάγειρας	18
4	σωφέρ-αυτοκινητιστής	97	14	καφεπώλης	30	24	δημοτικός	16
5	εργάτης	75	15	αξιωματικός	26	25	καπνέμπορας	15
6	ιδιωτικός	75	16	αρτοποιός	25	26	καπνομεσίτης	15
7	δημόσιος	63	17	ράφτης	22	27	κρεοπώλης	15
8	παντοπώλης	61	18	μικροπωλητής	22	28	ξυλουργός	15
9	υπάλληλος	51	19	μηχανικός	20	29	αρτεργάτης	14
10	δημοδιδάσκαλος	42	20	καπνοπαραγωγός	20	30	ιατρός	13
						31	ιχθυοπώλης	13
						32	κτίστης	13

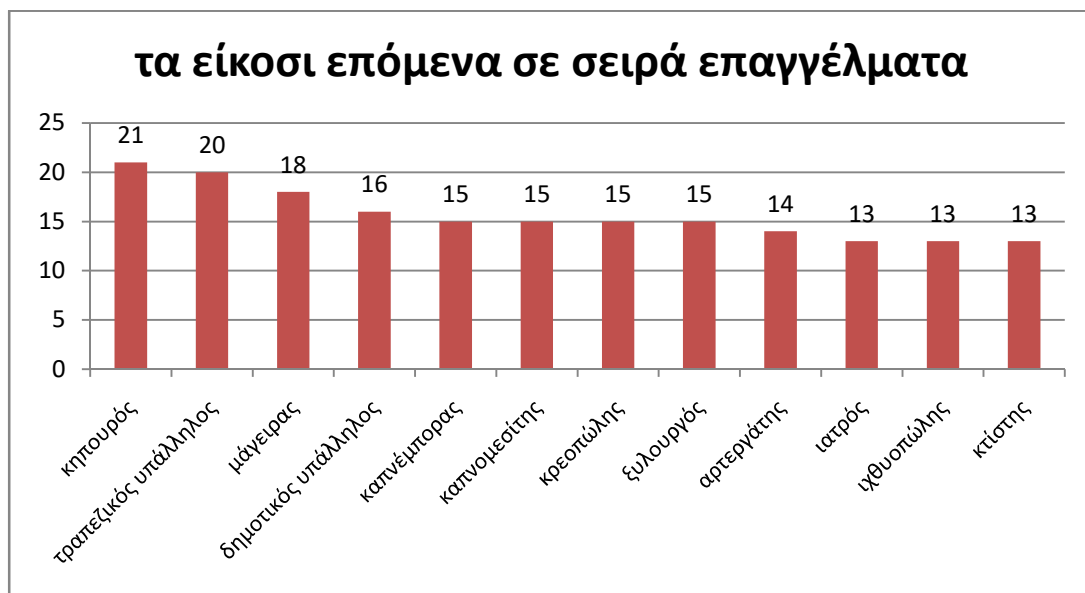
Πίνακας 9: τα τριάντα πιο συχνά επαγγέλματα

Γράφημα 10: τα δέκα πρώτα επαγγέλματα

Γράφημα 11: τα επόμενα δέκα πρώτα επαγγέλματα

Γράφημα 12: τα είκοσι επόμενα σε σειρά επαγγέλματα

Τέλος εάν διαχωρίσουμε τα επαγγέλματα σε δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, παρατηρούμε ότι έχουμε συνολικά 205 ή 10,66% εγγραφές που θα τις χαρακτηρίζουμε ως επαγγέλματα που σχετίζονται με το στενό δημόσιο τομέα, όπως δημόσιος υπάλληλος, δημοδιδάσκαλος, αξιωματικός, ταχυδρομικός υπάλληλος κτλ. Αυτός ο διαχωρισμός μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η οικονομία την εποχή εκείνη στηριζόταν καθαρά στον ιδιωτικό τομέα με το κράτος να έχει ένα εποπτικό ρόλο και να κυριαρχεί πλήρως στον τομέα της παιδείας, ασφαλείας και υγείας.

4.5. Τόπος Γεννήσεως

Για τον τόπο γεννήσεως έχω συνολικά 2.250 μοναδικές εγγραφές μαθητριών που εξέτασα. Από αυτές τέσσερις (4) δεν αναφέρουν τον τόπο καταγωγής της μαθήτριας και είναι κενές, καθώς και άλλες πέντε (5) που αναγράφουν στον τόπο γεννήσεως αλλαδαπή σύμφωνα με το μαθητολόγιο. Άρα εξέτασα συνολικά 2.241 μοναδικές εγγραφές. Εάν για όλα τα χωριά της Καβαλάς και της νήσου Θάσου δημιουργήσω ένα νέο πεδίο που το ονομάσω Νομός Καβαλάς, τότε οι αντίστοιχές εγγραφές ανέρχονται σε 1.868. Άρα έχουμε μια συντριπτική πλειοψηφία των μαθητριών που προέρχεται από το Νομό Καβάλας σε ποσοστό 83,17%. Αναλυτικά έχουμε 136 εγγραφές από Νήσο Θάσο και 1.732 από την Καβάλα.

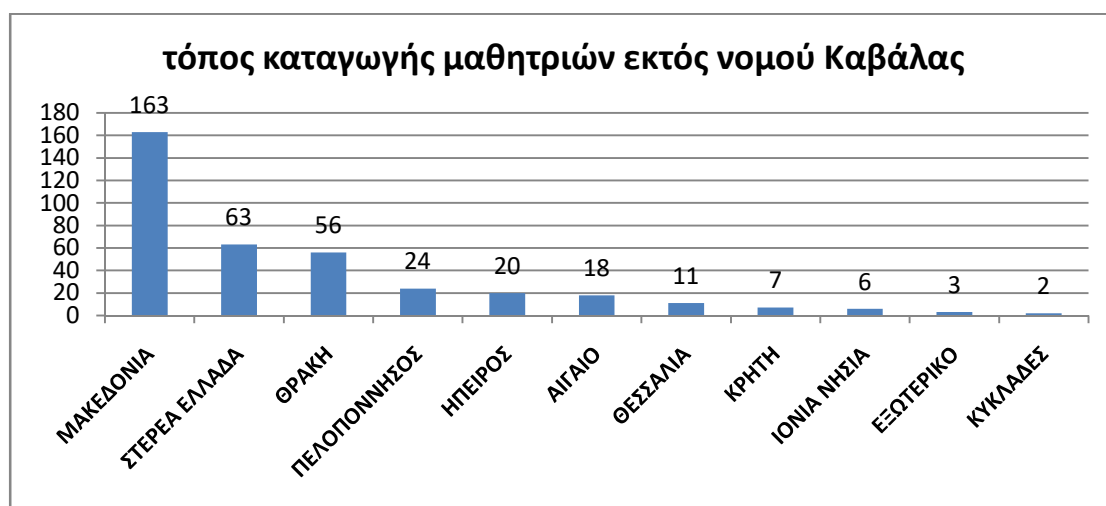
Αν πραγματοποιήσουμε μια κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας εκτός του Νομού Καβάλας, έχουμε συνολικά 382 εγγραφές

Τόπος Καταγωγής	Πλήθος	%
Νομός Καβάλας	1868	83,36%
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	163	7,27%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	63	2,81%
ΘΡΑΚΗ	56	2,50%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	24	1,07%
ΗΠΕΙΡΟΣ	20	0,89%
ΑΙΓΑΙΟ	18	0,80%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	11	0,49%
ΚΡΗΤΗ	7	0,31%
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	6	0,27%
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	3	0,13%
ΚΥΚΛΑΔΕΣ	2	0,09%

Πίνακας 10: κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας

Τόπος Καταγωγής	Πλήθος	%
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	163	43,70%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	63	16,89%
ΘΡΑΚΗ	56	15,01%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	24	6,43%
ΗΠΕΙΡΟΣ	20	5,36%
ΑΙΓΑΙΟ	18	4,83%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	11	2,95%
ΚΡΗΤΗ	7	1,88%
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	6	1,61%
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	3	0,80%
ΚΥΚΛΑΔΕΣ	2	
Σύνολο εγγραφών	2241	
Σύνολο Εγγραφών εκτός Νομού Καβάλας	373	

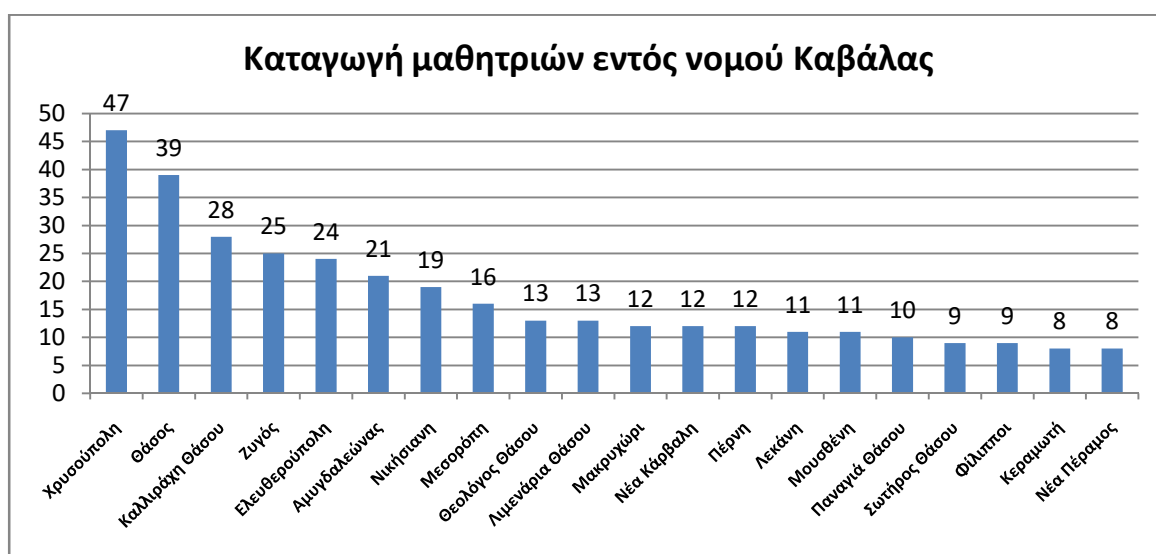
Πίνακας 11 κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας πλην Καβάλας

Γράφημα 13: κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας πλην Καβάλας

A/A	Καταγωγή εντός Καβάλας	Πλήθος	A/A	Καταγωγή εντός Καβάλας	Πλήθος
1	Χρυσούπολη	47	11	Μακρυχώρι	12
2	Θάσος	39	12	Νέα Κάρβαλη	12
3	Καλλιράχη Θάσου	28	13	Πέρνη	12
4	Ζυγός	25	14	Λεκάνη	11
5	Ελευθερούπολη	24	15	Μουσθένη	11
6	Αμυδαλεώνας	21	16	Παναγιά Θάσου	10
7	Νικήσιανη	19	17	Σωτήρος Θάσου	9
8	Μεσορόπη	16	18	Φίλιπποι	9
9	Θεολόγος Θάσου	13	19	Κεραμωτή	8
10	Λιμενάρια Θάσου	13	20	Νέα Πέραμος	8

Πίνακας 12: κατανομή με βάση τα χωριά και τις κωμοπόλεις εντός νομού Καβάλας

Γράφημα 14: κατανομή με βάση τα χωριά και τις κωμοπόλεις εντός νομού Καβάλας

4.6. Μαθήτριες

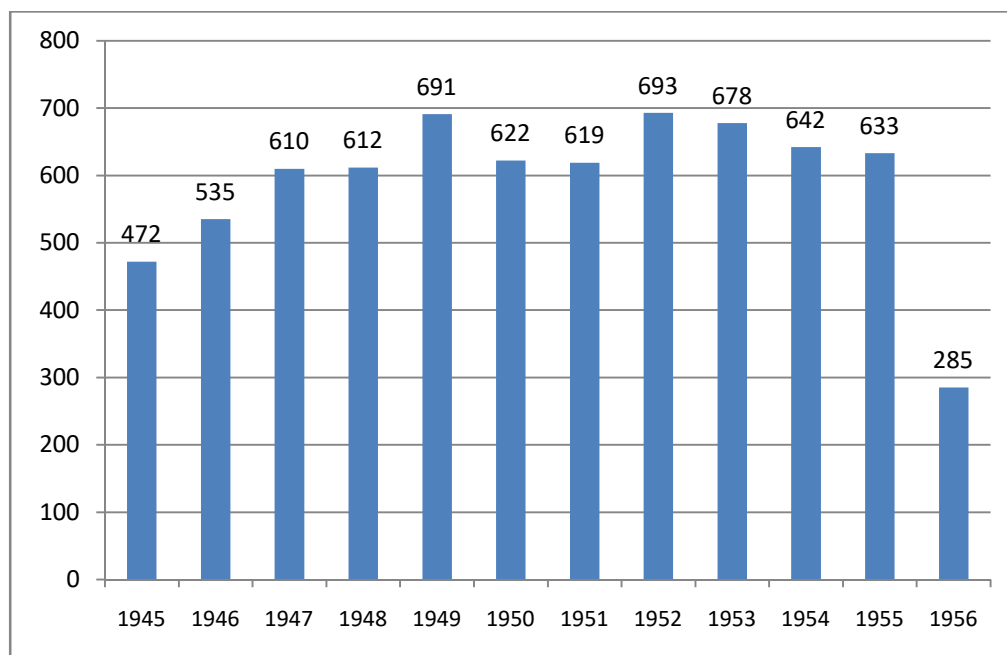
Μετά την καταχώρηση των ονομάτων είχαμε συνολικά 7.088 εγγραφές. Οι καταχωρήσεις αυτές όμως δεν αντιστοιχούσαν σε 7.088 μαθήτριες, αφού υπήρχαν μαθήτριες που φοίτησαν στο Γυμνάσιο Θηλέων δύο ή τρία ή περισσότερα χρόνια. Άρα έπρεπε με έναν τρόπο να μετρήσω ποιες ήταν οι μοναδικές εγγραφές (μαθήτριες) του δείγματός μου, θα έπρεπε να αναφέρονται οι εγγραφές πρώτα στο πρόσωπο και μετά στα συνολικά χρόνια φοίτησης. Μετά την καταχώρηση των ονομάτων πραγματοποίησα ταξινόμηση με βάση το επώνυμο, έπειτα το βαπτιστικό όνομα στη συνέχεια το όνομα πατέρα, το έτος γέννησης και τέλος το επάγγελμα. Μόλις συναντούσα μία μαθήτρια η οποία είχε το ίδιο επώνυμο, όνομα, έτος γέννησης, πατρώνυμο και επάγγελμα και εμφανιζόταν πάνω από δύο φορές τότε ομαδοποιούσα τις εγγραφές αυτές σε μία και έδινα ένα αύξοντα αριθμό. Με αυτόν το χειροκίνητο τρόπο κατάφερα μετά από πολλές ώρες επεξεργασίας να μετρήσω ότι έχω συνολικά 2.250 μοναδικές εγγραφές ή καλύτερα 2.250 μαθήτριες, που φοίτησαν την περίοδο που εξετάζω.

Το πρώτο διάγραμμα που δημιούργησα ήταν να μετρήσω τη συνολική μαθητική δύναμη του σχολείου ανά έτος. Παρατήρησα ότι ο μέσος όσος φοίτησης μαθητριών ήταν 591 μαθήτριες. Το 1952 να έχουμε το μεγαλύτερο σε αριθμό μαθητριών, ενώ το 1956 με 285 μαθήτριες το μικρότερο αριθμό. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι στο σχολείο φοιτούσαν περίπου 630 μαθήτριες με εξαίρεση την τελευταία χρόνια, όπου ξεκίνησε η κρίση στο καπνοεργατικό επάγγελμα. Η τεχνολογική εξέλιξη που κάλπαζε, η μαζική εισαγωγή μηχανοποιημένων προϊόντων από άλλες χώρες και η λαθεμένη οικονομική πολιτική των τότε ελληνικών κυβερνήσεων, οι οποίες βρέθηκαν αδύναμες να αντιληφθούν τις ραγδαίες επερχόμενες εξελίξεις όχι μόνο στο βιομηχανικό, αλλά και στο γεωργικό τομέα, υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες, ώστε μοιραία να δημιουργηθούν στρατιές ανέργων. Στις δύσκολες οικονομικές συγκυρίες έτσι και στη δεκαετία 1950-60 να έχουμε ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα. Η μετανάστευση των Ελλήνων αστών και αγροτών είχε φτάσει στο αποκορύφωμά της.⁸⁹

-Σχολική χρονιά	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Αριθμός Μαθητών	472	535	610	612	691	622	619	693	678	642	633	285

Πίνακας 13:πλήθος μαθητριών σε σχέση με το έτος εγγραφής τους

⁸⁹ Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960, Ευθυμία Γ. Πέγιου, Σελίδα 411

Γράφημα 15: πλήθος μαθητριών σε σχέση με το έτος εγγραφής τους

Παρακάτω έχουμε ένα συγκεντρωτικό ένα πίνακα της δωδεκαετίας ανά τάξη και ανά σχολική χρονιά.

Τάξη Σχ. έτος	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ	Η	Σύνολο
1945	94	96	89	87	66	40	472
1946	140	97	87	78	72	61	535
1947	173	112	93	86	75	71	610
1948	180	129	88	79	68	68	612
1949	200	145	133	73	84	56	691
1950	136	134	107	108	81	56	622
1951	161	97	123	91	83	64	619
1952	206	121	84	116	85	81	693
1953	153	150	112	87	105	71	678
1954	124	106	135	95	88	94	642
1955	117	118	102	128	88	80	633
1956	88	45	38	36	48	30	285
Σύνολο	1772	1350	1191	1064	943	772	
Μέσος όρος	148	113	99	89	79	64	

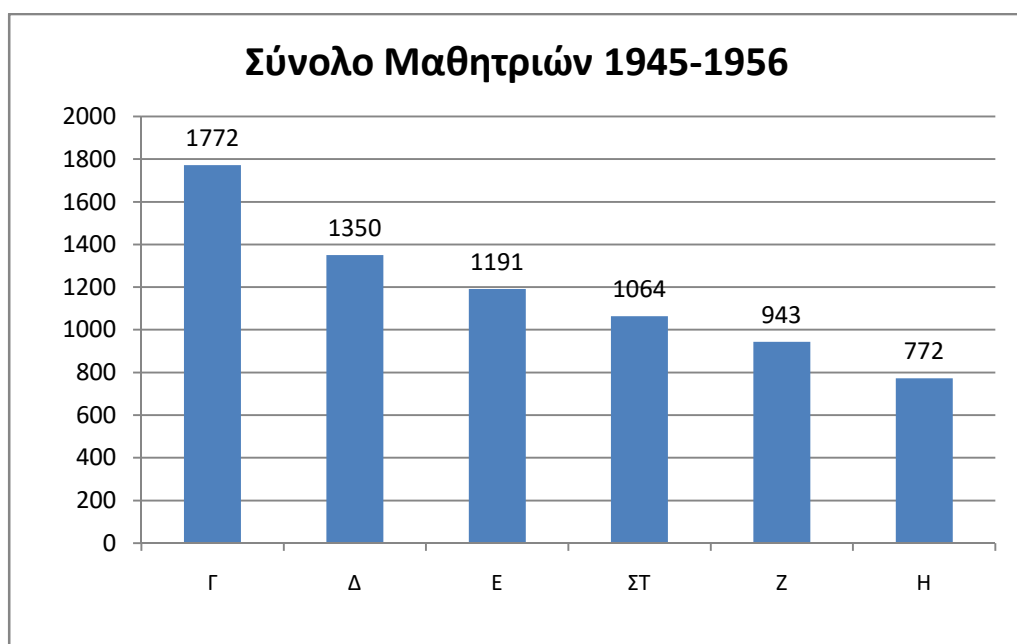
Πίνακας 14: συγκεντρωτικός πίνακα της δωδεκαετίας ανά τάξη και ανά σχολική χρονιά

Τις περισσότερες μαθήτριες είχαμε για τη Γ' τάξη το 1952, τη Δ' τάξη το 1953, για την Ε' τάξη το 1954, για την Στ' τάξη το 1955, για τη Ζ' τάξη το 1953 και για την Η' τάξη το 1954. Με βάση αυτά τα στοιχεία δημιουργήσαμε ένα διάγραμμα με το μέσο όρο μαθητριών και το συνολικό αριθμό των μαθητριών που γράφηκαν στο Γυμνάσιο Θηλέων από το 1945 έως το 1955

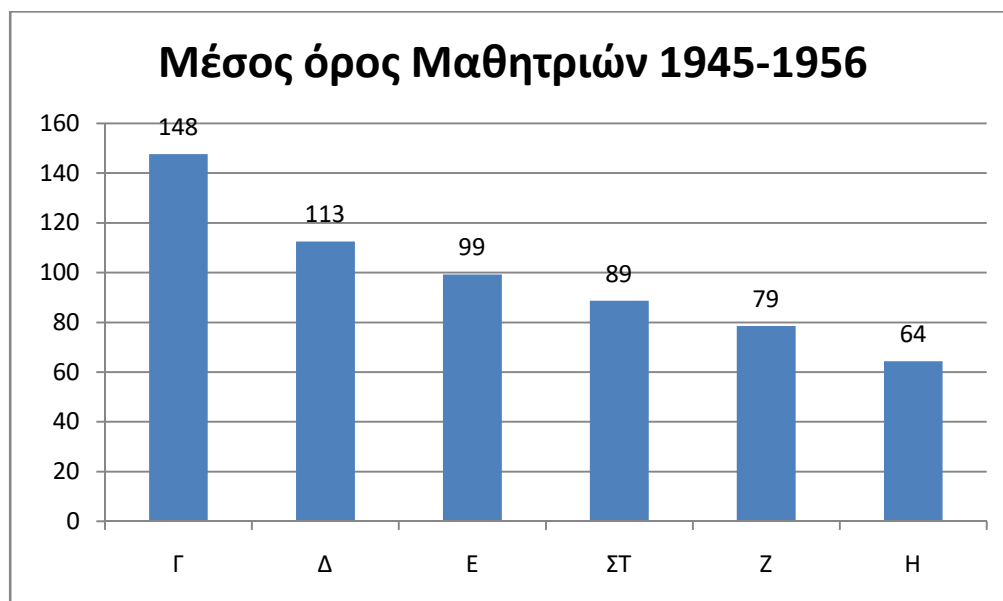
	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ	Η
Σύνολο Μαθητριών	1772	1350	1191	1064	943	772
Μέσος όρος Μαθητριών	148	113	99	89	79	64
% μείωσης από τάξη σε τάξη	23,81%	11,78%	10,66%	11,37%	18,13%	

Πίνακας 15: σύνολο μαθητριών και ποσοστό μείωσης από τάξη σε τάξη

Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε με την πρώτη ματιά είναι ότι ο συνολικός αριθμός των μαθητριών μειώνεται από τάξη σε τάξη και δεν ολοκληρώνουν όλες οι μαθήτριες τη φοίτηση για διάφορους λόγους όπως οικονομικούς, οικογενειακούς κτλ. Το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης από τάξη σε τάξη είναι από την Γ' στη Δ' με το ποσοστό αυτό να κυμαίνεται στο 23,81%, περίπου το ¼ του μαθητικού δυναμικού δε συνεχίζει στην επόμενη τάξη. Από τη Δ' στην Ε' το ποσοστό αυτό υποχωρεί σε 11,78% και από την Ε' στην Στ' τάξη σε 10,66% που είναι και το χαμηλότερο. Από την Στ' τάξη στη Ζ' τάξη το ποσοστό παραμένει στα ίδια επίπεδα με 11,37% και στην τελευταία τάξη την Η' το ποσοστό αυξάνεται σε 18,13%

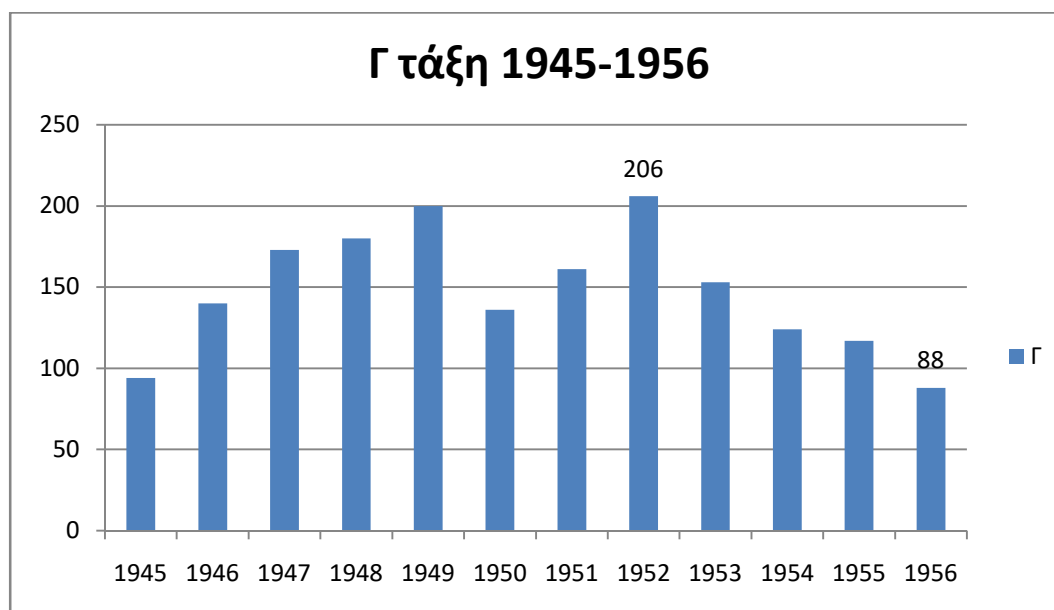

Γράφημα 16: Σύνολο Μαθητριών 1945-1956

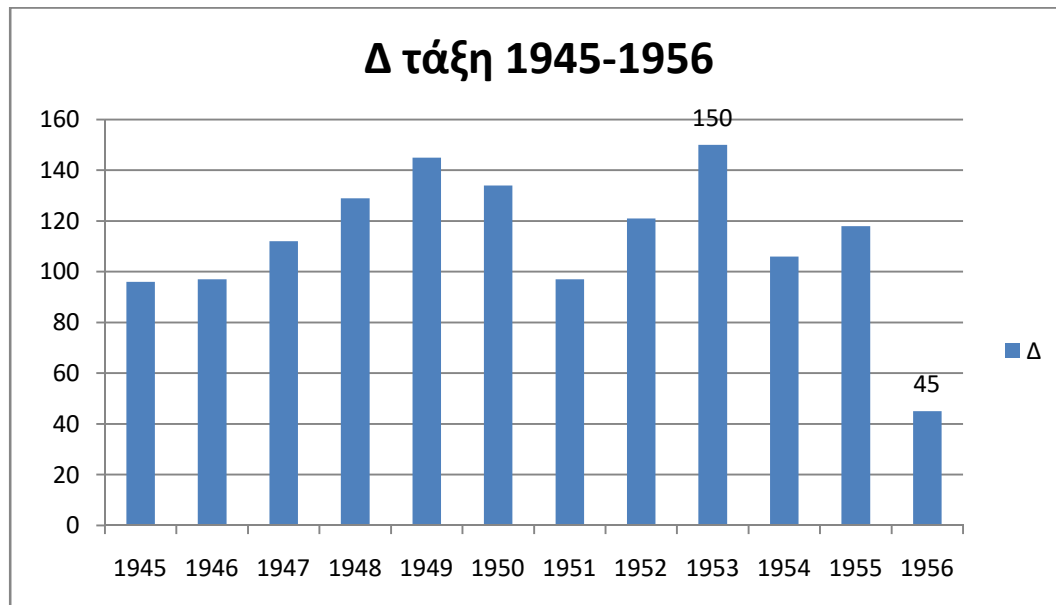
Γράφημα 17: Μέσος όρος Μαθητριών 1945-1956

Ένα ενδιαφέρον στατιστικό είναι επίσης να δούμε πώς διακυμάνθηκε ο αριθμός των μαθητριών στη δωδεκαετία σε κάθε τάξη. Έτσι για την Γ' τάξη έχουμε μια μέση τιμή 148 μαθητριών με μέγιστη τιμή 206 και ελάχιστη τιμή 88

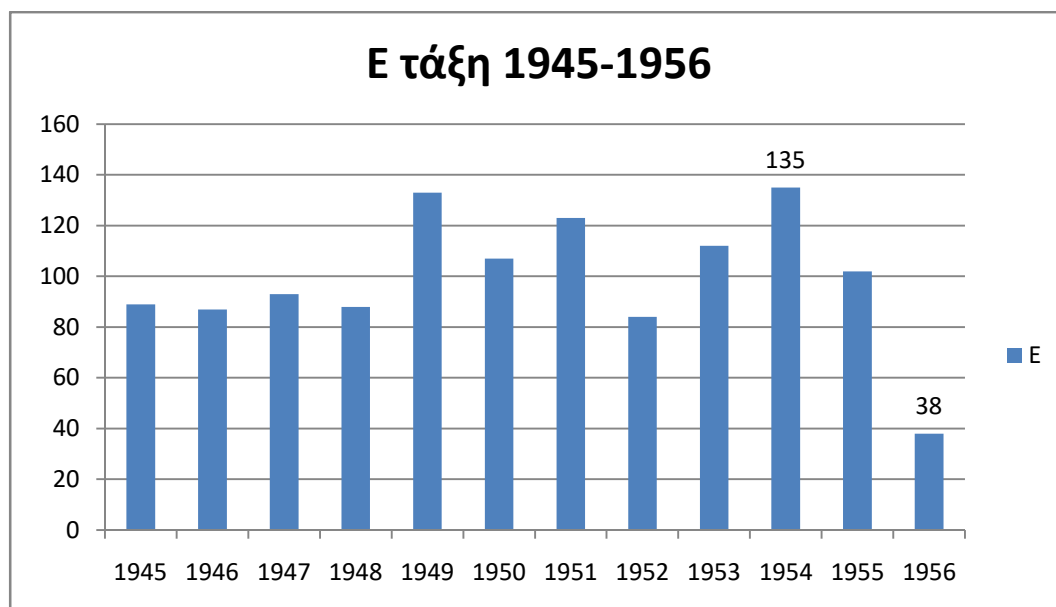
Γράφημα 18 Γ τάξη 1945-1956

Για τη Δ' τάξη έχουμε μια μέση τιμή 113 μαθητριών με μέγιστη και ελάχιστη τιμή 150 και 45.

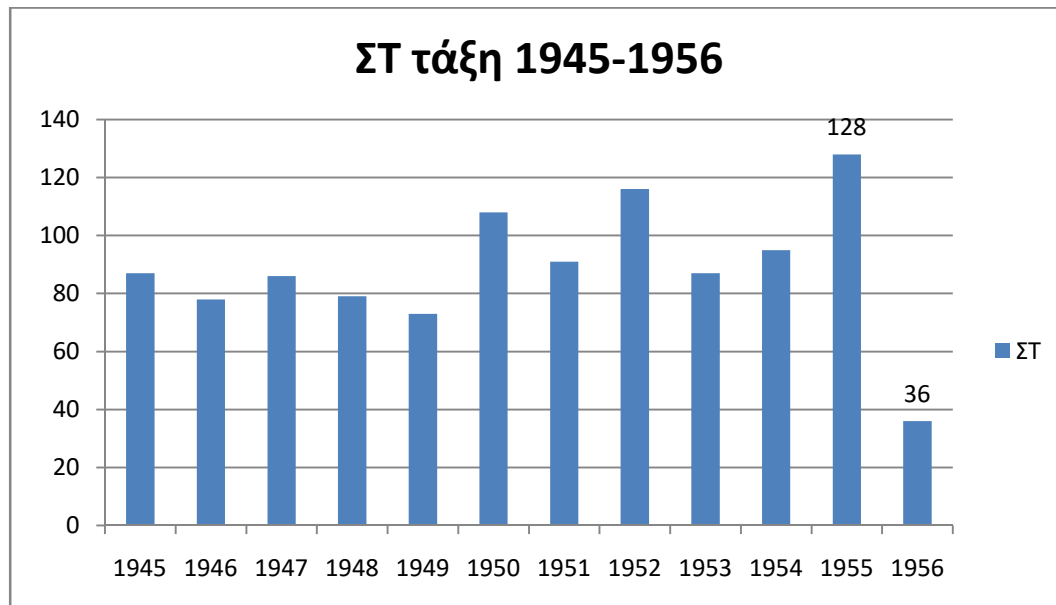
Γράφημα 19: Δ τάξη 1945-1956

Ομοίως για την Ε' τάξη έχουμε μια μέση τιμή 99 μαθητριών με μέγιστη και ελάχιστη τιμή 135 και 38.

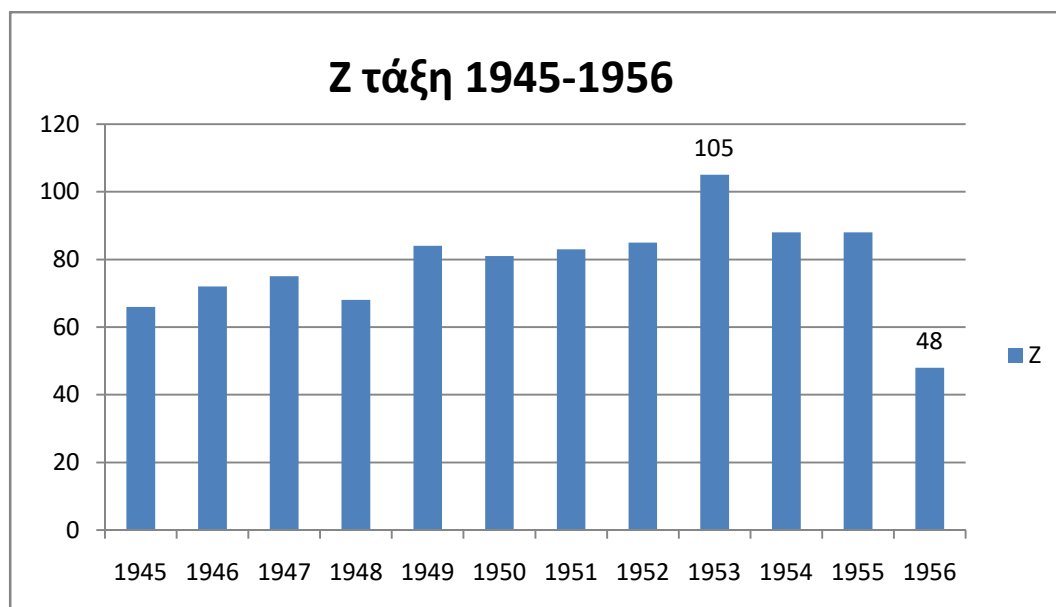
Γράφημα 20: Ε τάξη 1945-1956

Για την ΣΤ τάξη έχουμε μια μέση τιμή 89 μαθητριών με μέγιστη και ελάχιστη τιμή 128 και 36

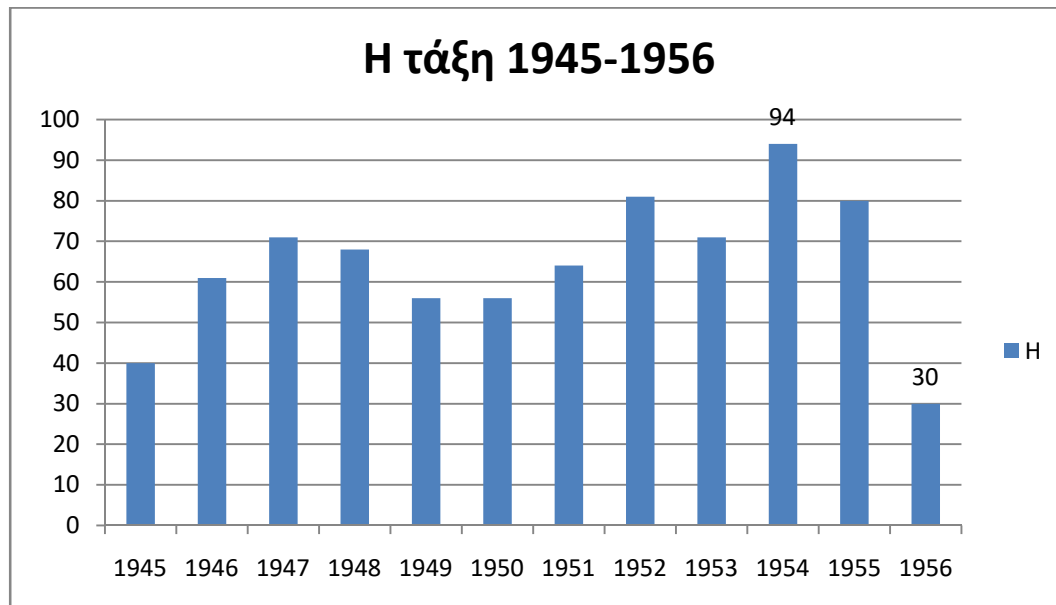
Γράφημα 21: ΣΤ τάξη 1945-1956

Έτσι για τη Ζ' τάξη έχουμε μια μέση τιμή 79 μαθητριών με μέγιστη και ελάχιστη τιμή 105 και 48.

Γράφημα 22 Ζ τάξη 1945-1956

Τέλος για την Η' τάξη έχουμε μια μέση τιμή 64 μαθητριών με μέγιστη και ελάχιστη τιμή 94 και 30.

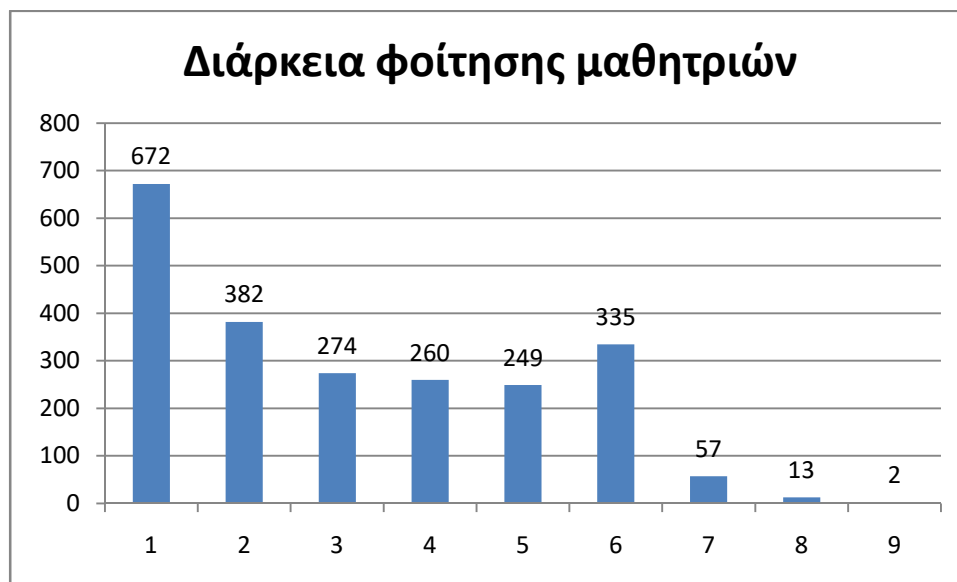
Γράφημα 23: Η τάξη 1945-1956

4.7. Διάρκεια φοίτησης

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που μελετήσαμε είναι ο χρόνος φοίτησης των μαθητριών. Στη συνολική δωδεκαετία υπήρχαν μαθήτριες που ολοκλήρωσαν κανονικά τη φοίτησή τους, ένας μεγάλος αριθμός τη διέκοψε καθώς και ένας σημαντικός αριθμός που επανέλαβε τις διάφορες τάξεις. Στον πρώτο πίνακα βλέπουμε την αντιστοιχία ανάμεσα στα έτη φοίτησης στο σχολείο και το συνολικό αριθμό των μαθητριών.

Έτη φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών
1	672
2	382
3	274
4	260
5	249
6	335
7	57
8	13
9	2

Πίνακας 16: Συνολική φοίτηση μαθητριών

Πίνακας 17: Συνολική φοίτηση μαθητριών

Παρατηρούμε ότι ένα σχετικά μικρός αριθμός μαθητριών πήγε στο σχολείο πάνω από 6 χρόνια, συνολικά 72 ή 3,21% είναι μαθήτριες που είτε διέκοψαν και συνέχισαν μετά τη φοίτηση ή επαναλάμβαναν μια τάξη μια ή περισσότερες φορές. Επίσης παρατηρούμε ότι το ένα τρίτο $\frac{1}{3}$ του συνολικού αριθμού των μαθητριών

29,95% έχει φοιτήσει μόνο ένα χρόνο. Ενδιαφέρον είναι να δούμε πόσες μαθήτριες τελικά ολοκλήρωσαν τη φοίτηση στο Γυμνάσιο Θηλέων καθώς και τη μέση διάρκεια φοίτησης.

Γ τάξη		Δ τάξη		Ε τάξη		ΣΤ τάξη		Ζ τάξη		Η τάξη	
Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών	Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών	Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών	Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών	Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών	Χρόνια Φοίτησης	Πλήθος Μαθητριών
1	444	1	59	1	35	1	37	1	28	1	75
2	62	2	189	2	31	2	12	2	12	2	76
3	1	3	62	3	92	3	23	3	20	3	77
		4	5	4	59	4	107	4	20	4	72
				5	9	5	33	5	105	5	102
				6	1	6	5	6	24	6	312
						7	1	7	5	7	41
								8	1	8	11
								9	1	9	1
Σύνολο	507		315		227		218		216		767

Πίνακας 18: ο αριθμός μαθητριών ανά τάξη και πόσα χρόνια φοίτησαν σε κάθε τάξη

Ο παραπάνω πίνακας είναι ένα συγκεντρωτικός πίνακας που δείχνει για κάθε τάξη τα χρόνια φοίτησης και το πλήθος των μαθητριών. Ξεκινώντας τη φοίτηση στη Γ' τάξη παρατηρούμε ότι 444 παρακολούθησαν τη Γ' τάξη μια χρονιά, 62 επαναλάμβαναν την τάξη για δεύτερη χρονιά και μόνο μια μαθήτρια έκανε την τάξη τρεις χρονιές. Συνολικά έχουμε $(444+62+1=507)$ πεντακόσιες επτά μαθήτριες που παρακολούθησαν τουλάχιστον μια χρονιά τη Γ' τάξη. Αντίστοιχα στη Δ' τάξη 59 μαθήτριες πήγαν μία χρονιά, 189 παρακολούθησαν τη Δ' τάξη για 2^η χρονιά, 62 μαθήτριες την επανέλαβαν για 3^η χρονιά και μόνο 5 μαθήτριες ξανά φοίτησαν για 4^η χρονιά. Ο συνολικός αριθμός των μαθητριών που φοίτησαν μόνο στη Δ' τάξη ήταν $(59+189+62+5=315)$ τριακόσιες δεκαπέντε μαθήτριες.

Στην Ε' τάξη οι μαθήτριες που πήγαν μία χρονιά ήταν 35, όσες πήγαν για 2^η χρονιά ήταν 31, 92 μαθήτριες φοίτησαν στην Ε' τάξη για 3^η χρονιά, 59 αντίστοιχα ξαναπήγαν για 4^η χρονιά, 9 παρακολούθησαν την ίδια τάξη για 5^η χρονιά και μόνο μία μαθήτρια πήγε 6 χρονιές στην ίδια τάξη. Οι μαθήτριες που παρακολούθησαν μόνο τη Ε' τάξη στο σύνολο ήταν $(35+31+92+59+9+1=227)$. Στην Στ' τάξη 37 μαθήτριες φοίτησαν μία χρονιά, 12 πήγαν ξανά για 2^η χρονιά, 23 μαθήτριες

αναγκάστηκαν να επαναλάβουν την τάξη για 3^η χρονιά, 107 μαθήτριες ξαναπήγαν στη Στ' τάξη για 4^η χρονιά, 33 παρακολούθησαν για 5^η χρονιά, 5 μαθήτριες φοίτησαν ξανά για 6^η χρονιά και μόνο μία μαθήτρια ξαναπήγε στη Στ' τάξη για 7^η χρονιά. Ο συνολικός αριθμός των μαθητριών που φοίτησαν μόνο στη Στ' τάξη ήταν $(37+12+23+107+33+5+1=218)$. Στη Ζ' τάξη οι μαθήτριες που φοίτησαν μία χρονιά ήταν 28, οι μαθήτριες που πήγαν για 2^η χρονιά ήταν 12, αυτές που πήγαν για 3^η και 4^η χρονιά ήταν 20, όσες πήγαν στη Ζ' τάξη για 5^η χρονιά ήταν 105, για 6^η χρονιά ξαναπήγαν στην τάξη 24 μαθήτριες, για 8^η και 9^η χρονιά μόνο μία μαθήτρια. Συνολικά $(28+12+20+20+105+24+5+1+1=216)$ μαθήτριες πήγαν μόνο στη Ζ' τάξη.

Ειδική αναφορά γίνεται για την τελευταία τάξη του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας στην οποία συνολικά φοίτησαν 767 μαθήτριες. Από αυτές 75 μαθήτριες φοίτησαν για μία χρονιά, καθώς αυτές οι μαθήτριες επί το πλείστον τις έγραφαν απευθείας στην τελευταία τάξη. Στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχαν μαθήτριες που εγγράφονταν απευθείας στις δύο τελευταίες τάξεις. Παρατηρούμε ότι αυτές οι μαθήτριες με ένα ή δύο χρόνια φοίτησης έπαιρναν απολυτήριο. Υπήρχαν περιπτώσεις όπου συνυπήρχαν μαθήτριες με μεγάλη ηλικιακή διαφορά. Μπορεί η εποχή να συνέβαλε, ώστε να θεωρείται πρώτιστη ανάγκη η αντιμετώπιση της επιβίωσης, αλλά η μόρφωση των κοριτσιών είχε αρχίσει να γίνεται ζητούμενο μετά τον πόλεμο. Βέβαια υπήρχαν και μαθήτριες που δε συνέχισαν τις σπουδές τους για οικογενειακούς λόγους.

Σε συνέχεια αυτών παρατηρούμε ότι 76 μαθήτριες πήγαν ξανά στο Γυμνάσιο Θηλέων και γράφηκαν στην Η' τάξη για 2^η χρονιά, 77 μαθήτριες πήγαν στη Η' τάξη για 3^η χρονιά, 72 μαθήτριες πήγαν για 4^η χρονιά. Αυτές οι μαθήτριες είναι μεγαλύτερες σε ηλικία από την προβλεπόμενη ηλικία φοίτησης. Συνεχίζοντας υπήρχαν 102 μαθήτριες που παρακολούθησαν τα μαθήματα στο Γυμνάσιο Θηλέων και γράφηκαν στην Η' τάξη για 5^η χρονιά, ενώ φοίτησαν στην Η' τάξη 6 χρόνια συνολικά 312 μαθήτριες. Υπήρξαν και 41 μαθήτριες οι οποίες πήγαν στο Γυμνάσιο Θηλέων για 7 χρόνια, 11 μαθήτριες για 8 χρόνια και μια μαθήτρια που παρακολούθησε το σχολείο για εννέα χρόνια. Οι μαθήτριες αυτές λόγω κακής επίδοσης στα μαθήματα επανέλαβαν κάποια τάξη.

1945	39	1951	4
1946	4	1952	3
1947	6	1953	2
1948	4	1954	5
1949	1	1955	3
1950	2	1956	1
Σύνολο			75

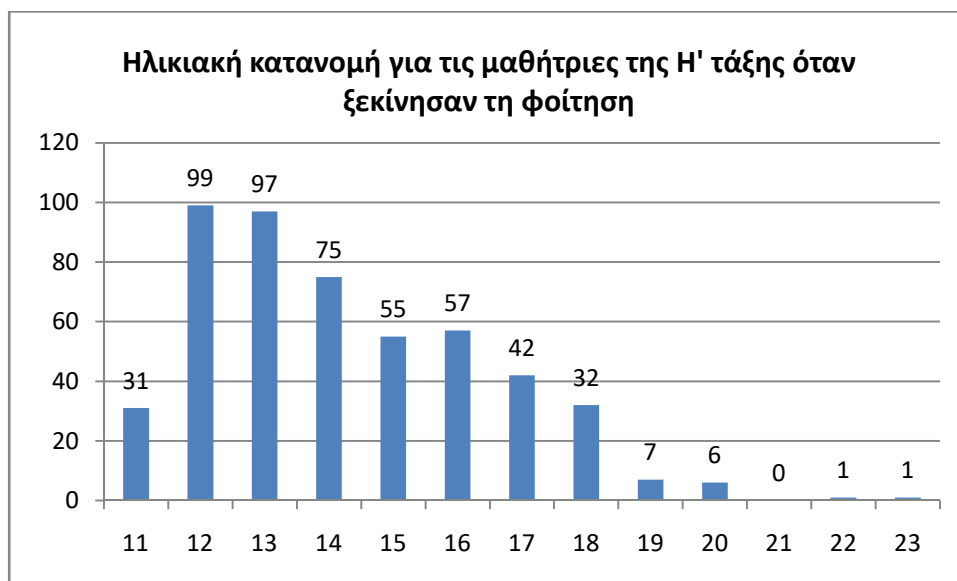
Πίνακας 19 Οι εγγραφές μαθητριών στην Η τάξη σε σχέση με το έτος εγγραφής.

Παρατηρούμε ότι το 40% των μαθητριών ολοκλήρωσε την τελευταία τάξη φοιτώντας στην ίδια τάξη έξι χρονιές. Καθώς και το 13,29% φοιτώντας για 5 χρόνια. Άξιο λόγου είναι ότι υπήρξαν και μαθήτριες που ολοκλήρωσαν τη φοίτηση στο Γυμνάσιο Θηλέων σε λιγότερα χρόνια. Ποιες όμως ήταν αυτές; Εάν μελετήσουμε τις 75 μαθήτριες που ολοκλήρωσαν τη φοίτηση σε ένα χρόνο, παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία δηλαδή το 52% ολοκλήρωσε τη φοίτησή τους το έτος 1945. Πιθανόν ήταν μαθήτριες που μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τις έγραφαν κατευθείαν στις τάξεις. Οι υπόλοιπες πιθανόν να προέρχονται από μετεγγραφές. Μελετώντας και τις μαθήτριες που φοίτησαν δύο και τρία χρόνια και ολοκλήρωσαν το σχολείο, παρατηρούμε ότι πάνω από το 50% έχουν εγγραφεί στο Γυμνάσιο τα έτη 1945-46. Αυτό δείχνει την προσπάθεια της τοπικής κοινωνίας της Καβάλας που παρόλο τις ολέθριες συνέπειες του πολέμου, προσπάθησε να επανέλθει στην πρότερη ζωή. Μία τέτοια προσπάθεια ήταν η συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας των μαθητριών.

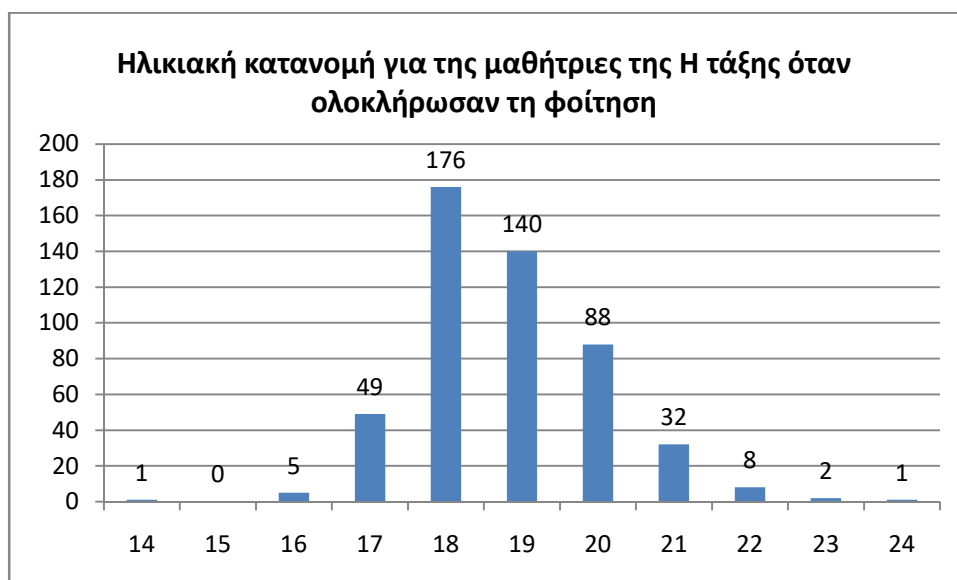
Στο τέλος θα αναφερθούμε για την ηλικιακή κατανομή των μαθητριών που εγγράφηκαν και ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους στο Γυμνάσιο Θηλέων. Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία ξεκινάει το σχολείο στα 12 ή 13 έτη χωρίς να υπάρχουν και εξαιρέσεις μαθητριών που ξεκίνησαν πολύ μεγαλύτερες το σχολείο στα 17 ή 18 έτη. Πιθανόν οι μαθήτριες αυτές να έχουν εγγραφτεί στο σχολείο αμέσως μετά το πόλεμο. Εάν παρατηρήσουμε και την ηλικιακή κατανομή αυτών που ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους, βλέπουμε ότι είναι στα 18 ή 19 έτη. Η πλειοψηφία τους είναι μια φυσιολογική εξέλιξη μετά από έξι (6) συνεχόμενα χρόνια φοίτησης.

	Άρχισαν στη Γ τάξη	Αποφοίτησαν στην Η τάξη
Μικρότερη ηλικιακά μαθήτρια	11	14
Μεγαλύτερη ηλικιακά μαθήτρια	23	24
Μέσος όρος της Η τάξης	14,21149	18,80157

Πίνακας 20: στοιχεία μαθητριών που άρχισαν στη Γ' τάξη και αποφοίτησαν στην Η' τάξη

Γράφημα 24: Ηλικιακή κατανομή για τις μαθήτριες της Η' τάξης όταν ξεκίνησαν την φοίτηση

Γράφημα 25: Ηλικιακή κατανομή για τις μαθήτριες της Η' τάξης όταν ολοκλήρωσαν τη φοίτηση

4.8. Σχολεία φοίτησης

Σε κάθε εγγραφή μαθήτριας στο μαθητολόγιο υπήρχε ένα πεδίο όπου εγγραφόταν το σχολείο προέλευσής τους. Για τις μαθήτριες, που φοιτούσαν στη Γ' τάξη για πρώτη φορά, εγγραφόταν το δημοτικό σχολείο από το οποίο είχαν πάρει το απολυτήριο δημοτικού, ενώ μαθήτριες που προέρχονταν από αλλά Γυμνάσια της χώρας και εγγραφόταν σε μεγαλύτερες τάξεις αναγραφόταν το Γυμνάσιο που είχαν πάρει μεταγραφή. Υπάρχει ένα σημαντικός αριθμός μαθητριών τετρακόσιες σαράντα μία (441) όπου αναγράφεται η λέξη ημερήσιο , που είναι το Γυμνάσιο Θηλέων Καβάλας. Οι μαθήτριες αυτές πιθανόν να έχουν γραφτεί ή να είχαν παρακολουθήσει τη Γ' τάξη πριν το πόλεμο, όποτε μετά τη λήξη του πολέμου εγγραφήκαν απευθείας σαν να συνέχιζαν κανονικά τη φοίτησή τους. Υπάρχει και ένας μικρός αριθμός μαθητριών που έφυγαν με μεταγραφή σε αλλά σχολεία , συνολικά είναι δεκαεπτά (17) μαθήτριες, από τις οποίες μόνο για τις δυο (2) αναφέρονται τα σχολεία που πήγαν. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι υπάρχουν και εικοσιπέντε μαθήτριες (25) που προέρχονται από την Παιδούπολη της Καβάλας, όπου λειτουργούσε δημοτικό σχολείο εντός της Παιδούπολης, αλλά όχι Γυμνάσιο. Συνήθως ήταν παιδιά ορφανά που μετά τον πόλεμο στερούνται οικογενειακής φροντίδας και ήταν απροστάτευτα.

Πραγματοποιώντας μια ταξινόμηση των σχολείων και κατηγοριοποιώντας τα με βάση τη γεωγραφική τους θέση , έχουμε δημιουργήσει τον παρακάτω πίνακα. Ο κύριος όγκος των μαθητριών προέρχεται από την πόλη της Καβάλας. Οι οχτώ (8) στις δέκα (10) μαθήτριες προέρχονται από την πόλη της Καβάλας, ενώ μια (1) στις δέκα (10) μαθήτριες από την επαρχία της Καβάλας μαζί με τη νήσο Θάσο. Παρατηρούμε επίσης ότι οι μαθήτριες που προέρχονται από άλλες περιοχές της Ελλάδας πχ Αθήνα, Κρήτη, Πελοπόννησο ερχόταν να φοιτήσουν στο Γυμνάσιο Θηλέων Καβάλας εξαιτίας της εργασίας του πατέρα τους μιας και ήταν δημόσιος υπάλληλος όπως στρατιωτικός, δημοδιδάσκαλος και ερχόταν στην περιοχή λόγω μετάθεσης.

A/A	Γεωγραφική Περιοχή	Πλήθος	%	A/A	Γεωγραφική Περιοχή	Πλήθος	%
1	Σύνολο - ΚΑΒΑΛΑ	1752	77,87%	9	Σύνολο - ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟΣ	8	0,36%
2	Σύνολο - ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΒΑΛΑΣ	221	9,82%	10	Σύνολο - ΗΠΕΙΡΟΣ	6	0,27%
3	Σύνολο - ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	96	4,27%	11	Σύνολο - ΙΟΝΙΟ	5	0,22%
4	Σύνολο - ΘΑΣΟΣ	85	3,78%	12	Σύνολο - ΣΤΕΡΕΑ	5	0,22%
5	Σύνολο - ΑΘΗΝΑ	20	0,89%	13	Σύνολο - ΚΡΗΤΗ	4	0,18%
6	Σύνολο - ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ	17	0,76%	14	Σύνολο - ΘΕΣΣΑΛΙΑ	3	0,13%
7	Σύνολο - ΑΙΓΑΙΟ	13	0,58%	15	Σύνολο - ΚΥΚΛΑΔΕΣ	3	0,13%
8	Σύνολο - ΘΡΑΚΗ	12	0,53%				

Πίνακας 21: Διαχωρισμός των σχολείων με βάση την γεωγραφική κατανομή σε όλη την χώρα

A/A	Σχολείο	Πλήθος	A/A	Σχολείο	Πλήθος	A/A	Σχολείο	Πλήθος
1	ημερήσιο	441	31	3 Γ/σιο Θηλ. Θεσ/νίκης	10	61	17 Δ.Σ. Καβάλας	3
2	3 Δ.Σ. Καβάλας	193	32	15 Δ.Σ. Καβάλας	9	62	2 Γ/σιο Θηλ. Αθηνών	3
3	2 Δ.Σ. Καβάλας	173	33	Δ.Σ. Λεκάνης	9	63	5 Γ/σιο Θηλ. Αθηνών	3
4	7 Δ.Σ. Καβάλας	166	34	Δ.Σ. Λιμεναρίων	9	64	Γ/σιο Αλεξ/πολης	3
5	1 Δ.Σ. Καβάλας	157	35	Δ.Σ. Νέας Καρβάλης	9	65	Γ/σιο Θηλ. Έδεσσας	3
6	6 Δ.Σ. Καβάλας	139	36	Δ.Σ. Παναγιά Θάσου	9	66	Γ/σιο Θηλ. Λαμίας	3
7	4 Δ.Σ. Καβάλας	122	37	16 Δ.Σ. Καβάλας	7	67	Γ/σιο Θηλ. Ξάνθης	3

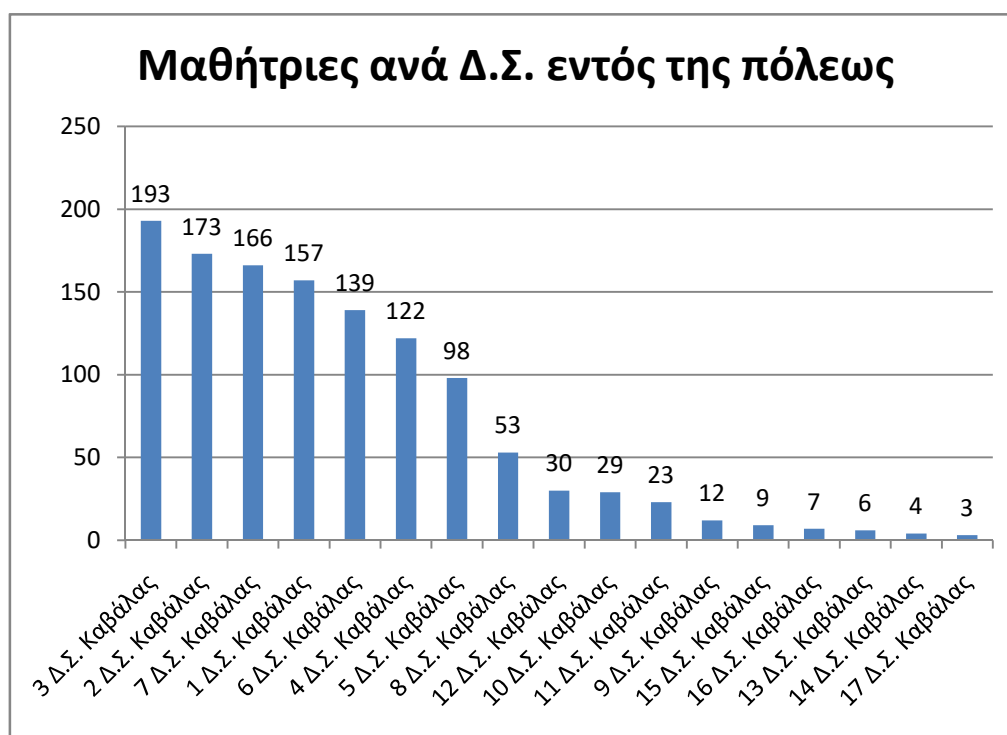
8	5 Δ.Σ. Καβάλας	98	38	Δ.Σ. Θεολόγου Θάσου	7	68	Γ/σιο Κοζάνης	3
9	8 Δ.Σ. Καβάλας	53	39	Δ.Σ. Νέας Περάμου	7	69	Γ/σιο Ροδολίβου	3
10	12 Δ.Σ. Καβάλας	30	40	13 Δ.Σ. Καβάλας	6	70	Δ.Σ. Γραβούνης	3
11	10 Δ.Σ. Καβάλας	29	40	1 Γ/σιο Θεσ/νίκης	5	71	Δ.Σ. Ελευθερούπολης	3
12	Δ.Σ. Θάσου	26	42	Γ/σιο Θηλ. Μυτιλήνης	5	72	Δ.Σ. Ελευθερών	3
13	Δ.Σ. Παιδούπολης	25	43	Δ.Σ. Γεώργιανης	5	73	Δ.Σ. Μακρυχωρίου	3
14	Δ.Σ. Χρυσούπολης	24	44	Δ.Σ. Πέρνης	5	74	Δ.Σ. Ραχωνίου Θάσου	3
15	11 Δ.Σ. Καβάλας	23	45	Δ.Σ. Πολυστύλου	5	75	Δ.Σ. Σκάλα-Μουριές	3
16	Ιδιωτικό Παπασιδέρη	21	46	Δ.Σ. Φιλίππων	5	76	1 Γ/σιο Θηλ. Αθηνών	2
17	Δ.Σ. Αμυγδαλών	20	47	Δ.Σ. Χρυσοχωρίου	5	77	2 Γ/σιο Θηλ. Πατρών	2
18	Δ.Σ. Καλλιράχης	20	48	1 Γ/σιο Θηλ. Θεσ/νίκης	4	78	3 Γ/σιο Θηλ. Αθηνών	2
19	Δ.Σ. Ζυγού	17	49	14 Δ.Σ. Καβάλας	4	79	Γ/σιο Αρρένων Σύρου	2
20	Γ/σιο Ελευθερούπολης	16	50	4 Γ/σιο Αθηνών	4	80	Γ/σιο Ζαχάρως	2
21	Δ.Σ. Μεσορόπης	16	51	Γ/σιο Ζακύνθου	4	81	Γ/σιο Θηλ. Βόλου	2
22	Γ/σιο Αρρένων Καβάλας	15	52	Γ/σιο Θηλ. Κομοτηνής	4	82	Γ/σιο Θηλ. Ιωαννίνων	2
23	Γ/σιο Θηλ. Δράμας	14	53	Γ/σιο Κονίτσης	4	83	Γ/σιο Θηλ. Χίου	2
24	Δ.Σ. Νικήσιανης	14	54	Δ.Σ. Αγίου Γεωργίου	4	84	Γ/σιο Ιεράπετρας	2
25	2 Γ/σιο Θηλ. Θεσ/νίκης	13	55	Δ.Σ. Δοξάτου	4	85	Γ/σιο Πλωμαρίου	2
26	Διετής	13	56	Δ.Σ. Ελαιοχωρίου	4	86	Δ.Σ. Αγίου Ανδρέα	2
27	Εμπορική Σχολή	13	57	Δ.Σ. Καζαβητίου	4	87	Δ.Σ. Δωματίων	2
28	μεταγραφή	13	58	Δ.Σ. Κουρουτζού	4	88	Δ.Σ. Νέας Ηρακλείτσας	2
29	9 Δ.Σ. Καβάλας	12	59	Δ.Σ. Κρηνίδων	4	89	Δ.Σ. Πλαταμών	2
30	Γ/σιο Ξάνθης	12	60	Δ.Σ. Παλαιοχωρίου	4	90	Δ.Σ. Σαρακινάδας	2

Πίνακας 22: Αναλυτικός πίνακας πλήθους μαθητριών σε σχέση με το σχολείο προέλευσης.

Τελειώνοντας με τα σχολεία θα πρέπει να αναφερθούμε ότι η πλειοψηφία των μαθητριών προέρχονται από το 3^ο Δ.Σ. Καβάλας, ακολουθεί το 2^ο και 7^ο Δ.Σ. Καβάλας. Πιθανόν η κεντρική θέση του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας να ήταν ένα κριτήριο επιλογής, αφού οι μαθήτριές του προέρχονται από όλα σχεδόν τα Δημοτικά σχολεία της Καβάλας. Παρατηρούμε επίσης ότι μετά τη δεκαετία του 1950 αρχίζουν να λειτουργούν νέα Δημοτικά Σχολεία όπως το 14^ο, 15^ο, 16^ο, 17^ο στοιχείο που υποδηλώνει την αύξηση του μαθητικού δυναμικού στην πόλη της Καβάλας.

A/A	Δημοτικό Σχολείο Πόλης Καβάλας	Πλήθος	A/A	Δημοτικό Σχολείο Πόλης Καβάλας	Πλήθος
1	3 Δ.Σ. Καβάλας	193	9	12 Δ.Σ. Καβάλας	30
2	2 Δ.Σ. Καβάλας	173	10	10 Δ.Σ. Καβάλας	29
3	7 Δ.Σ. Καβάλας	166	11	11 Δ.Σ. Καβάλας	23
4	1 Δ.Σ. Καβάλας	157	12	9 Δ.Σ. Καβάλας	12
5	6 Δ.Σ. Καβάλας	139	13	15 Δ.Σ. Καβάλας	9
6	4 Δ.Σ. Καβάλας	122	14	16 Δ.Σ. Καβάλας	7
7	5 Δ.Σ. Καβάλας	98	15	13 Δ.Σ. Καβάλας	6
8	8 Δ.Σ. Καβάλας	53	16	14 Δ.Σ. Καβάλας	4
			17	17 Δ.Σ. Καβάλας	3

Πίνακας 23: Αναλυτικός πίνακας μαθητριών σε σχέση με τα Δ.Σ. της πόλης της Καβάλας

Γράφημα 26: Μαθητριών σε σχέση με τα Δ.Σ. της πόλης της Καβάλας

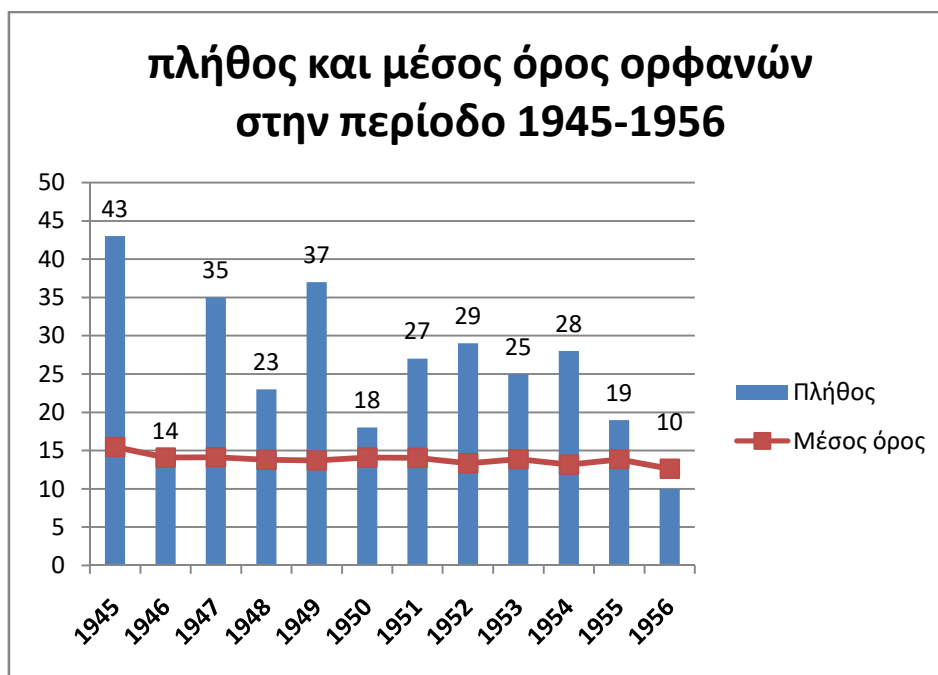
4.9. Ορφανές

Από το συνολικό αριθμό 2.250 μαθητριών παρατηρούμε ότι στο πεδίο επάγγελμα πατέρα για κάποιες αναγράφεται ορφανή και όχι το πραγματικότητα επάγγελμα του πατέρα της. Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω με ποια δικαιοδοσία το σχολείο ανάγραφε την ιδιότητα της ορφανής στο πεδίο επάγγελμα και όχι στις παρατηρήσεις. Υπάρχει μια διαφοροποίηση εδώ, γιατί η ιδιότητα της ορφανής δεν έχει καμιά σχέση με το επάγγελμα του πατέρα. Συνολικά συναντούμε 308 μαθήτριες που φέρουν την ιδιότητα αυτή.

Συνολικά στην περίοδο 1945-1956 ο αριθμός των ορφανών μαθητριών αντιστοιχεί στο 13,69% του συνολικού μαθητικού δυναμικού. Η πλειοψηφία των ορφανών μαθητριών διέμεναν στην Παιδόπολη που είχε ιδρυθεί στην ευρύτερη περιοχή της Καβάλας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει να δούμε την κατανομή που έχουν στη συνολική δωδεκαετία καθώς και τα χρόνια φοίτησης τους.

Χρονολογία	Πλήθος	Μέσος όρος	Χρονολογία	Πλήθος	Μέσος όρος
1945	43	15,47	1951	27	14,04
1946	14	14,07	1952	29	13,31
1947	35	14,11	1953	25	13,88
1948	23	13,78	1954	28	13,15
1949	37	13,70	1955	19	13,84
1950	18	14,06	1956	10	12,60

Πίνακας 24: πλήθος και μέσος όρος ορφανών στην περίοδο 1945-1956

Γράφημα 27: πλήθος και μέσος όρος ορφανών στην περίοδο 1945-1956

Διάρκεια φοίτησης	Πλήθος
1	115
2	58
3	36
4	31
5	24
6	44

37,34%

18,83%

11,69%

10,06%

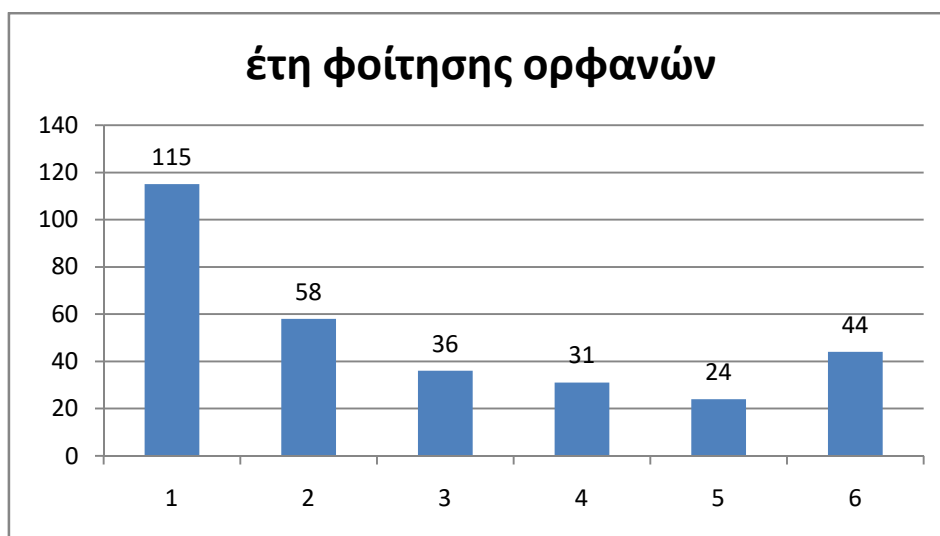
7,79%

14,29%

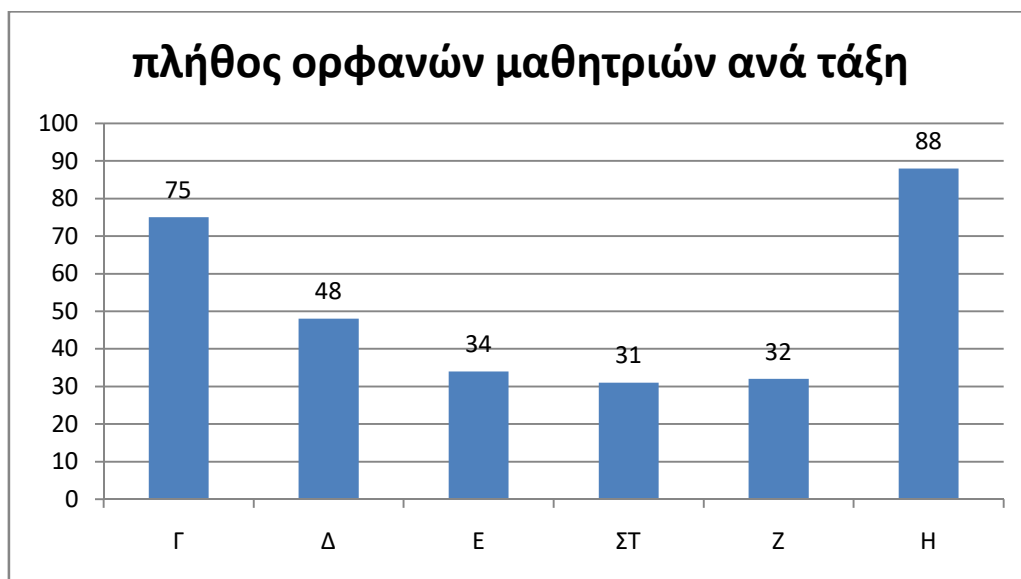
Τάξεις	Πλήθος
Γ	75
Δ	48
Ε	34
ΣΤ	31
Ζ	32
Η	88

Πίνακας 25: Διάρκεια φοίτησης ορφανών και πλήθος ορφανών μαθητριών ανά τάξη

Η πλειοψηφία των ορφανών μαθητριών του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας που παρακολούθησε το σχολείο ένα διδακτικό έτος είναι στο ποσοστό του 37,34%. Παρατηρούμε ότι 4 στις 10 ορφανές μαθήτριες φοίτησε μόνο ένα έτος και περίπου οι μισές παρακολουθούσαν έως δύο χρόνια. Αυτό εικάζουμε ότι συνέβαινε λόγω της κοινωνικής τους κατάστασης και πιθανόν εξαιτίας της οικονομικής δυσχέρειας που αντιμετώπιζαν. Μόνο 88 ορφανές μαθήτριες δηλαδή 28,57% μόνο το 1/3 αυτών των μαθητριών κατάφερε να ολοκληρώσει τον κύκλο των μαθημάτων στο Γυμνάσιο Θηλέων.

Γράφημα 28: Διάρκεια φοίτησης ορφανών

Γράφημα 29: Πλήθος ορφανών μαθητριών ανά τάξη

5. Συμπεράσματα

Μελετήσαμε την περίπτωση του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας τη χρονική περίοδο 1945-1956. Ιστορικά είναι μία δύσκολη περίοδος, γιατί προερχόμαστε μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όπου το σχολείο έμεινε κλειστό και τη μεσολάβηση του Εμφυλίου πολέμου. Μελετήσαμε από τους καταλόγους εγγραφής των μαθητριών διάφορα δημογραφικά στοιχεία. Αρχικά εξετάσαμε τα βαπτιστικά ονόματα των μαθητριών, τα πατρώνυμά τους, τα επίθετα, καθώς επίσης τον τόπο καταγωγής τους, το επάγγελμα του πατέρα τους και τέλος τα χρόνια που φοίτησαν οι μαθήτριες στο σχολείο, σε ποιες τάξεις πήγαν κι αν ολοκλήρωσαν τον κύκλο σπουδών τους.

Ξεκινώντας από τις μαθήτριες οι συνολικές καταχωρήσεις που είχαμε για την περίοδο 1945-1956, δηλαδή για τα δώδεκα (12) αυτά σχολικά έτη σύμφωνα με το βιβλίο εγγραφής του σχολείου, ήταν 7.088 εγγραφές. Ελάχιστες ήταν οι εγγραφές οι οποίες ήταν δυσανάγνωστες, κατεστραμμένες ή τα στοιχεία ήταν ελλιπή. Οι 7.088 εγγραφές, όπως αναφέραμε και πριν, είναι συνολικές εγγραφές στη 12ετία. Αυτές οι εγγραφές δεν αντιστοιχούν με τον ίδιο αριθμό μαθητριών, γιατί υπήρχαν μαθήτριες που ήταν γραμμένες πάνω από πέντε, έξι, επτά φορές. Μετά την καταχώρηση των στοιχείων σε υπολογιστικά φύλλα στο excel και την επεξεργασία των δεδομένων μέτρησα ότι τελικά ήταν 2.250 οι μαθήτριες οι οποίες φοίτησαν την περίοδο που εξέτασα.

Το πρώτο πράγμα που έκανα ήταν να μετρήσω ποιος ήταν ο αριθμός των μαθητριών ανά σχολικό έτος. Παρατήρησα ότι στο σχολείο φοιτούσανε κατά γενική ομολογία 630 μαθητές με εξαίρεση τα δύο πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο και το τελευταίο χρόνο που ξεκίνησε η κρίση της μετανάστευσης. Στη συνέχεια υπολόγισα το σύνολο των μαθητριών ανά τάξη, για να δούμε σε ποιες τάξεις υπήρχαν περισσότερες μαθήτριες. Διαπίστωσα ότι ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητριών υπήρχαν στη Γ' τάξη με 1.778 μαθήτριες και καταλήγαμε τελικά στην τελευταία τάξη στην 8^η την Η' τάξη με 772 μαθήτριες. Παρατηρούσα ότι από τάξη σε τάξη υπήρχε ένα ποσοστό μείωσης των μαθητριών. Το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης ήταν από την τρίτη στην τετάρτη τάξη περίπου 25%(23,81%) δηλαδή το 1/4 του μαθητικού δυναμικού δε συνέχιζε στην επόμενη τάξη.

Στις επόμενες τάξεις η μείωση αυτή ήταν λίγο πάνω από το 10%. Άρα αυτό που συμπεράνα ήταν ότι πολλές μαθήτριες γράφονταν στο σχολείο για ένα με δύο χρόνια και μετά δε συνέχιζαν περαιτέρω τη φοίτησή τους. Αυτό πιθανόν οφειλόταν σε διάφορους οικογενειακούς λόγους :οι μαθήτριες ήταν παιδιά πολύτεκνων οικογενειών, ή ήταν ορφανές οπότε δεν είχαν τη στήριξη από την οικογένεια, για να συνεχίσουν το σχολείο, ή να οφειλόταν σε οικονομικούς λόγους, να μην είχαν την οικονομική δυνατότητα να συνεχίσουν το σχολείο, γιατί δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν τα δίδακτρα ή δεν υπήρχε δυνατότητα να μετακινηθούν καθώς μπορεί να προέρχονταν από την επαρχία και όπως είπαμε η εκπαιδευτική δραστηριότητα του Γυμνασίου Θηλέων είχε περιοριστεί στα στενά όρια της πόλης. Τελικά λίγο παραπάνω από τις μισές μαθήτριες που εγγράφονταν στη Γ' τάξη κατάφερναν και ολοκλήρωναν το Γυμνάσιο Θηλέων.

Ένα ακόμη στοιχείο άξιο λόγου είναι ότι οι μαθήτριες οι οποίες γράφτηκαν το 1945-1946, δεν πληρούσαν τα ηλικιακά κριτήρια και ήταν πολύ μεγαλύτερες Πιθανόν την εποχή εκείνη για να καταφέρει να λειτουργήσει το σχολείο, γινόταν εγγραφή και σε μεγαλύτερες κοπέλες από την κανονική ηλικία. Παρατηρώντας την ηλικία των μαθητριών που ολοκλήρωσαν τελικά το σχολείο, βλέπουμε ότι οι περισσότερες ξεκίνησαν σε ηλικία 12 με 13 ετών. Υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός που ξεκίνησαν το σχολείο 16 με 17 χρονών και 18 και ολοκλήρωσαν το σχολείο η πλειοψηφία τους όταν ήταν 18-19 ετών. Το παραπάνω παράδοξο οφείλεται στο ότι υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός μαθητριών οι οποίες τελείωσαν το σχολείο σε ένα, δύο ή τρία χρόνια.

Όσον αφορά τον τόπο γεννήσεως των μαθητριών η πλειοψηφία αυτών σε ποσοστό 83,17% προέρχεται εντός του Νομού Καβάλας. Από αυτές εδώ τις μαθήτριες το 83,17% δηλαδή οι 8 στις 10 μαθήτριες προέρχονται από το αστικό κέντρο της Καβάλας, ενώ αντίθετα οι 2 στις 10 μαθήτριες προέρχονται από την επαρχία της Καβάλας κυρίως από τη νήσο Θάσο, τη Χρυσούπολη και την Ελευθερούπολη. Όσον αφορά το ποσοστό των μαθητριών εκτός της πόλεως της Καβάλας είναι 16,83% και προέρχονται κυρίως από τη Μακεδονία δηλαδή τους γειτονικούς νομούς με την Καβάλα όπως είναι οι νομοί: Σέρρες, Δράμα, Ξάνθη, Θεσσαλονίκη. Όσον αφορά τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδος όπως : Κρήτη, Πελοπόννησος, Ήπειρος οι μαθήτριες αυτές φοιτούν στο Γυμνάσιο Θηλέων Καβάλας εξαιτίας του επαγγέλματος του πατέρα τους κι ο αριθμός αυτών είναι πολύ μικρός.

Όσον αφορά τα επαγγέλματα των πατεράδων των μαθητριών του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας παρατηρούμε ότι υπάρχει μία ποικιλία επαγγελμάτων. Σε ένα μεγάλο φάσμα της οικονομικής δραστηριότητας της πόλης παρατηρούμε ότι κυριαρχεί ο δευτερογενής τομέας παραγωγής όπου τα επαγγέλματα κυρίως έχουν να κάνουν με την παραγωγή, επεξεργασία και εμπορία καπνού. Τα μισά επαγγέλματα ανήκουν στο δευτερογενή τομέα παραγωγής, ένα 12-13% ανήκει στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και το υπόλοιπο στον τριτογενή.

Με βάση τα επίθετα των μαθητριών παρατηρούμε ότι τα μισά περίπου από αυτά εμφανίζονται μόνο μία φορά. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία επιθέτων. Εκείνο που μας έκανε εντύπωση και θεωρήσαμε σωστό, ώστε να μελετήσουμε, ήταν τα επίθετα τα οποία τελειώνουν σε -ίδης και -όγλου, τα οποία σχετίζονται με το προσφυγικό πληθυσμό της Μικράς Ασίας και τον Πόντο. Η πλειοψηφία των επιθέτων πάνω από 20% (22.31) για την ακρίβεια είναι επίθετα τα οποία τελειώνουν σε- ίδης 502 σε αριθμό, ενώ σε -ογλου είναι μόνο 25 επίθετα. Αυτό καταδεικνύει ότι οι πρόσφυγες στην πόλη της Καβάλας κυρίως προήλθαν από την περιοχή του Πόντου.

Το πιο συνηθισμένο επίθετο το οποίο εμφανίζεται είναι το επίθετο .Παπαδόπουλος. όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τα βαπτιστικά ονόματα των πατεράδων όπως και σήμερα τα πιο συνηθισμένα ονόματα είναι τα: Γεώργιος, Ιωάννης, Δημήτριος, Νικόλαος και Κωνσταντίνος έτσι και την εποχή εκείνη ακολουθούν σχεδόν την ίδια κατανομή. Δε διακρίνουμε μεγάλες διαφορές με τα σημερινά ονόματα, η μόνη παρατήρηση που έχουμε να κάνουμε είναι ότι συναντήσαμε πολλά σπάνια αρχαιοελληνικά ονόματα, τα οποία στις μέρες μας σπανίζουν.

Επίσης σχετικά με τα βαπτιστικά ονόματα των μαθητριών τα πιο συνήθη είναι τα: Μαρία, Ελένη, Αικατερίνη, Αναστασία, Βασιλική, τα οποία τα συναντάμε εξίσου και στις μέρες μας. Τα τριάντα πιο συνηθισμένα βαπτιστικά ονόματα αντιπροσωπεύουν το 60% των ονομάτων των μαθητριών. Επίσης συναντάμε μόνο 128 αρχαιοελληνικά ονόματα τα οποία στις μέρες μας διαβάζουμε μόνο σε ιστορικά βιβλία το οποίο ισοδυναμεί με το 5,69%.

Τέλος η πλειοψηφία των ορφανών μαθητριών του Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας που παρακολούθησε το σχολείο ένα διδακτικό έτος είναι στο ποσοστό του 37,34%. Παρατηρούμε ότι 4 στις 10 ορφανές μαθήτριες φοίτησε μόνο ένα έτος και

περίπου οι μισές παρακολουθούσαν έως δύο χρόνια. Αυτό εικάζουμε ότι συνέβαινε λόγω της κοινωνικής τους κατάστασης και πιθανόν εξαιτίας της οικονομικής δυσχέρειας που αντιμετώπιζανε. Μόνο 88 ορφανές μαθήτριες, δηλαδή το 1/3 αυτών των μαθητριών, κατάφερε να ολοκληρώσει τον κύκλο των μαθημάτων στο Γυμνάσιο Θηλέων.

Η κύρια μαθητική δύναμη στο Γυμνάσιο Θηλέων προέρχεται από την πόλη της Καβάλας. Υπάρχει κι ένας σημαντικός αριθμός μαθητριών που προέρχονται από τη νήσο Θάσο, καθώς και από τα διάφορα χωριά και τις τρεις κωμοπόλεις της Καβάλας.

6. Βιβλιογραφία

1. Δαλακούρα, Κ., & Σιδηρούλα, Ζ.-Κ. (2015). *Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση – κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18ος -20ός αι.)*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών/Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2585>.
2. Δημαράς, Α. (2013). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Το Ανακοπτόμενο Άλμα, Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
3. Ζιώγου Καραστεργίου, Σ. (2015). *Πανεπιστημιακή εκπαίδευση - Γυναίκες και επιστήμη στην Ελλάδα (1890-1976*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 4. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2588>.
4. Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (1986). *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*. Αθήνα: Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.
5. Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (1993). *Η μικτή εκπαίδευση στα δευτεροβάθμια σχολεία στην Ελλάδα:προοπτικές και δημόσιες συζητήσεις από τις αρχές του αιώνα μας μέχρι σήμερα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
6. *Η ψηφιακή πολιτιστική συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους*. (n.d.). Ανάκτηση Φεβρουάριος 02, 2021, από <http://arxheimnimon.gak.gr/>: <http://arxheimnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=181544>
7. Κοσπεντάρης, Γ. (1957, Δεκέμβριος). Η αναμόρφωση της ελληνικής παιδείας. *Νέα Οικονομία* .
8. Μπουζάκης, Σ., & Τζήκας, Χ. (2002). *Η κατάρτιση των Δασκάλων –Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα, τόμ Α, (Η περίοδος των Διδασκαλείων 1834-1933)*. Αθήνα: GUTENBERG.
9. *ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΥΣΤΟΥΠΟΛΙΣ – ΚΑΒΑΛΑ, οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλαιάς πόλης*. (2019). Θεσσαλονίκη: Δήμος Καβάλας.
10. Πέγιου, Ε. Γ. (2010). *Βόλτα στην Καβάλα του χθες, ψηφίδες ιστορίας 1922-1960*. Καβάλα: Δημοτική Βιβλιοθήκη Καβάλας.
11. *Το 3ο Γυμνάσιο Καβάλας ξεδιπλώνει σελίδες της ιστορία του 1936-2015*. (2015). Καβάλα: έκδοση Δήμος Καβάλας.
12. Τσουκαλάς, Κ. (2006). *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*. Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ.
13. Φουρναράκη, Ε. (1987). *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών, Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830-1910)*. Αθήνα: Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.
14. Χιόνη, Κ. Ι. (1968). *Ιστορία της Καβάλας*. Καβάλα.

7. Παράρτημα

7.1. Γραφήματα

Γράφημα 1 Συχνότητα των δέκα (10) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων	61
Γράφημα 2 Συχνότητα των είκοσι (20) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων	61
Γράφημα 3 Συχνότητα των τριάντα (30) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων.....	61
Γράφημα 4 τα πέντε (5) πιο συχνά ονόματα πατεράδων.....	63
Γράφημα 5: τα δέκα πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα	64
Γράφημα 6: τα είκοσι πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα	65
Γράφημα 7: τα τριάντα πρώτα σε συχνότητα πατρώνυμα.....	65
Γράφημα 8: Τα επίθετα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης	66
Γράφημα 9: ποσοστιαία κατανομή επαγγελμάτων με βάση τον τομέας παραγωγής.....	67
Γράφημα 10:τα δέκα πρώτα επαγγέλματα.....	69
Γράφημα 11: τα επόμενα δέκα πρώτα επαγγέλματα.....	70
Γράφημα 12:τα είκοσι επόμενα σε σειρά επαγγέλματα	70
Γράφημα 13: κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας πλην Καβάλας. 72	
Γράφημα 14: κατανομή με βάση τα χωριά και τις κωμοπόλεις εντός νομού Καβάλας.....	73
Γράφημα 15: πλήθος μαθητριών σε σχέση με το έτος εγγραφής τους.....	75
Γράφημα 16: Σύνολο Μαθητριών 1945-1956.....	76
Γράφημα 17: Μέσος όρος Μαθητριών 1945-1956.....	77
Γράφημα 18 Γ τάξη 1945-1956.....	77
Γράφημα 19: Δ τάξη 1945-1956	78
Γράφημα 20: Ε τάξη 1945-1956	78
Γράφημα 21: ΣΤ τάξη 1945-1956	79
Γράφημα 22 Ζ τάξη 1945-1956.....	79
Γράφημα 23: Η τάξη 1945-1956.....	80
Γράφημα 24: Ηλικιακή κατανομή για της μαθήτριες της Η τάξης όταν ξεκίνησαν την φοίτηση	85
Γράφημα 25: Ηλικιακή κατανομή για τις μαθήτριες της Η τάξης όταν ολοκλήρωσαν τη φοίτηση	85
Γράφημα 26: Μαθητριών σε σχέση με τα Δ.Σ. της πόλης της Καβάλας	89
Γράφημα 27: πλήθος και μέσος όρος ορφανών στην περίοδο 1945-1956.....	90
Γράφημα 28: Διάρκεια φοίτησης ορφανών.....	91
Γράφημα 29: Πλήθος ορφανών μαθητριών ανά τάξη.....	92

7.2. Πίνακες

Πίνακας 1 Πίνακας συχνοτήτων των τριάντα (30) συχνότερων βαπτιστικών ονομάτων.....	60
Πίνακας 2 Εμφάνιση βαπτιστικών ονομάτων και η συχνότητάς τους.....	62
Πίνακας 3 Αθροιστική και ποσοτική εμφάνιση των πρώτων ονομάτων.....	62
Πίνακας 4: Ποσοστιαία κατανομή ονομάτων	62
Πίνακας 5 τα πέντε (5) πιο συχνά ονόματα πατεράδων.....	63
Πίνακας 6: τα τριάντα(30) πιο συχνά πατρώνυμα.....	64
Πίνακας 7:Τα επίθετα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης.....	66
Πίνακας 8: διαχωρισμός των επαγγελμάτων με βάση τον τομέα παραγωγής και η ποσοτική αποτύπωση τους	67
Πίνακας 9: τα τριάντα πιο συχνά επαγγέλματα.....	69
Πίνακας 10: κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας.....	71
Πίνακας 11 κατανομή με βάση τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας πλην Καβάλας....	72
Πίνακας 12: κατανομή με βάση τα χωριά και τις κωμοπόλεις εντός νομού Καβάλας.....	73
Πίνακας 13:πλήθος μαθητριών σε σχέση με το έτος εγγραφής τους	74
Πίνακας 14: συγκεντρωτικός πίνακα της δωδεκαετίας ανά τάξη και ανά σχολική χρονιά....	75
Πίνακας 15: σύνολο μαθητριών και ποσοστό μείωσης από τάξη σε τάξη.....	76
Πίνακας 16: Συνολική φοίτηση μαθητριών	81
Πίνακας 17: Συνολική φοίτηση μαθητριών	81
Πίνακας 18: ο αριθμός μαθητριών ανά τάξη και πόσα χρόνια φοίτησαν σε κάθε τάξη.....	82
Πίνακας 19 Οι εγγραφές μαθητριών στην Η τάξη σε σχέση με το έτος εγγραφής.	84
Πίνακας 20: στοιχεία μαθητριών που άρχισαν στη Γ' τάξη και αποφοίτησαν στην Η' τάξη .	84
Πίνακας 21: Διαχωρισμός των σχολείων με βάση την γεωγραφική κατανομή σε όλη την χώρα	87

Πίνακας 22: Αναλυτικός πίνακας πλήθους μαθητριών σε σχέση με το σχολείο προέλευσης.	
.....	88
Πίνακας 23: Αναλυτικός πίνακας μαθητριών σε σχέση με τα Δ.Σ. της πόλης της Καβάλας ..	89
Πίνακας 24: πλήθος και μέσος όρος ορφανών στην περίοδο 1945-1956.....	90
Πίνακας 25:Διάρκεια φοίτησης ορφανών και πλήθος ορφανών μαθητριών ανά τάξη.....	91

7.3. Εικόνες

Εικόνα 1: Έναρξη λειτουργίας του Γυμνασίου Θηλέων από την Εφημερίδα «Πρωινά Νέα» 24/11/1936.....	49
Εικόνα 2: κάτοψη και πρόσοψη Γυμνασίου Θηλέων και οικοδομικός χάρτης του 1956.....	50
Εικόνα 3: Μαθητολόγιο και βιβλίο παρακολούθησης Γυμνασίου Θηλέων 1945-1954 από ψηφιακή την πολιτιστική συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων» ...	55
Εικόνα 4: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel κατά την αρχική φάση καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων»	56
Εικόνα 5: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel και την αρχική φάση καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων». Εδώ διακρίνεται η καταχώριση κατά το σχολικό έτος 1945-1946. Το κάθε σχολικό έτος στη διάρκεια της καταχώρισης είχε και διαφορετικό χρώμα.	57
Εικόνα 6: Στιγμιότυπο οθόνης από το υπολογιστικό πρόγραμμα excel και την αρχική φάση της καταχώρησης των δεδομένων από την ψηφιακή συλλογή των Γενικών Αρχείων του Κράτους «Αρχειομνήμων». Εδώ διακρίνεται η ταξινόμηση που έγινε με βάση πρώτα το επίθετο, το βαπτιστικό όνομα, το πατρώνυμο, τον τόπο γεννήσεως, το έτος γεννήσεως και τέλος το επάγγελμα του πατέρα. Με αυτό τον τρόπο ταξινομήθηκαν οι μαθήτριες αλφαβητικά και καταφέραμε να τις μετρήσουμε.Εξίσου καταμετρήθηκαν και τα χρόνια που παρακολούθησαν στο Γυμνάσιο Θηλέων	58
Εικόνα 7: Η τελική μορφή του αρχείου μετά την επεξεργασία, την καταμέτρηση των μαθητριών και την αντιστοίχισή τους στις τάξεις που παρακολούθησαν	59